

Ar valstybėje atsirado daugiau pagarbos Konstitucijai?

J. MacGUILLAS: „PRIVALOME
BŪTI BUDRŪS, KAD TEISINGUMO
NEPAVERSTUME PREKE“

**KONSTITUCIJOS
NUOSTATŲ
TAIKYMO IŠŠŪKIAI**

RUSIJA SUKLYDO – JOS
LYDERIAI NEĮVERTINO
TARPTAUTINĖS TEISĖS GALIOS

**PRIVATAUS GYVENIMO
NELIEČIAMUMO
ILIUZIJOS PABAIGA?**

NAMAI TARP SRAUNIOS IR LĖTOS KASDIENYBĖS

NAUJAS GYVENAMŲJŲ NAMŲ PROJEKTAS ANTAKALNYJE

VILEIŠIO27

PLĖTOJA

 realco

WWW.VILEISIO27.LT

Advokatas

12

26

38

50

Turinys

Interviu

J. MacGuillan: „Privalome būti budrūs, kad teisingumo nepavertume preke“ 12

Konstitucija – aukščiausioji teisė ir garantija

Konstitucijos nuostatų taikymo iššūkiai 18

Teisės į gynybą užtikrinimas

H. Räihä-Mäntyhärju: „Didžiulitės savo profesija“ 26

VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPAS (Konstitucijos I–XIV skirsniai)

Niekada nesibaigiantis procesas 30

Žiniasklaida (Konstitucijos 25, 44 straipsniai)

Ar dar reikia ketvirtosios valdžios? 36

Teisės viršenybė ir atsakomybė

Rusija suklydo – jos lyderiai neįvertino galios, kurią suteikia tarptautinė teisė 38

Žmogus, teismas ir valstybė (Konstitucijos II ir IX skirsniai)

Diskusija, kurios seniai reikėjo 46

Žmogus ir valstybė (Konstitucijos II, VIII, IX skirsniai)

V. Mizaras: „Man įvairių krizinių situacijų kontekste yra ramu dėl Konstitucijos“ 50

Prigimtinių žmogaus teisių į laisvę

suvaržymas (Konstitucijos 18, 20 straipsniai) Antrankių kultas 58

Konstitucinių teisių ir laisvių ribojimai karo atveju (Konstitucijos 145 straipsnis)

Atsisakyti teisių dėl bendrojo gėrio 62

Privataus gyvenimo neliečiamumas

(Konstitucijos 22 straipsnis)
Privataus gyvenimo neliečiamumo iliuzijos pabaiga? 66

Asmens teisė laisvai pasirinkti darbą ar verslą (Konstitucijos 48 straipsnis) ir diskriminacijos draudimas (Konstitucijos 29 straipsnis)

Teisė į darbą Lietuvoje 72

Teisė į informaciją (Konstitucijos 25 straipsnis)

Advokato profesinės paslapties sampratos konstituciniai aspektai 78

Vietos savivalda ir valdymas

(Konstitucijos 119 straipsnis)
Tiesioginių merų rinkimų evoliucija 82

Ūkinės veiklos laisvė (Konstitucijos 46 str.)

Ar Konstitucija saugo ekonominę veiklos laisvę? 86

Ūkinės veiklos laisvė (Konstitucijos 46 straipsnis)

Ar teisė į privatumą stabdo investicijas? 90

In Memoriam

Algimantas Antanas Palijanskas 94

Žmogus ir valstybė (Konstitucijos II skirsnis)

Teisinei sistemai – visuomenės verdiktas 96

2022 NR. 4

ISSN 1648–3006

e. p. redakcija@iq.lt,
tel. 8 694 11 116

Žurnalo partneriai

LIETUVOS
ADVOKATŪRA

Redaktorius

Ovidijus Lukošius

Apžvalgininkės

Morta Masiulytė, Agnė Piepaliūtė,
Liepa Žeromskaitė

Straipsnių autoriai

Tomas Bagdanskis,
Evelina Butkutė-Lazdauskienė,
Romualdas Drakšas, Paulius
Griciūnas, Agnė Juškevičiūtė-
Vilienė, Laura Matijošaitytė,
Liudvika Meškauskaitė, Miglė
Petkevičienė, Rūta Pumputienė

Kalbos redaktorė

Vaida Ramanauskaitė

Dizainerė

Aušra Andriulytė

Illustracijos

Alfa.lt, BNS foto,
Lietuvos advokatūros archyvo,
Scanpix, Shutterstock, Pexels,
Twenty20, Unsplash

Leidėjas

„Naujiųjų centras“, UAB
Ž. Liauksmo g. 3, 01101 Vilnius,
e. p. redakcija@iq.lt

Reklamos skyrius

e. p. reklama@iq.lt,
tel. 8 694 11 116

Spausdino

„Lietuvos ryto“ spaustuvė

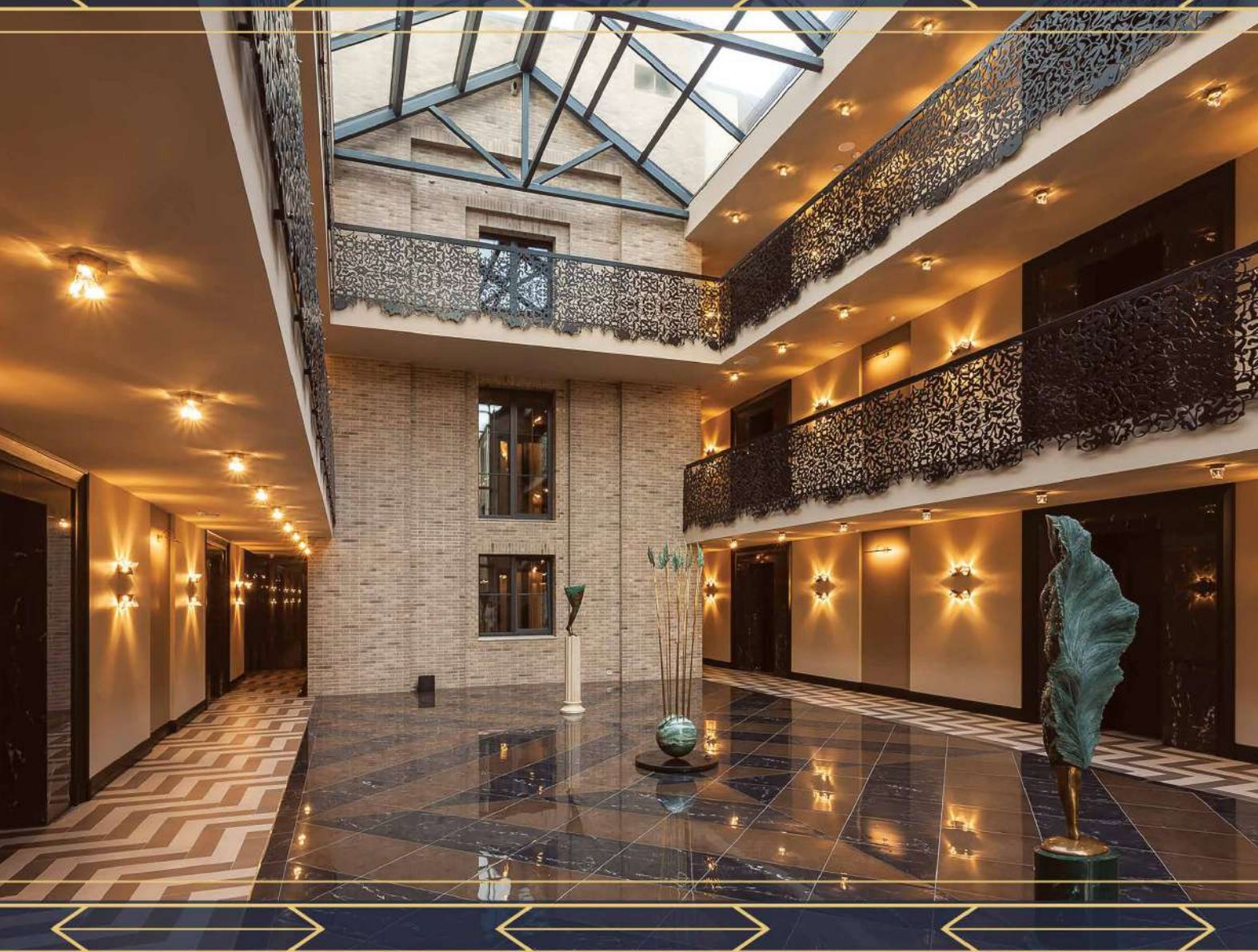
Viršelis

Lietuvos Respublikos Konstitucijos
ir Lietuvos Respublikos įstatymo
„Dėl Lietuvos Respublikos
Konstitucijos įsigaliojimo
tvarkos“ pasirašymo
ceremonija LR Aukščiausiosios
Tarybos-Atkuriamojo Seimo
Prezidiumo posėdžių salėje.
Jono Juškevičiaus nuotr.
Saugotojas – Lietuvos
centrinis valstybės archyvas

AMSTERDAM
PLAZA

★★★★★

Prabangaus poilsio karalystė

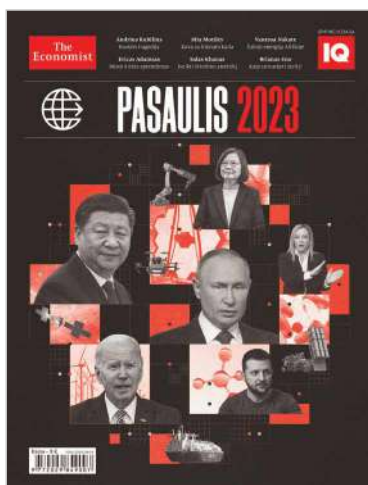
Vytauto g. 79, Palanga || (+370) 60 110 130 || www.amsterdamplaza.lt

HotelAmsterdamPlaza

AmsterdamPlazaPalanga

Pirkite žurnalą internetu **prenumeratoriai.lt**

Advokatų tarybos pirmininkas
Mindaugas Kukaitis

Brangūs Lietuvos advokatūros bendruomenės nariai, kolegos, mūsų valstybės žmonės, žurnalo skaitytojai,

Kiekvieni metai rašo savo gyvenimo istoriją. Ne išimtis ir 2022-ieji. Tik pradėjus vaduoti iš pandeminių suvaržymų, visą Europą ir demokratinį pasaulį sukrėtė autoritarinio režimo agresijos prieš laisvą ir nepriklausomą Ukrainą sukelti skausmas, netektys ir praradimai. Galime didžiuotis susitelkusia Lietuva, padedančia užpultai Ukrainai. Neliko nuošalyje ir advokatai – tiek savo paslaugomis, tiek lėšomis padeda ukrainiečiams. Kita vertus, šie sukrečiantys įvykiai verčia ir mus, teisininkus, dar sykį įvertinti ir permąstyti teisinės sistemos fundamentaliųjų principų tvirtumą, žmogaus teisių ir laisvių garantijų tvarumą, taip pat suvokti ir mums tenkančią asmeninę ir profesinę atsakomybę. Šiomet minime dviejų itin svarbių Lietuvos valstybei dokumentų – 1922 m. rugpjūčio 1-ąją priimtą Lietuvos Valstybės Konstitucijos 100 metų ir 1990 m. spalio 25 d. priimtą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 metų – sukaktis. Minėdami šias ypatingas sukaktis, kartu didžiuojamės, kad Lietuvos Konstitucija, kaip

aukščiausioji teisė, kiekvienam iš mūsų tapo garantu, puoselėjančiu žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, taip pat demokratijos, pagarbos teisei ir teisinės valstybės principų prioritetu. Linkiu visiems mums nepamiršti istorijos ir jos kūrėjų, didžiuotis prigimtinių teisių ir laisvių apsauga ir Tautos vienybe.

Konstitucijų metams paminėti Lietuvoje buvo organizuoti įvairūs renginiai, atvirų durų dienos, rengtos diskusijos, vyko tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos. Neatsitiktinai besibaigiančius metus pasitinkame su ketvirtuoju žurnalo „Advokatas“ numeriu, skirtu priminti, o gal ir kitaip pažvelgti į Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų reikšmę, gvildinti konstitucinių vertybių prasmę, įvertinti jų raidą per pastaruosius Konstitucijos gyvavimo metus. Šiuo leidiniu raginame nepamiršti Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių, demokratijos ir teisės viršenybės reikšmės.

Konstitucija – mūsų valstybės ir visuomenės teisinę sanklodą atspindintis aktas. Joje nuosekliai įtvirtinti ▶

► pamatiniai Lietuvos valstybės principai, žmogaus (piliečio) prigimtinės teisės ir laisvės, visuomenės ir valstybės santykis, šeimos instituto svarba, asmens ūkinės veiklos laisvės ir saviraiškos pagrindai, nustatytos valdžios institucijų kompetencijų ribos, taip pat vietos savivaldos, finansų, užsienio politikos pagrindai. Pamatiniai teisinės valstybės principai apima tarpusavyje susijusius imperatyvus: teisės viršenybę, valdžių padalijimą, teisę į teisminę gynybą ir kitas konstitucines maksimas. Džiaugiamės turėdami galimybę pasidalyti teisės praktikų ir mokslininkų įžvalgomis dėl minėtų konstitucinių vertybių apsaugos. Šiame numeryje apžvelgiame tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Konstitucijos 30-metis: nuo ordinarinės iki aukščiausiosios teisės“ pranešėjų įžvalgas, nes siekiant, kad Konstitucija taptų iš tiesų veikiančiu dokumentu, svarbus ne tik Konstitucijos praktinis įgyvendinimas ir tiesioginis taikymas. Straipsnyje taip pat atskleidžiame konstitucinių nuostatų taikymo probleminius aspektus; teismų iššūkius, taikant tiek nacionalinę, tiek Europos Sąjungos teisę; advokato, kaip asmens teises ir laisves ginančio subjekto, procesinės veiklos ribojimus; aptariame teisėjų ir teismų nepriklausomumo, savarankiškumo ir autoriteto užtikrinimo problemą. Jus įtrauks iškilų Nepriklausomos Lietuvos teisinės sistemos atkūrimo architektų prof. habil. dr. Prano Kūrio, prof. dr. Vytauto Pakalniškio ir prof. dr. Jono Prapiesčio įžvalgos apie valdžių padalijimą ir teisinę sistemą.

Simboliška, kad būtent šie metai yra ir Lietuvos advokatūros pripažinimo pasaulio advokatų bendruomenėje metai. Net du kartus atidėti dėl pandemijos, gegužę pagaliau Vilniuje įvyko pasaulio advokatūrų vadovų konferencija ir Tarptautinės advokatų asociacijos (IBA) renginiai. Pokalbyje su IBA prezidentu bei Advokatūrų klausimų komisijos vadovu atskleidžiame advokatams kylančius iššūkius, užtikrinant žmogaus teisių apsaugą bei teisės viršenybę pasaulinių įvykių kontekste. IBA renginiuose Vilniuje turėjome ypatingą svečią – Europos advokatūrų tarybos (CCBE) prezidentą Jamesą MacGuillą, kuris mūsų žurnalui mielai sutiko papasakoti apie savo profesinį kelią, advokato praktikos ir atstovavimo visai Europos advokatų bendruomenei iššūkius. Šiomet rugpjūčio pabaigoje Vilniuje susitiko ir Šiaurės bei Baltijos šalių advokatūrų vadovai. Šia proga – šiltas ir atviras pokalbis su labai nuoširdžiu žmogumi – Suomijos advokatūros pirmininke Hanna Riihā-Mäntyharju apie teisę, šeimą, garantijas, advokato etiką ir prasidėjusią agresiją prieš Ukrainą. Suprantama, neįmanoma viename leidinyje apžvelgti visų matomų ir nematomų grėsmių Konstitucijos nustatytoms garantijoms. Tačiau atkreipiame dėmesį bent į keletą jų. Konstitucija laiduoja mums teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą. Vis dėlto sparčiai tobulėjant technologijoms visuomenė privalo būti informuota apie jų įtaką privatumui, o jų veikimas – tinkamai kontroliuojamas. Ar taip yra Lietuvoje? Apie tai, kaip lengvai gali būti identifikuotas asmuo, kviečia-

ma pamąstyti Pauliaus Griciūno straipsnyje. Lietuvoje teisingumo vykdymas – išimtinė teismų prerogatyva. Vis dėlto neretai kyla daug klausimų, ar visuomet pagrįstos griežčiausios kardomojo kalinimo priemonės, ar teismai vis dar linkę sankcionuoti suėmimo skyrimą todėl, kad to prašo prokuroras, bet ne dėl to, jog konkrečiu atveju tai objektyviai būtina. Romualdas Drakšas savo straipsnyje kalba apie būtinybę reformuoti suėmimo skyrimą teisiniame procese, siekiant išvengti neteisėto asmens laisvės ribojimo.

Nors teisė į informaciją ir nėra absoliuti, visgi jos ribojimai yra tiesiogiai apibrėžti tiek Konstitucijoje, tiek specialiuose įstatymuose. Liudvika Meškauskaitė iškelia diskusiją, ar advokatas yra išimtinė profesija, kurios atstovams priskiriama pareiga saugoti informaciją, kurią jie sužinojo, atlikdami savo profesines pareigas. Kaip karas ir Konstitucijos garantijos yra teisiškai suderinami, atsako Dainius Žalimas.

Ne mažesnė Konstitucijos reikšmė ir privačiame sektoriuje. Žmogus turi konstitucinę laisvę pasirinkti darbą ir verslą, nesuteikiant jam privilegijų ar nevaržant jo teisių lyties, rasės, tautybės, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Tačiau kaip diskriminacijos draudimas įgyvendinamas praktiškai ir kiek deklaruojamas lygiateisiškumas konstituciniu lygiu sutampa su realybe, nagrinėja Tomas Bagdanskis. Ūkinės veiklos laisvę ir jos ribas net dviejuose straipsniuose skirtingu požiūriu aptaria Miglė Petkevičienė su Rūta Pumputiene ir Agnė Juškevičiūtė-Vilienė. Konstitucija laiduoja ir savivaldos teisę. Simboliška, kad 2022-aisiais, Lietuvos valstybės Konstitucijos metais, priimtose ir įsigaliojo trys su kitąmet vyksiančiais merų ir savivaldybių tarybų rinkimais susijusios Konstitucijos pataisos. Teisinio reguliavimo pokyčius savivaldybės tarybų rinkimuose pristato Laura Matjošaitytė.

Neliks abejingas nė vienas skaitytojas, atsivertęs straipsnį „Nepriklausomumas – būtinoji teisingumo vykdymo sąlyga“ – tai diskusija, kurios seniai reikėjo, nes ji įtrauks Jus į pirmąjį teisėjų, prokurorų ir advokatų forumą apie profesinį nepriklausomumą, procesinį bendravimą, problemas ir ateitį.

Pokalbis su Konstitucinio Teismo teisėju Vytautu Mizaru leis pažvelgti į tas pačias konstitucines vertybes teisėjo ir advokato akimis. Žvelgdamas į šio leidinio turinį tikiu, kad skaityti bus vertinga ir įdomu. Viliusi, kad Lietuvos advokatūros bendruomenę jungiantis ir vienijantis požiūris į vieną svarbiausių konstitucinių vertybių ir teisinės valstybės bruožų – pagarbą žmogaus teisių institutui – toliau išliks kasdiene mūsų veiklos misija.

Artėjančių švenčių proga kiekvienam iš Jūsų linkiu prasmę kuriančių darbų, skaidrių minčių, pozityvumo, kūrybinio polėkio, išminties ir kantrybės, drąsos ir stiprybės, tvirtumo ir užsispyrimo ieškant tiesos, stiprinant mūsų profesinę bendruomenę ir kuriant teisinės visuomenės kultūrą, taigi ir Lietuvą. Su artėjančiais 2023-aisiais. Tebūna tai šviesos pergalės metai. ■

—◆◆◆—

*Kasdienių stebuklų,
dvasinės harmonijos,
viltingo laukimo,
dosnių idėjų,
drąsių pokyčių,
prasmingų laimėjimų,
kantraus isiklausymo,
Išvepiančio kūrybiškumo,
artimo apkabinimo,
linkime Šv. Kalėdų ir Naujųjų 2023 metų progai.*

*Advokatų tarybos pirmininkas
Mindaugas Kukaitis*

—◆◆◆—

Edmundas Rusinas	Justas Jankauskas
Inga Mekienė	Žilvinas Stašaitis
Robertas Banevičius	Renata Astrauskienė
Renata Janušytė	Oleg Drobitko
Laurynas Jokšas	Raimundas Jurka
Monikas Bučinskaitė	Jonas Urbonas
Erikas Rugienius	Marijus Dingilevskis
Rita Roščenkovičienė	Loreta Ordaitė
Romaldas Damušis	Vygaudas Molis
Algimantas Ruginis	Antanas Grušelionis
Algirdas Misevičius	Eugenijus Šuliokas
Julija Misiūnienė	Jelena Jermolajeva
Andriejus Tiščenko	Lijana Paulauskienė
Almantas Paškauskas	Darius Sosnovskis
Jonas Zenevičius	Paulius Škėrys
Paulius Škėrys	Remigijus Volikas
Kristina Vezbergaitė	Rimantas Jonynas
Vytautė Ladigaitė	Rolandas Rutė
Gintaras Skavrcinskis	Rita Petručionytė
Andrius Krištapavičius	Zita Smirnovienė
Dmitrijus Korsakovas	Ramūnas Kučiauskas
Tadas Elzbergas	Ignas Romaškevičius
Regina Agrba	Lina Alksnienė
Giedrė Selimavičienė	Gerda Storpirstienė
Asta Kederytė	Egidijus Storpirstis
Anatolij Šichovcov	Alvydas Packevičius
Juozas Viščinis	Stanislovas Butkevičius
Laura Kardelienė	Kęstutis Leimonas
Vita Neverauskaitė	Egidijus Vosylius
Justas Sankaitis	Jurita Repšienė
Daiva Jurevičienė	Ruslan Mirnyj
Irmantas Balsys	Raimondas Kalverš
Vida Šeikienė	Rita Vestertė
Vytas Večerinskis	Sigita Stukaitė
Rostislav Polubianko	Saulius Kučys
Sandra Balskuvienė	Valentinas Giriūnas
Andrejus Moksinas	Adomas Kunčius
Natalija Šipovskaja	Aldona Sakalauskienė
Jolita Vilutytė	Marius Navikas
Aurelija Juodienė	Jolanta Ramoškienė
Vytautas Daržinskis	Paulius Astromskis
Eduardas Antonenko	Edmundas Budvytis
Saulena Gasiūnienė	Paulius Galubickas
Margarita Šimkovič	Tadas Vilčinskis
Dmitrijus Bogdanovas	Valerijus Novikovas
Robertas Naruševičius	Rimantas Mockus
Olita Remeikė	Eugenijus Markevičius
Ina Antaniškytė	Regina Majauskienė
Vidmantas Baumila	Stanislovas Liutkevičius
Gintaras Putvinskis	Deinekenė Miranda
Jurgita Jablonskienė	Gintautė Pazdradzienė

Morkūnienės D. ir R. Brazausko
kontora NOILEX, APB
Sandra Marcinkėnaitė-Venskienė
Akvilė Grikiųnė-Murašova
Laurynas Adomas Matuliasauskas
Renata Rynkevičiūtė-Jančiauskienė
Snieguolė Jurskytė-Ignatavičienė
Šeperytė-Heinzelmann Vilma
Erika Jurgutytė-Kunčienė
Advokatų profesinė bendrija
Norkus ir partneriai COBALT

AČIŲ

ADVOKATAMS IR ADVOKATŲ PADĖJĖJAMS UŽ NEMOKAMAS JŲ KONSULTACIJAS BEI PARAMĄ UKRAINOS ŽMONĖMS 2022 m.

Sigita Rubaževičiūtė-Sajonienė
Advokatų profesinė bendrija
Jankauskas ir partneriai
Sviderskio advokato profesinė bendrija
Viešojo intereso gynimo fondas
Advokatų profesinė bendrija Intra lex
Advokatų profesinė bendrija
STRATEGUM Dargis ir partneriai
Damušis Romaldas Petras
Baniulis Mindaugas Dominykas
Lina Taletavičiūtė-Misiūnienė

Anton Kviatkovski	Kaunienė Diana
Saulius Lauraitis	Kovalevskis Aleksandras
Eva Karsten	Kukaitis Mindaugas
Asta Jakštienė	Kviatkovski Anton
Reda Vaičiulytė	Mackevičius Henrikas
Remigijus Jakštas	Majauskas Saulius
Dalius Jurjonas	Markevičienė Laima
Rokas Janauskas	Milukas Vladislovas
Povilas Gruodis	Mockevičius Remigijus
Ieva Balčiūnaitė	Mockus Rimantas
Evelina Trukšiniienė	Molis Vygaudas
Nerijus Katilius	Montrimas Arvydas
Brigita Bacienė	Norkus Irmantas
Povilas Žukauskas	Ordaitė Loreta
Milda Jasaitienė	Oseckienė Diana
Igoris Pupeikis	Pališaitienė Jelena
Vilius Putkis	Panomariovas Artūras
Gintarė Stonienė	Petrekis Jurius
Zigmas Garalevičius	Piekus Mindaugas
Alekna Arūnas	Pilionė Aušra
Antonenko Eduardas	Pakšaitis Laurynas
Balynienė Ingaž	Platūkis Kęstutis
Bivainis Valdas	Pulokienė Nona
Bukelienė Vilija	Putinas Ramūnas
Buzelienė Arilda	Ramanauskas Jonas
Činčiuvienė Danutė	Rezgys Gediminas
Dambrauskas Saulius	Rugienius Erikas
Drazdauskas Linas	Sakalauskienė Aldona
Drobitko Natalja	Saulėnas Audrius
Drobitko Oleg	Simaitis Rimantas
Eigirdienė Vilma	Skladaitis Vygantas
Galubickas Paulius	Survila Stasys
Garlauskas Raimondas	Šatas Zigmas
Gaudutis Juozas	Rimantas Cemnaliankis
Gavėnė Julija	Rekštienė Audra Beta
Gecevičė Eglė	Vilys Linas
Gerojimas Kazimieras	Šmigelskytė Rima
Gervelienė Lina	Urbonas Jonas
Grubliauskienė Neringa	Usonytė Jovita
Grušelionis Antanas	Vėgėlė Ignas
Ivanauskienė Edita	Vilienė Beata
Jakštas Saulius	Vilys Justas
Jokimas Kęstutis	Šinkūnė Gitana
Jokūbaitis Arnoldas	Viščinis Povilas
Jonauskas Adomas	Zaburienė Aušrinė
Juodienė Aurelija	Raimundas Vasiliasauskas
Kęstutis Betingis	Žvinys Kęstutis
Ramūnas Putinas	Kasiulynas Laurynas
Mindaugas Kazlauskas	Šilinskė Neringa
Liutkevičius Stanislovas	Joneliūnas Dževaldas
Aleksandras Kovalevskis	Jurgita Jablonskienė

*Atkreipiame dėmesį, kad ne visi sutiko, kad būtų paviešinami jų vardai. Prie Lietuvos advokatūros iniciatyvų, organizuojamos paramos Ukrainos žmonėms, taip pat prisidėjo ir kitos Lietuvos organizacijos bei Lietuvos žmonės. Ačiū visiems palaikiusiems šią akciją.

Nerijus Katilius	Eva Karsten
Vygaudas Molis	Monika Šereikienė
Tomas Bukelis	Diana Oseckienė
Ieva Zablackaitė	Algis Lukoševičius
Henrikas Oseckis	Tomas Norvilis
Aleksandras Kovalevskis	Jonas Povilionis
Rimvydas Kairys	Tadeuš Gudžinski
Ina Antaniškytė	Romualdas Juščius
Edita Kairiūkštė	Dmitrijus Bogdanovas
Edvinas Pocius	Greta Aniulienė
Gražina Buckė	Mindaugas Udalcovas
Milda Martinkutė	Ramutė Bimbirienė
Laurynas Zinkevičius	Agnė Jakštaitė
Paulina Pukinė	Inesa Arbočienė
Inga Kostogriz-Vaitkienė	Saulius Staškus
Ramūnas Plėštis	Viktorija Dubovskienė
Vaidotas Rutavičius	Iveta Jarašiūnaitė
Evelina Kiznė	Audronė Jasinskienė
Karolina Rainytė	Vitalijus Vasilionokas
Ramunė Jatautienė	Kristina Udrienė
Marijus Velicka	Renata Janušytė
Jolita Mikalkevičiūtė	Vytautas Zenevskis
Reda Vaičiulytė	Rimantas Mockus
Ingrida Gumbaragytė	Skaidrė Varapinekaitė
Mindaugas Kepenis	Gražina Versockienė
Robertas Banevičius	Raimonda Klimienė
Zigmantas Benetis	Romas Jonuška
Tatjana Benetė	Žilvinas Brazaitis
Laura Kardelienė	Vytautas Sirvydis
Mantas Gerdauskis	Gintaras Putvinskis
Liudvikas Ragauskis	Tomas Palijanskas
Edmundas Rusinas	Vilija Gražulytė
Egidijus Nedzinskas	Simonas Milašius
Neringa Grubliauskienė	Anton Kviatkovski
Erikas Rugienius	Rolandas Raudonius
Diana Voidachovič	Elmaras Urbonas
Alisa Kostiuk	Vaidas Poplovuchinas
Sigitas Balaišis	Eglė Katauskaitė
Aušra Pilionė	Gvidas Armanavičius
Raimondas Mažulis	Ridas Žemkauskas
Saulena Gasiūnienė	Jevgenija Savčenko
Vytautas Daržinskis	Laima Jašmontienė
Virginijus Kaminskas	Dainius Gudas
Jurgita Beniulienė	Sigita Stukaitė

Renata Rynkevičiūtė-Jančiauskienė
 Jolanta Teresė Litvinskienė
 Sabina Izokaitienė
 Jūratė Normantė
 Liudmila Žiubikienė
 Aivaras Miškūnas
 Janina Umbrasienė
 Valdas Levinas
 Eglė Šovienė
 Aušra-Jūratė Šiugždienė
 Vida Marija Zabarauskienė

AČIŲ

**ŠIEMS ADVOKATAMS IR
 ADVOKATŲ PADĖJĖJAMS
 UŽ NEMOKAMAS
 JŲ KONSULTACIJAS
 LIETUVOS ŽMONĖMS
 2022 m.**

Mindaugas Justinas Pupka
 Karolina Šachverdijevaitė
 Romaldas Petras Damušis
 Sigita Mačytė-Šulskienė
 Donata Slavinskaitė-Gargasė
 Edvinas Naraškevičius
 Stanislova Staniukynienė
 Birutė Jackienė
 Ričardas Lilas
 Mindaugas Kazlauskas
 Rimantas Cemnalianskis
 Inga Kostogriz-Vaitkienė

Paulius Vaicekauskas	Ramunė Kičiatovienė
Irmantas Kazanavičius	Evaldas Čerkesas
Ligita Buzūnaitė	Dalia Dudėnienė
Laura Juodakytė	Donata Berezinaite
Algirdas Misevičius	Vilmantas Ančiukaitis
Vidmantas Baumila	Jolanta Činčikienė
Vilija Kavaliauskienė	Lina Miškinienė
Žaneta Šlyžiūtė	Julija Geležauskė
Monika Kalužičienė	Edmundas Luotė
Arnoldas Šimaitis	Darius Karvelis
Dalia Jasevičienė	Elena Stankevičienė
Kristina Pranevičienė	Vytautas Budnikas
Igoris Manzurovas	Loreta Ordaitė
Jolanta Danišauskienė	Antanas Grušelionis
Pelagėja Stonkienė	Dainius Mažylis
Jolita Vilutytė	Ruslan Mazurov
Kristina Palienė	Jurgita Grigaitė
Stanislav Papijanc	Andrejus Mokšinas
Juzef Stankevič	Laimius Platukis
Andrius Lukašonokas	Asta Jakštienė
Liudmila Grigorjeva	Remigijus Jakštas
Gytis Gaurilčikas	Lidžita Kolosauskaitė
Laimonas Judickas	Gabija Pleškienė
Alina Ivanova	Asta Kederytė
Ramūnas Vanagas	Alvydas Krištupas
Gintaras Tamošiūnas	Gintaras Skvarčinskas
Andrius Krištapavičius	Miglė Mainionytė
Gintas Gustaitis	Tadas Masalskas
Rasa Čibirienė	Ilona Leketienė
Kamilė Matjošaitienė	Vaclovas Akavickis
Sonata Vaikšnorienė	Melita Cibulskaitė
Eglė Gecevičė	Olegas Juška
Egidijus Vosylis	Almantas Paškauskas
Regina Šaltinienė,	Viktoras Firsovas
Simas Banys	Jonas Skalskas
Evaldas Jonas Šorius	Aurimas Navikas
Daiva Rudzenskienė	Zita Jurgaitienė
Eglė Gliadelytė	Ričardas Noreika
Jovita Valatkaitė	Julius Jasaitis
Eglė Tamavičiūtė	Giedrė Martinėnaitė
Remigijus Uekus	Greta Česonytė
Vygantas Skladaitis	Lolita Tarasevičiūtė
Gvidas Byčius	Stanislava Jorudienė
Gitana Martyšienė	Jolita Šimkevičienė

INTERVIU

J. MacGuillas: „Privalome būti budrūs, kad teisingumo nepaverstume preke“

2022 m. sausį prie Europos Sąjungos advokatūrų ir teisinių bendrijų tarybos (CCBE) vairo stojo advokatas iš Airijos – **Jamesas MacGuillas**. Šiuo metu CCBE atstovauja 45 šalių advokatūroms ir teisininkų draugijoms, o per jas – daugiau nei milijonui Europos advokatų. Vadovaujant J. MacGuillui organizacija tapo progresyvesnė ir, rodos, empatiškesnė, o gal tai nulėmė sudėtingas laikas: Rusijos karas Ukrainoje, su naujomis technologijomis susiję iššūkiai, senos ir naujos grėsmės advokato profesijai. Prezidentas J. MacGuillas sutiko su žurnalo „Advokatas“ skaitytojais pasidalyti savo požiūriu į advokatams kylančius iššūkius.

■ **Prezidente, Lietuvos advokatai jus pažįsta kaip CCBE lyderį, tačiau mūsų žurnalas skirtas ne tik teisininkams, todėl norime jus pristatyti, papasakoti apie jus. Kodėl pasirinkote advokato kelią? Kokia jūsų specializacija?**

– Mano šviesaus atminimo tėvas buvo teisininkas (advokatas), todėl natūralu, kad man augant didėjo ir smalsumas, ką jis dirba. Kai susipažinau su teisinėmis problemomis, supratau, kad norėčiau sekti tėvo pėdomis. Tad baigiau mokslus ir 1986 m. tapau advokatu, kartu su tėvu praktikavau gimtajame mieste – 80 km nuo sostinės Dublino. Tuo metu advokatams už sostinės ribų nebuvo didelio specializacijų pasirinkimo, o daugumoje advokatų kontorų praktikavo tik po vieną ar du asmenis, jie ir bylinėjosi, ir buvo atsakingi už sandorius nuosavybės teisės ir turto administravimo klausimais. Toks modelis vis dar egzistuoja, tačiau dabar jau aiški tendencija sutelkti dėmesį arba tik į bylinėjimąsi, arba tik į sandorius. Pamažu mane patraukė viešojo teisė, ypač baudžiamoji, konstitucinė ir administracinė. Mano šiandienė praktika labiausiai nukreipta į šias minėtas sritis.

■ **Kuo patraukli viešojo teisė, kuo ji ypatinga?**

– Mano kolegos ir aš džiaugiamės iššūkiu atstovauti piliečiui, kuris dėl pačių įvairiausių priežasčių atsiduria ginče su valstybe.

■ **Per savo karjerąėjote skirtingas pareigas, atrodo, kad esate atkaklus žmogus, o jūsų pastangos leido pasiekti puikių rezultatų. Šiuo metu vadovaujate CCBE, kokius išvelgiate funkcinis skirtumus tarp šių pareigų ir vadovavimo Airijos advokatūrai?**

– Nors nuo 2008 m., kai buvau Airijos advokatūros prezidentas, ji labai pasikeitė, Airijos teisės bendrija tuo metu buvo ir pagrindinė advokatų profesijos reguliuojančioji institucija, ir atstovaujančioji. Šiandien ji nebenagrinėja paslaugų skundų, juos tvarko Teisinių paslaugų tarnyba, kuri taip pat rūpinasi Advokatūros politikos klausimais. Tačiau Advokatūra vis dar prižiūri finansinius reikalus ir atlieka atstovaujamąją funkciją. Tad pagrindinis skirtumas tarp Airijos teisės bendrijos ir CCBE yra tas, kad CCBE neatlieka reguliavimo funkcijos.

■ **Ir jūs vis dar praktikuojate. Kaip jums pavyksta suderinti advokato funkcijas, praktiką ir prezidento pareigas?**

– Subalansuoti privačios praktikos poreikius ir eiti CCBE prezidento pareigas tikrai lengviau po pandemijos, kai visi įgijome nuotolinio darbo patirties: geriau išmanome, kaip panaudoti technologijas, siekiant padidinti efektyvumą, nors, žinoma, fizinių susitikimų negalima pakeisti.

Iš tiesų, kaip prezidentas, būdamas organizacijos atstovu, remiuosi puikiu mūsų komitetų ekspertų darbu, puikia teisės patarėjų komanda ir, žinoma, administracijos darbuotojų pagalba. Taigi man pasisekė, kad galiu būti puikių komandų dalimi ir praktikuodamas, ir eidamas CCBE vadovo pareigas. ▶

INTERVIEW

J. MacGuill SC: „We must be vigilant to avoid commoditisation of justice“

Irish solicitor James MacGuill became the president of the Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) in January 2022. Now CCBE represents the bars and law societies of 45 countries and more than one million European lawyers. With the presidency of Mr. MacGuill, the organisation became more progressive and more empathetic, or maybe the times came harder with Russia's war in Ukraine, new technologies with new challenges, new and old threats for lawyers also – all these things demand to react expeditiously and the President of CCBE with the rest team, as we see, can manage this work smoothly. How? It's because the President has priceless experience. Or maybe optimism and a sense of humor help to deal with all questions? **James MacGuill** accepted our request for this interview and tells us about his approach to all challenges. He also gave us very frank answers about Russia's war in Ukraine, showing the leader is very close to all CCBE members in Europe.

■ **Mr. President, the Lithuanian lawyers know you as a leader of CCBE, but our magazine is dedicated not only to lawyers, so we would like to paint your portrait here – to know you better. What is your specialization as a lawyer and why did you choose this direction? Why did you choose this profession?**

– My late father was a lawyer (solicitor) so naturally growing up, I was curious about his work. As I became more familiar with legal issues I realised I would like to follow in his footsteps.

I qualified in 1986 and joined my father in practice in my hometown 80 km outside the Capital. There was very little specialisation on the part of solicitors outside the capital at that time and most firms were one or two person practices and undertook a general mix of litigation, property law and administration of the Estates. That delivery model still exists but there is a definite trend to concentrate either on litigation or transactions. Gradually I became drawn to public law, particularly criminal, constitutional and administrative law. My practice today is heavily directed in those areas.

■ **And what did you find attractive and special about this specialization?**

– My colleagues and I enjoy the challenge of representing the citizen in dispute with the State for whatever reason.

■ **You came through all different forms in your career, it seems like you are a persistent person and your good endeavor became great results. What are the main differences between leading the Irish Bar and now, when you are head of CCBE?** ▶

Manau, kad Rusijos turimas nuolatinis statusas Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje, atvirai kalbant, yra skandalas.

► **Grįžkime prie aktualijų – šis klausimas asmeniškės-nis: Rusijos karas Ukrainoje daro didelę įtaką daugeliui pasaulio šalių. Kaip jūs vertinate situaciją?**

– Neteisėta invazija į Ukrainą yra visiems pyktį keliantis šiurkštus tarptautinės teisės pažeidimas, įskaitant humanitarinę teisę ir Romos statutą. Man buvo garbė apsilankyti Ukrainoje ir išreikšti CCBE solidarumą su mūsų kolegomis iš Ukrainos. Viliuosi, kad atėjus laikui atsakingi asmenys bus patraukti atsakomybėn, tačiau tai turi vykti laikantis teisinės valstybės principų ir tinkamo atstovavimo. Manau, kad Rusijos turimas nuolatinis statusas Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje, atvirai kalbant, yra skandalas.

■ **Jūs asmeniškai ir visa CCBE palaiko Ukrainą. Gal galite papasakoti, kokių veiksmų ėmėsi CCBE, kad prisidėtų prie pagalbos Ukrainos žmonėms?**

– Džiaugiuosi galėdamas pasakyti, kad CCBE ėmėsi ne-atidėliotinų veiksmų, kad galėtume padėti mūsų kolegoms Ukrainoje: vos prasidėjus karui viešai pasmerkėme neteisėtą invaziją. Raginame ir dabar raginame remti mūsų kolegas Ukrainoje, advokatus, ir apskritai Ukrainos žmones. Rėmėme perkeltuosius, steigdami advokatų kolegijas, kurios

galėtų jiems padėti ir atstovauti, teikti materialinę paramą, rūpinomės kolegų prieglobsčiu ir finansine parama. Žinoma, prisidėjome prie sankcijų ir turto iššaldymo priemonių kūrimo. Skatinome kolegas visoje Europoje iš pirmų lūpų gauti ataskaitas iš Ukrainos nuo karo pabėgusių žmonių, mačiusių karo nusikaltimus, kad jie pateiktų šiuos įrodymus Tarptautiniam baudžiamajam teismui. Lietuvos delegacija CCBE garsiai ir aktyviai palaikė šiuos žingsnius ir vienareikšmiškai smerkė invaziją. Mūsų kolegos iš Ukrainos nacionalinės advokatūros labai vertina mūsų solidarumą.

■ **Minėjote sankcijas. Kaip matote advokatų vaidmenį kalbant apie sankcijas, naujas ekonomikos ir energetikos kryptis? Kaip manote, ar Europos valstybės gali būti kartu šioje srityje?**

– Europos valstybės turi būti vieningos ir panaudoti sankcijas kaip veiksmingą būdą pažaboti šį karą. Dėl 2014 m. sankcijų taikymo skirtingose valstybėse narėse nenuoseklumas prisidėjo prie didelės painiavos ir neveiksmingumo. Naujausios priemonės turi būti taikomos nuosekliai. Kaip pavieniai teisininkai turime kelti savo kolegų sąmoningumą, kad sankcijų būtų laikomasi, nebūtų pateisinamas jų lau-

žymas, kad nesąžiningi asmenys nepasinaudotų tais, kurie nesąmoningai prisideda prie pažeidimų.

■ Kalbant apie kitas problemas ir iššūkius, Lietuvos advokatūra labai dėkoja CCBE ir jums asmeniškai, kad 2019 m. palaikėte Lietuvos kolegas ir išreiškėte susirūpinimą dėl šalyje pagausėjusių įvairių iniciatyvų, kurios gali trukdyti įgyvendinti esminius teisininko profesijos principus. Kokius iššūkius matote advokatų garantijoms kitose Europos valstybėse? Kaip su tuo galėtum kovoti, pavyzdžiui, Lenkija ar Vengrija?

– Teisininko profesija susiduria su daugybe iššūkių, įskaitant vyriausybės kišimąsi, kaip minėjote, Lenkijoje ir Vengrijoje. Deja, bet ir kitose šalyse vyksta konfidencialumo, advokato profesinės paslapties, kliento paslapties – advokato garantijų – erozija. Tai gali įvykti net ir netyčia, pavyzdžiui, šiuo metu taikant geranoriškas priemones, susijusias su turto išaldymu. CCBE turi susidoroti su iššūkiais, kylančiais advokato garantijoms, privalome išlikti budrūs ir užtikrinti, kad tokias grėsmes identifikuosime laiku ir su jomis susidorosime.

■ 2021 m. balandį Europos Vadovų Taryba nusprendė pradėti rengti Europos Konvenciją dėl advokato profesijos, kurios tikslas – apsaugoti pagrindines advokatų garantijas ir teises. Kaip sekasi rengti šį svarbų dokumentą?

– Europos Konvencijos dėl advokato profesijos rengimo pratybos jau vyksta sėkmingai. Ruošiami pasiūlymai, rengiami tekstai, vyksta reguliarūs nacionalinių ekspertų susitikimai. CCBE stebi visus pokyčius, visą procesą, kuriam vadovauja mūsų kolega iš Prancūzijos Laurenas Pettiti, nuolat teikiamos išsamios pastabos. Esame įsitikinę, kad tokia priemonė, ypač jei ji bus privaloma taikyti, sustiprins advokato profesijos svarbą ir užtikrins advokatų bei jų klientų saugumą.

■ Ką, jūsų nuomone, turėtų daryti ES advokatūros, kad valstybėse būtų laikomasi teisės viršenybės principo?

– Manau, kad vienintelis didžiausias advokatų asociacijų indėlis visoje ES yra užtikrinti, kad jauni kolegos, įgydami kvalifikaciją, žinotų teisinės valstybės principus ir teisės viršenybės svarbą, suvoktų, kaip pasiekti teisingumą, kokiomis priemonėmis ir kokiais principais.

■ Kalbate apie jaunąją kartą. Koks būtų pagrindinis jūsų patarimas norintiems studijuoti teisę?

– Gaila, kad pagrindinį teisinį išsilavinimą įgijau būdamas tik 17–20 metų. Manau, būtų geriau, jei būtų galimybė iš pradžių studijuoti bendresnius mokslus trečiojo lygio studijose, o teisės studijas pradėti magistrantūroje. Tokia sistema yra Jungtinėse Valstijose, ir manau, kad tai pagirtina. Daugelis mano draugų ir kolegų, kurie įgijo kitą kvalifikaciją prieš pradėdami studijuoti teisę, daugeliu atžvilgių yra geriau pasirengę praktikuoti dėl platesnio požiūrio ir perspektyvos.

► – While it has changed considerably since I was President in 2008 the Irish Law Society at that time was both the primary regulator and representative body of the solicitor's profession. Today it no longer handles service complaints which are handled by the Legal Services Regulatory Authority who also handle other policy matters. However, it still supervises financial compliance and representation. The principal difference therefore between the Irish Law Society and the CCBE is that the CCBE is purely representational and does not have any regulatory function.

■ And you are still practicing. How do you manage to balance the functions of attorney at law, practicing, and your role as the President?

– Balancing the demands of private practice and acting as President of the CCBE is certainly easier following the pandemic experience as we are all much more conversant with the use of technology to introduce efficiencies although there is no substitute for physical meetings. In reality, as President, you are the spokesman for the organisation drawing on the excellent work of the experts on our committees supported by our excellent team of legal advisors and administrative support. So while it is busy I am lucky to be part of excellent teams in my practice and CCBE.

■ Coming close to realities - I would like to ask more personally - Russia's war in Ukraine has had a great impact on many countries in the world. How do you see the situation?

– The illegal invasion of Ukraine is an outrage and a gross violation of international law including humanitarian law and the Rome Statute. I was honored to visit Ukraine to express the solidarity of the CCBE to our colleagues there. In due course, those responsible will be held to account but only subject to the rule of law and with proper representation. In the meantime, I think Russia's permanent status on the UN Security Council is quite frankly a scandal.

I think Russia's permanent status on the UN Security Council is quite frankly a scandal.

■ You as personally and all CCBE stands with Ukraine, what was the support for colleagues from this Country?

– I am pleased to say that the CCBE took immediate steps to assist our colleagues in Ukraine by denouncing the illegal invasion publicly; calling for support for our colleagues and Ukrainian people generally; supporting the displaced by organising panels of lawyers who could assist and represent them, providing material support in terms of shelter to the displaced colleagues and financial support; contributing to the development of sanctions and asset freezing measures, and encouraging colleagues throughout Europe to obtain first-hand accounts from those displaced who have witnessed war crimes and making that evidence available to the International Criminal Court. The Lithuanian delegation to the CCBE were vocal and dynamic in their support for these steps and unequivocal in their condemnation of the invasion. Their solidarity is greatly appreciated by our colleagues in the Ukrainian National Bar Association.

CCBE prezidentas kartu su Ukrainos advokatūros, kuriai skirtas 2022 m. CCBE Žmogaus teisių apdovanojimas, prezidente Lydia Izovitova.

Deja, bet ir kitose šalyse vyksta konfidencialumo, advokato profesinės paslapties, kliento paslapties – advokato garantijų – erozija.

► **■ Esate kuklus žmogus, nors turite didelę profesinę patirtį, jaunimas turbūt seka jūsų pavyzdžiu. Kaip manote, ar advokato profesija nėra rizikinga, pavojinga?**

– Du man asmeniškai pažįstami baudžiamosios teisės advokatai Patas Finucane’as ir Rosemary Nelson iš Šiaurės Airijos buvo nužudyti, nes juos siejo neatsakingi elementai,

J. MacGuillas

- 1983 m. baigė teisės studijas Korko universitete.
- 1986 m. tapo advokatu, nuo to laiko užsiima privačia praktika, daugiausia dėmesio skiria viešajai teisei (baudžiamajai teisei, žmogaus teisėms).
- 1991 m. įgijo arbitro diplomą.
- 1996 m. paskirtas notaru.
- 2007–2008 m. ėjo Airijos teisininkų draugijos prezidento pareigas ir pirmininkavo keliems jos komitetams.
- 2008 m. prisijungė prie CCBE.
- 2012–2018 m. du kartus vadovavo Airijos delegacijai CCBE.
- 2013–2019 m. vadovavo CCBE Baudžiamosios teisės komitetui, vėliau prisijungė prie CCBE pirmininkavimo komandos.
- 2020 m. tapo vienu pirmųjų Airijos advokatų, kuriems buvo suteiktas vyresniojo advokato vardas.
- CCBE prezidentas yra „MacGuill and Company“ vadovaujantysis partneris advokatų bendrijoje, Lauto grafystėje.

įskaitant politikus ir saugumo pajėgas. Taip, ši profesija yra pavojinga visame pasaulyje, būtent todėl CCBE labai aktyviai kalba advokatų, kuriems gresia pavojus, vardu ir pabrėžia, advokatai yra nepriklausomi.

■ Pakalbėkime apie ateitį. Kokią įtaką technologijos gali turėti advokatams ateityje? Ar ši profesija išliks tokia, kokia yra dabar?

– Per ilgai buvo manoma, kad teisininkai nusiteikę prieš technologijų pažangą. Tai netiesa, ir tai parodė pandemija. Tačiau mums nerimą kelia dirbtinio intelekto funkcijos – mums svarbu, kad bet koks galios sprendimų priėmimas priklausytų žmogui, nepriklausomam ir patyrusiam teisėjui. Beje, yra įrodymų, kuo tai gresia – JAV baudžiamojoje teisėje naudojami algoritmai galiausiai davė rezultatų, tendencingai susijusių su rasizmu. Taigi šioje srityje privalome būti budrūs, kad teisingumo nepaverstume preke.

■ Ko palinkėtumėte Lietuvos advokatų bendruomenei ir visiems žurnalo skaitytojams?

– Ramybės, klestėjimo ir pasiekimų sporte (išskyrus tuos atvejus, kai žaidžiate su Airijos rinktinė). ■

► ■ **You mentioned sanctions. How do you see the role of advocates when talking about sanctions, and new directions of economy/ energy? Do you think European states can stand together in this field?**

– European states simply must stand together and use sanctions as an effective way of restraining this illegal war. The inconsistency that accompanied the 2014 sanctions in terms of their application in different Member States have contributed to significant confusion and inefficiency. The recent measures must be applied consistently. As individual lawyers, we must raise consciousness among our colleagues as to what constitutes sanction-breaking so that unwitting colleagues are not used by unscrupulous persons to that end.

■ **Talking about other issues and challenges, the Lithuanian Bar Association very much appreciate CCBE's support in 2019 when you expressed concern about the increased number of various initiatives in Lithuania that could hinder the implementation of the fundamental principles of the legal profession. What kind of challenges do you see for attorneys at law guarantees in other European countries? How to deal with it, for example in Poland, or Hungary?**

However elsewhere there is a continuing erosion of confidentiality, professional secrecy, and legal professional privilege.

– There are a great number of challenges facing the legal profession including interference by governments as you have identified in Poland and Hungary. However elsewhere there is a continuing erosion of confidentiality, professional secrecy, and legal professional privilege. This can occur almost by accident for instance currently as part of well-meaning measures such as those dealing with asset freezing. The challenge for CCBE is to be vigilant at all times and to ensure that we identify such threats in time to deal with them.

■ **In 2021 April European Council decided to start preparing the European Convention on the Lawyer's Profession, the purpose of which is to protect the basic guarantees and rights of lawyers. So how is going the preparation for this very important Convention?**

– The exercise on the preparation of the European Convention on the lawyer's profession is well underway. It is in the course of taking submissions, preparing texts, and holding regular meetings with national experts. The CCBE is monitoring all of these developments and is making detailed submissions under the leadership of our French colleague Lauren Pettiti. It is our belief that an instrument of this kind particularly if it is a binding instrument will underpin the importance of the legal profession and ensure that safeguards that are there to protect our clients will not be interfered with.

■ **What do you think the Bar Associations of the EU should do to succeed in ensuring the Rule of Law?**

– I think the single biggest contribution that Bar Associations throughout the EU can make is to ensure that young colleagues

qualifying is aware of the importance of the rule of law, access to justice, and the instruments that underpin these principles.

■ **You are talking about the young generation. What would be your main advice for those who want to study law?**

– I personally regret that I took law as my primary degree aged between the ages of 17 and 20. I think it is preferable if the opportunity exists to do more general third level study first and then take up Law at a later Master's stage. That is the system in the United States and I believe there is much to commend it. Many of my friends and colleagues that obtained other qualifications before coming to the law are in many ways better equipped to practice because of a broader outlook.

■ **You are an unassuming person, you have a great experience, so, young people could follow your example. But do you find something risky or dangerous in this profession?**

– Two criminal law practitioners Pat Finucane and Rosemary Nelson from the North of Ireland both known personally to me were murdered because they were associated with those they represented by irresponsible elements including politicians and the security forces. This is a recurring danger worldwide and the CCBE is very active in speaking up on behalf of endangered lawyers and stressing that lawyers are independent as advocates.

■ **Let's talk about the future. What impact Legaltech might have on the attorneys at law in the future? Do you think this profession will be still alive?**

– For too long it was assumed that lawyers were against technological progress. That is not true and the pandemic has illustrated as much. What we are concerned about is any substitution by artificial intelligence of the decision-making power that should rest with a human, independent, and experienced Judge. Algorithms when used in criminal justice in the US were shown to produce racially biased outcomes. This is where we must be vigilant to avoid commoditisation of justice.

■ **So what you could wish for Lithuanian attorneys at law and all readers of this magazine?**

– Peace, prosperity, and success in sporting endeavors (except if they are playing an Irish team). ■

J. MacGuill

■ Graduated in law from University College Cork in 1983 and was admitted to the roll of solicitors in 1986.

■ He was admitted to the role of a solicitor in 1986 and has been in private practice ever since as a litigator with an emphasis on public law, especially criminal law and human rights.

■ He subsequently gained a Diploma in Arbitration in 1991 and was appointed a Notary Public in 1996.

■ He served as president of the Law Society of Ireland in 2007/8 and has chaired a number of its committees.

■ He joined the CCBE in 2008 and was head of the Irish delegation to the CCBE twice between 2012 and 2018.

■ He chaired the CCBE's criminal law committee from 2013 to 2019 before joining the CCBE's presidency team.

■ In 2020, Mr. MacGuill became one of the first Irish solicitors to be granted the title of senior counsel. CCBE President is the managing partner of MacGuill and Company, a practice of five solicitors in Louth.

KONSTITUCIJA – AUKŠČIAUSIOJI TEISĖ IR GARANTIJA

Konstitucijos nuostatų taikymo iššūkiai

Spalio 21 d. įvyko tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Konstitucijos 30-metis: nuo ordinarinės iki aukščiausiosios teisės“, kurios paskirtis – paminėti LR Konstitucijos 30-metį, pagrindžiant jos svarbą žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, teisinės valstybės principų apsaugos bei taikymo kontekste

Konferencijoje, kurią organizavo LR Seimas, LR Konstitucinis Teismas, Lietuvos advokatūra ir Mykolo Romerio universitetas, siekta atkreipti dėmesį į Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų taikymo iššūkius, sprendžiant teisių gynimo problemas, teisėjų ir teismų nepriklausomumo principo užtikrinimo problematiką, konstitucinių nuostatų įgyvendinimo ribojimus karo padėties metu, advokato, kaip žmogaus teises ir laisves ginančio subjekto, procesinių teisių ribojimus, taip pat atskleisti Lietuvos valstybei itin reikšmingus konstitucinės raidos momentus.

Pranešimus konferencijoje skaitė Lietuvos bei užsienio valstybių teisininkai ir mokslininkai: **prof. dr. Egidijus Jarašiūnas, prof. dr. Danutė Jočienė, prof. dr. Egidijus Kūris, prof. dr. Toma Birmontienė, dr. Jurijus Baulinas** (Ukraina), **Sigita Rudėnaitė, prof. dr. Skirgailė Žalimienė ir Mindaugas Kukaitis**. Dalijamės pranešėjų išvalgomis.

„Lietuvos Respublikos Konstitucija – nuo pagrindinio įstatymo iki aukščiausiosios teisės“, – buvęs ES Teisingumo Teismo teisėjas, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Akto „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ signataras, buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos afilijuotasis profesorius dr. Egidijus Jarašiūnas Lietuvos konstitucinėje raidos istorijoje buvo laikas, kai konstitucinės kontrolės nebuvo. Konstitucija buvo suprantama taip, kaip ją suprato įstatymų leidėjas. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo, priimant konstitucijas, įstatymas buvo nuvainikuotas. Į pirmą vietą iškilo Konstitucija, o įstatymas iš pirminio šaltinio tapo Konstitucijai subordinuotu aktu. Didieji aktai, tokie kaip Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Europos žmogaus teisių konvencija, keitė konstitucinio reguliavimo esmę ir

požiūrį į žmogaus teises. Tad Konstitucija visais atžvilgiais tapo teisės kūrimo pagrindu.

Konstitucinės justicijos instituto įsitvirtinimas Europoje buvo įrankis, leidęs tekstinį potencialą paversti tikra teise. Atsiradus konstitucinei justicijai ir teismams, pradėjus taikyti Konstituciją, ji tapo tikrąja teise – vieninteliu teisės etalonu.

Menant pirmuosius Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimus, tam tikrą laiką įstatymas buvo įvardijamas pirminiu šaltiniu, pripažįstant, kad jis turi atitikti Konstituciją. Tačiau lūžiniu, per einamuoju momentu tapo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, kuriame apibrėžtas tolesnis Konstitucijos aiškinimas. Taigi Konstitucija suprantama kaip aukščiausiaji teisė – pirminė ir steigianti teisinę tvarką teisė, t. y. viskas kuriama Konstitucijos pagrindu.

Konstitucijai tampant aukščiausiaja teise, itin svarbu buvo suformuoti jurisprudencinį Konstitucijos bloką. Palyginti nedidelis tekstas yra virtęs didžiuliu aiškinimo masyvu. Kalbėdami apie Konstituciją kaip apie aukščiausiąją teisę, turėtume atkreipti dėmesį į du aspektus: konstitucinę interpretaciją, t. y. nuo Konstitucijos sampratos ir koncepcijos priklauso jos aiškinimo koncepcija, taip pat Konstitucijos kaip teisinės sistemos konstitucionalizavimo pagrindą.

„Trisdešimt Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimo metų: kur esame?“ – buvusi Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėja, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkė, Mykolo Romerio universiteto profesorė dr. Danutė Jočienė

Aptartinos trys ryškiausios Konstitucijos aiškinimo kryptys: pirmą, Konstitucijos sampratą, jos viršenybės principo ir kitų valstybės ir visuomenės gyvavimo pagrindų, išskiriant pamatines konstitucines vertybes, aiškinimas; antra, konstitucinės žmogaus teisių ir laisvių apsaugos doktrinos plėtojimas; trečia, Konstitucijos aiškinimas kaip atviros ir draugiškos tiek tarptautinei, tiek Europos Sąjungos teisei ir jas aiškinančiai tarptautinių ir supranacionalinių teismų jurisprudencijai bei Lietuvos valstybės pareigos tinkamai ir visa apimtimi vykdyti prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus.

Konstituciją kaip aukščiausiąją teisę Konstitucinio Teismo suformuotoje jurisprudencijoje apibūdina ne tik Konstitucijos viršenybė, bet ir kitos atskleistos Konstitucijos savybės (pavyzdžiui, Konstitucijos vientisumas, spragų ir prieštaravimų nebuvimas, tiesioginis taikymas, stabilumas ir gyvybingumas). Su jomis susijusi Konstitucinio Teismo išplėtotą oficialioji Konstitucijos keitimo apribojimų doktrina, reikšmingai ▶

► prisidėjusi prie Lietuvos konstitucinės santvarkos pagrindų ir ypač prie Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios pamatines Lietuvos, kaip demokratinės teisinės valstybės, konstitucines vertybes, turinio atskleidimo.

Konstitucinis Teismas atskleidė dviejų rūšių Konstitucijos keitimo apribojimus: materialiuosius, t. y. apribojimus priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas, siekiant apsaugoti universalias vertybes, kuriomis grindžiama Konstitucija ir Lietuvos valstybė, bei procesinius, nustatytus, atsižvelgiant į ypatingą Konstitucijoje nustatytą jos pataisų darymo tvarką. Vadovaujantis minėtais ribojimais, pavyzdžiui, Konstitucijos pataisos jokiais aplinkybėmis negali paneigti Lietuvos valstybės pamatą sudarančių konstitucinių vertybių.

Konstitucinis Teismas suformavo plačią ir (arba) brandžią oficialiąją konstitucinę doktriną žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje, atskleisdamas prigimtinių žmogaus teisių pobūdį, taip pat plėtodamas prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių kaip neatšaukiamų, kurios sudaro žmogaus orumo pamatą, sampratą. Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžia Konstitucijos kaip antimažoritarinio akto idėją, kuri gina kiekvieną individą. Dar daugiau, pastaraisiais metais asmenų lygiateisiškumo principas buvo papildytas naujais aktualiais asmens teisių apsaugos fragmentais, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje įtvirtinant naujus nediskriminavimo pagrindus, kaip antai asmens lytinę tapatybę ar seksualinę orientaciją, kurių nėra įrašyta Konstitucijos 29 straipsnio tekste. Dėl šios priežasties oficialiąją žmogaus teisių doktriną galima vadinti veržlia, kurią taip pat atspindi gana plačiai vystoma socialinės apsaugos, be kita ko, socialinės paramos, oficialioji konstitucinė doktrina. Prielaidų dar labiau plėtoti žmogaus teisių ir laisvių apsaugos nuostatas Lietuvoje atsirado nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. pradėjus veikti individualaus konstitucinio skundo institutui. Individualių skundų nagrinėjimo Kons-

tituciniame Teisme praktika rodo, kad žmonėms pavyksta apginti savo pažeistas konstitucines teises – taip daroma įtaka visai teisei sistemai.

Konstitucinis Teismas, oficialiai aiškindamas Konstituciją ir formuodamas bei plėtodamas oficialiąją konstitucinę doktriną, derindamas Konstitucijos stabilumą su jos gyvybingumu, privalo ne tik užtikrinti Konstitucijos viršenybės principą Lietuvos teisės sistemoje, bet kartu suderinti ir iš tarptautinės teisės bei iš Europos Sąjungos teisės kylančius reikalavimus, kuriuos Lietuva privalo vykdyti visa apimtimi. Toks reikalavimas kyla būtent iš pačios Konstitucijos, nes, be kita ko, Lietuvos pasirinkta geopolitinė orientacija, kuri reiškia valstybės narystę NATO ir Europos Sąjungoje ir kuri yra konstitucinė vertybė, sąlygoja Lietuvos pareigą vykdyti visus iš šios narystės kylančius tarptautinius įsipareigojimus. Be to, Konstitucinis Teismas, teikdamas išvadą dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai, dar 1995 m. sausio 24 d. išvadoje konstatavo, kad jokių prieštaravimų tarp Konstitucijos ir 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nėra, ir taip sudarė teisinį pagrindą šią konvenciją ratifikuoti. Ši konvencija yra itin svarbi Lietuvai tarptautinė sutartis, turėjusi didelę reikšmę Lietuvos teisei, kartu ir Konstitucijai, aiškinti. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs ir tai, kad Europos Sąjungos teisė yra Lietuvos Respublikos teisės, *inter alia* Konstitucijos, aiškinimo šaltinis tose srityse, kuriose Lietuvos Respublika dalijasi su Europos Sąjunga ar patiki jai valstybės institucijų kompetenciją, kartu patvirtino ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijos reikšmę Lietuvos teisės sistemai. Konstitucinis Teismas du kartus yra kreipęsis konstitucinės justicijos byloje į šį Teismą dėl pre-judicinio sprendimo.

Atsakant į šio pranešimo klausimą, kur esame, galima drąsiai teigti: esame ten, kur ir turime būti, nes būtent pati Konstitucija lemia tai,

kad, įgyvendindamas konstitucinės kontrolės misiją, Konstitucinis Teismas Konstitucijos tekstą oficialiai aiškina ir savo oficialiąją konstitucinę doktriną plėtoja taip, kaip konstituciškai būtina konkrečioje situacijoje, garantuodamas ne tik konstitucinių pamatinių valstybės pagrindų apsaugą, užtikrindamas konstitucines žmogaus teises ir laisves, bet kartu tinkamai ir atsakingai derindamas tarpusavyje visas kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, suteikdamas joms reikalingą ir konstituciškai pagrįstą apsaugą tam tikroje situacijoje.

„Konstitucija ir kompromisai“, – Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas, buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkas profesorius dr. Egidijus Kūris

Per beveik tris dešimtmečius Konstituciniam Teismui teko misija konceptualizuoti pamatines sąvokas, pakeitusias pačią Lietuvos konstitucionalizmo sampratą. Pirmosiose, 1993–1994 m., Konstitucinio Teismo bylose buvo padėti pamatai trims Konstitucijos sampratų sandams, arba charakteristikoms, kurios vėliau išplėtos konstitucinėje jurisprudencijoje. Pirma, Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Antra, ji yra visuomenės sutartis. Trečia, ji yra antimažoritarinis aktas. ►

Laimėti bylą – ne loterija

„Infolex“ analitikos įrankis padės greitai rasti atsakymus ir įvertinti šansus laimėti bylą

- Ar panašių bylų daugėjo?
- Kiek truko teismo procesas?
- Ar bylos baigėsi palankiai ieškovui/pareiškėjui/apeliantui/kasatoriui?
- Ar tikimybė patekti į aukštesnę instanciją buvo aukštesnė už vidurkį?
- Kas dažniausiai bylinėjosi panašiose bylose ir turėjo didžiausią patirtį?
- Kokia bylininko „specializacija“ bylose, dėl ko dažniausiai jis bylinėjosi?

Infolex visa svarbiausia teisinė
informacija teisės profesionalams

Infolex.lt / *pagalba@infolex.lt* / +370 5 277 9832

► Konstitucijos priėmimą referendumu galima vaizduoti kaip susitarimą dėl konkrečių konstitucinių nuostatų – kaip rinkinį kompromisų dėl valstybės valdžios įgaliojimų santykių, teisėkūros procedūrų, ūkinės santvarkos pagrindų, savivaldos, konkrečių žmogaus teisių turinio. Tačiau Konstitucija negali būti susitarimas dėl visko. Tai nėra problema, jeigu tenkinamos dvi sąlygos. Pirma, yra nustatytos skaidrios ir aiškos Konstitucijos keitimo taisyklės, leidžiančios pakeisti nuostatas, nederančias su pasikeitusiomis sąlygomis arba keliančias destruktivius ginčus. Antra, Konstitucija įtvirtinta mechanizmą, leidžiantį gauti atsakymus į kilusius arba tik kilsiančius klausimus ir reikalaujantį, kad tas atsakymas būtų pripažįstamas galutiniu ir įpareigojančiu. Tas mechanizmas žinomas. Jis vadinamas konstitucine justicija.

Iš kompromiso kilusi Konstitucija pati yra pilna kompromisų, išskyrus tris. Pirmasis: ji neleidžia jos įveikti ordinarinei teisei. Antrasis: Konstitucija neleidžia kompromiso tarp joje nustatytos keitimo tvarkos ir to, kaip galbūt kas nors ją norėtų pakeisti. Trečiasis: ji nepripažįsta kompromiso tarp Konstitucinio Teismo pateikto jos oficialaus išaiškinimo ir jam alternatyvių aiškinimų, kuriuos daug kas puola teigti, kai kyla naujų klausimų, kuriems reikia konstitucinio įvertinimo. Konstitucija, kaip visuomenės sutartis ir aukščiausioji teisė, reikšmingai prisidėjo prie Lietuvos pažangos.

„Lietuvos Konstitucijos Europos konstitucionalizmo kontekste“, – buvusi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėja, Mykolo Romerio universiteto profesorė dr. Toma Birmontienė

Lietuva kitų Europos valstybių kontekste išsiskiria turtinga ir brandžia konstitucinės teisės tradicija bei pagarba ir dėmesiu žmogaus teisėms. Visuose (pasaulinės, europinės) konstitucinės teisės raidos istoriniuose etapuose galime matyti ir svarbų Lietuvos indėlį.

Lietuvos konstitucinės teisės ištakos siekia XVI a. pradžią, jau pirmajame Lietuvos Statute (1529) buvo formuluojamos konstitucinei teisei priskirtinos nuostatos, kaip *rašytinių įstatymų* (teisės) taikymo visiems *lygiai* ir *vienodai* principas, artinantis prie asmens teisinės lygybės įtvirtinimo. Statute formuluojamos Lietuvos, kaip nepriklausomos suverenios valstybės, teisės nuostatos. Jame įtvirtinti ne tik valdovo valdžios galių principai, bet ir kai kurie itin svarbūs to laikmečio asmens teisių garantijų elementai, pabrėžiama moterų teisių apsauga.

Vienas iškiliausių istorinių konstitucinių dokumentų – Lenkijos ir Lietuvos – *Abiejų Tautų Respublikos 1791 m. gegužės 3-iosios Konstitucija* kartu su 1791 m. spalio 22 d. *Abiejų Tautų Tarpusavio Įsipareigojimu (Abiejų Tautų tarpusavio įžadas)*. Ji yra pirmoji (rašytinė) Europoje, laike pralenkusi ir 1791 m. (rugsėjo 3 d.) Prancūzijos Konstituciją. Ji įkūnijo to meto modernias teisės idėjas, JAV valstybės kūrimo – 1787 m. Konstitucijos, Prancūzijos revoliucijos idealus, atspindėjo abiejų tautų valstybingumo patirtį. Konstitucija buvo aukščiausioji teisė ir liudija išskirtinę pagarbą konstitucinėms vertybėms, konstitucijos vaidmens supratimą, jos paskirtį – stiprinti ir išsaugoti valstybingumą. Konstitucija valdžios šaltiniu skelbė tautos valią. Tokie

principai, kaip *konstitucijos viršenybės, tautos suvereniteto – visuomenės (valstybės) – valdžia kyla iš tautos valios; valstybės valdžios padalijimo (įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė), (valdžių atskirumo ir jų galių pusiausvyros); teisingų įstatymų – teisingumo, teisminės valdžios nepriklausomumo – ji negali būti vykdoma nei įstatymų leidžiamosios, nei karaliaus, o tik šiam tikslui įsteigtų ir išrinktų magistratūrų; efektyvios teisminės valdžios principas, nuosavybės neliečiamumo, asmens saugumo, valstybės valdyme – interesų derinimo ir kt.* Tai ir šių dienų aktualūs konstitucinės teisės principai.

Lietuvos konstitucinės tradicijos buvo atgaivintos tik XX a. pradžioje. Visų XX a. Lietuvos valstybės konstitucijų, taip pat 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos, ištakos glūdi 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto nuostatose. Analizuojant 1918–1940 m. Lietuvos valstybės konstitucijas, pabrėžtina ne tik jų gausa, visose – tiek laikinosiose, tiek nuolatinėse – konstitucijose buvo reglamentuojamas ne tik valstybės valdymas, bet ir deklaruojamos asmens, piliečio teisės. Konstitucijose buvo skelbiama visų piliečių lygybė prieš įstatymus, įtvirtinta visuotinė rinkimų teisė (taip pat moterų rinkimų teisė, 1918 m.). Išskirtinis vaidmuo tenka Steigiamojo Seimo priimtai 1922 m. rugpjūčio 1 d. *Lietuvos Valstybės Konstitucijai*, kuri skelbė Lietuvą nepriklausoma demokratiškai Respublika; joje buvo įtvirtintas platus žmogaus teisių katalogas, apėmęs ne tik pilietines politines, bet ir socialines teises.

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimas ir jos nuostatose numatyto Konstitucinio Teismo įkūrimas lemia esminius Lietuvos valstybės, taip pat teisės sistemos konstitucionalizacijos pokyčius. Konstitucijoje atsispindi Europos demokratinių valstybių subrandintos konstitucinės tradicijos.

Taigi visos Lietuvos Konstitucijos ne tik atitiko konkretaus laikmečio ►

Dokobit
Part of Signicat

Yra sutarčių, negalinčių laukti

Pasirašyk dokumentus el. parašu – bet kur

www.dokobit.lt – paprasčiau
nei pasirašyti ranka

Skenuok ir
atsisiųsk

► Europos valstybių konstitucines tradicijas, bet ir tam tikrais istorinės raidos laikotarpiais išsiskyrė konstitucinių idėjų reikšmės suvokimu ir jų įteisinimo svarba.

„Karo iššūkiai Ukrainos Konstitucijai“, – Jaroslavo Išmintingojo nacionalinio teisės universiteto profesorius dr. Jurijus Baulinas (Jurij Baulin)

Taikaus ir laimingo gyvenimo siekis skatina tiek Ukrainos piliečių, tiek valstybės valdžios institucijų nenutrūkstamą kovą už Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų – saugumo, laisvės, teritorijos vientisumo, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių bei kultūrinių vertybių – apsaugą. Tačiau esant karo padėčiai Ukrainos Konstitucijos įgyvendinimas yra ribojamas tam tikrų iššūkių.

Ukraina susiduria su veiksminės gynybos ir teritorijos vientisumo poreikio užtikrinimo problema. Ukrainos Konstitucija numato, kad žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių garantijos negali būti ribojamos, o valstybė turi pareigą deramai jas įtvirtinti. Tačiau, esant karo padėčiai, toks ribojimas yra būtinas ir galimas, nurodant jų ribojimo laiką. Stiprėjanti Rusijos Federacijos karinė invazija suponavo prielaidas keisti konkrečių teisės aktų nuostatas, siekiant sureguliuoti visuomeninius reiškinius ir koreguoti asmens teisių bei laisvių suvaržymus.

Vis dėlto operatyvus reagavimas į agresoriaus veiksmus ne visada lemia objektyvius ir pagrįstus valstybės valdžios institucijų teisėkūros sprendimus. Tiek Ukrainai, tiek kitoms valstybėms padėtų išankstinių mechanizmų kūrimas, siekiant optimizuoti karo metu priimamus sprendimus.

„Oficialioji konstitucinė doktrina kaip teismų nepriklausomumo garantas“, – Teisėjų tarybos pirmininkė, l. e. p. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkė Sigitā Rudėnaitė

Teisėjų ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema apima teisėjų įgaliojimų neliečiamumą, nepertraukiamumą, teisėjo imunitetą, socialinių ir materialųjų garantijų, teisminės valdžios savivaldą, teismų finansinį, materialinį ir techninį aprūpinimą. Konstitucinė doktrina teigia, jog, pažeidus vieną iš teisėjų ar teismo nepriklausomumo garantijų, kiltų pavojus teisinės viršenybės principui.

Užtikrinant teismų nepriklausomumą, itin svarbus aiškus teismų valdžios atskyrimas nuo vykdomosios valdžios. Valstybės pareiga – sudaryti teismams tinkamas darbo sąlygas. Teismų organizacinio nepriklausomumo garantavimas yra viena esminių prielaidų žmogaus teisėms užtikrinti. Taip pat valstybei tenka pareiga nustatyti tokį teisėjo atlyginimą, kuris atitiktų teisminės valdžios ir teisėjo statusą, vykdomas funkcijas ir atsakomybę.

Šiandien Teisėjų taryba projektuoja Lietuvos teismų veiklos strategijos kryptis, apimančias teismų savarankiškumo ir autoriteto stiprinimą. Teisėjų taryba siekia sutarimo, kokius kriterijus ir sąlygas turi atitikti teismai Lietuvoje. Taip pat reikšmingas nacionalinis susitarimas dėl teismų sistemos, kuriame būtų susitarta dėl teisminės valdžios ir politinių partijų išpareigojimų teisingumo vykdymo

srityje; racionalaus teismų sistemos modelio sukūrimo. Siūloma, kad Teisėjų taryba turėtų teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, siekiant stiprinti teismų savarankiškumą ir autoritetą.

„Administracinės justicijos iššūkiai, taikant nacionalinę ir Europos Sąjungos teisę“, – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkė profesorė dr. Skirgailė Žalimienė

Spręsdami kilusius ginčus, Lietuvos administraciniai teismai nuosekliai akcentuoja Konstitucijos nuostatas ir Europos Sąjungos teisės sistemos sintezę, bendrą vertybinį kontekstą, taip pat viena kitos papildymą, nes tiek Europos Sąjungos teisė, tiek Konstitucija grindžiamos demokratijos, pagarbos pagrindinėms žmogaus teisėms principais. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalimi, Europos Sąjungos teisės normos yra sudėtinė Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Taip pat numatyta, kad, jeigu yra išpildomos sąlygos dėl tiesioginio taikymo, Europos Sąjungos teisės normos turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu.

Lietuvos administraciniais teismams bene daugiausia sunkumų

kelia skirtingo lygmens pagrindinių teisių apsaugos taikymo galimybė. Akcentuotina, kad teismų iššūkis – išvengti formalaus teisės taikymo ir aiškinimo. Žmogaus teisių apsaugos kontekste teismams svarbu atsižvelgti ne tik į teisinį reguliavimą, bet ir į pažeistų teisių teisinį turinį, vertybes, gėrius ir principus. Administraciniai teismai turi užtikrinti asmenų teisinę apsaugą, vadovaudamiesi jiems suteiktomis Europos Sąjungos teisės nuostatomis, garantuodami visišką jų veiksmingumą. Kita vertus, yra tam tikrų sričių, kurios leidžia palikti valstybių narių rankose tam tikrus gėrius (pvz., valstybių narių savitumo klausimai), kurie galėtų būti ginami kitaip nei pagal Europos Sąjungos teisę.

Administracinių teismų praktikoje laikomasi Lietuvos Konstitucijos ir Europos Sąjungos teisės nuostatų, akcentuojant ne tik prisiimtų įsipareigojimų, bet ir jų laikymosi svarbą. Kita vertus, teismai turi būti atidūs ir kiekvienu atveju turėti mintyje, kad gali būti nacionalinio savitumo, pagrindinių teisių, kurios yra įtvirtintos arba išplaukiančios iš Konstitucijos ir galėtų būti išimtimi iš Europos Sąjungos teisės viršenybės principo. Taigi tais pačiais pagrindais pagrįsta ir viena kitą papildanti teisė garantuoja pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos veiksmingo įgyvendinimo standartą.

„Teisė į teisminę gynybą ir jos įgyvendinimo problemos“, – Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos pirmininkas Mindaugas Kukaitis

Konstitucija – tai skydas, saugantis žmogaus teises ir laisves, todėl, jeigu skydas naudojamas ne tai paskirčiai ar jis nesuveikia, žmogus pasijaučia itin pažeidžiamas, nepasitikintis teise, teisingumu, valstybe. Kartu tai ir kardas, leidžiantis kovoti už žmogaus teises, vadovaujantis aukščiausia teise,

kai visos kitos priemonės buvo išnaudotos.

Teisė į teisminę gynybą neatsiejama nuo Konstitucijoje įtvirtinamos kiekvieno asmens teisės į gynybą. Vis dėlto turiu pareigą aptarti asmens teisių į gynybą varžymo pavyzdžius.

Advokato ir kliento bendravimo konfidencialumas – esminė teisės į gynybą sąlyga. Akcentuotina, kad bet kuris asmuo, pageidaujantis pasitarti su advokatu, turėtų būti laisvas tai padaryti tokiais sąlygomis, kurios yra palankios laisvai ir nevaržomai diskusijai, aiškiai atitinka (bendrąjį) visuomenės interesą. Tačiau Lietuvos advokatūroje periodiškai gaunami advokatų pranešimai dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų bandymų apklausti advokatą liudytoju dėl aplinkybių, kurias jis sužinojo atlikdamas savo profesines pareigas. Be to, laikino sulaikymo vietose advokatai, atvykę susitikti su klientais, palydimi į susitikimus nepritaikytas patalpas, kuriose susitikimo metu daromas vaizdo įrašas – taip pažeidžiami advokato ir jo ginamojo konfidencialiam bendravimui taikomi reikalavimai.

Negerbiama advokato kliento paslapties apsauga, nes ikiteisminio tyrimo pareigūnai daro kratas, nepareikšdami advokatui įtarimų, nors toks draudimas yra impera-

tyvus. Galiausiai advokatai neretai susiduria su procesiniams dokumentams parengti būtinos informacijos gavimo iš valstybės registrų ar kitų duomenų bazių problema, nors Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 44 straipsnis tiesiogiai įtvirtina advokato teisę gauti įvairių registrų turimą ir tvarkomą informaciją, reikalingą teisišioms paslaugoms atlikti.

Nepaisant asmens teisių į gynybą varžymų, vis dėlto bendros pastangos užtikrinti žmogaus teises duoda vaisių: priimtose reikšmingose įstatymų pataisose, suponuojančiose prielaidas prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui pagrįsti, kodėl tuoj pat būtina suvaržyti asmens laisvę, ir teismui, priėmus išteisinamąjį nuosprendį ar nutartį, atlyginamos advokato ar jo padėjėjo, dalyvavusio byloje, kaip asmens teisių gynėjo, pagrįstos išlaidos įstatymų nustatyta tvarka. Taigi asmeniui suteikta galimybė veiksmingiau ginti savo pažeistas teises, naudojantis advokato pagalba – tai prisideda prie didesnio teismo proceso efektyvumo.

Viliuosi, kad ir teismai bus išgirsti dėl teisėto lūkesčio į deramą atlygį, nes pažeidžiamas teismas (teisėjas) taip pat yra teisės į teisminę gynybą pažeidimas. Viliamės, kad valstybės institucijos išgirs ir nustos riboti teisę į teisminę gynybą mažas pajamas gaunantiems asmenims. Dabar šiai socialiai pažeidžiamai grupei asmenų (apie 20 000 tūkst. atvejų kasmet) per Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą skiriamas advokatas, tačiau jam mokama tik penktoji dalis rinkos kainos (20 eurų už valandą).

Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos liudija apie nepaneigiamą žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Advokato vaidmuo – siekti, kad asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo ir gynimo procesas taptų veiksmingas. ■

Konferencijos vaizdo įrašas
<http://bit.ly/3AXqz11>

H. Rähä-Mäntyharju: „Didžiukitės savo profesija“

Suomijos advokatūros pirmininkė **Hanna Rähä-Mäntyharju** vadovauja daugiau negu 2200 narių vienijančiai šalies advokatų bendruomenei. Dar vasarą su kolegomis iš kitų Skandinavijos valstybių ji lankėsi Vilniuje vykusiame Šiaurės ir Baltijos šalių advokatūrų vadovų susitikime ir žavėjo savo energija. Ji spėja praktikuoti šeimos ir paveldėjimo teisės klausimais, skirti laiko šeimai, lankytis televizijos laidose ir šviesti visuomenę teisės klausimais, spinduliuoja meilę savo profesijai, bet sukaupusi ne tik malonios darbo patirties. Apie pavojų advokatams, advokato etiką, Konstitucijos reikšmę ir pasaulinį pyktį keliantį karą Evelina Butkutė-Lazdauskienė kalbėjosi su Suomijos advokatūros vadove.

■ **Lietuvos Respublika turėjo prezidentę moterį, turi Seimo pirmininkę, premjerę, tačiau dar niekada Lietuvos advokatūros vadovo pozicija nebuvo atitekusios moteriai. Mūsų šalyje lyčių lygybės klausimas yra aktualus. Jūs – viena iš Šiaurės Baltijos šalių advokatūrų vadovių, ar manote, kad vyro ir moters vadovavimas skiriasi?**

– Manau, kad įvairovė svarbi visais aspektais ir turėtume ją skatinti. Tačiau nežinau, ar moters vadovavimas labai skiriasi nuo vyro, manau, kad skirtumas labiau atsiranda dėl asmeninių žmogaus savybių. Esu tik antra moteris Suomijos advokatūros vadovo poste, todėl net Suomijoje dar turime ką nuveikti.

Bet šiuo aspektu Advokatūroje, kaip ir visoje visuomenėje, jau įvyko pokyčių. Pavyzdžiui, kai skiriame darbo grupes, užtikriname įvairovę (lytį, geografinę vietovę ir amžių). Taip pat skatinu jaunas moteris pretenduoti į atsakingas pareigas. Aš nesu pavyzdys, kuriuo privaloma sekti.

gyvenime. Šią problemą turime spręsti kiekviename regione. Sutikite, teisininkai tradiciškai dirba ilgas valandas, o jaunesni žmonės supranta: jeigu tik dirbi, nebėra kada gyventi.

Diskutavome apie tai su kolegomis, daugelis advokatų kontorų tobulino darbo sąlygas, tačiau vis dar per daug teisininkų nori palikti profesiją, ir tuo negalime būti patenkinti. Mūsų požiūris turi keistis.

■ **O kaip jums pavyksta suderinti advokatės, Advokatūros vadovės ir mamos pareigas? Ar galime teigti, kad esate pavyzdys, kaip galima suderinti karjerą ir šeimą?**

– Manau, taip. Tikiuosi, kad karjeros ir šeimos derinimo klausimas vis dažniau rūpės ne tik moterims, bet ir vyrams. Jaunesnės kartos vyrai nori būti aktyvūs šeimos gyvenime ir susiduria su ta pačia problema. Jei kalbame apie advokatus, pirmiausia viskas turi būti atvirai aptarta ir namuose, ir

Daug reikia nuveikti dėl teisės viršenybės, nes iki šiol šalys, propaguojančios teisinę valstybę, yra mažuma pasaulyje.

■ **Kokias tendencijas pastaraisiais metais pastebi Suomijos advokatūra – ar advokačių daugėja? Ar esate patenkinta šiomis tendencijomis?**

– Mūsų Advokatūroje yra tik 2200 narių, iš jų 36 proc. yra moterys. Bet iš naujų narių, advokatais tapusių 2021 m., 57 proc. buvo moterys, todėl moterų skaičius kasmet auga 1 proc. Nors teisės studentės moterys sudaro net apie 70 proc. studijuojančiųjų teisę, akivaizdu, kad pasirenkančių dirbti advokatėmis yra gerokai mažiau. Pastebime, kad daug jaunų moterų pradeda dirbti, bet ir atsisako šios profesijos. Daugelis jaunų teisininkų – ir moterų, ir vyrų – mano, kad su šia profesija per sunku išlaikyti pusiausvyrą

advokatų kontoroje. Jei mano šeima ir advokatų kontoros partneriai manęs visiškai nepalaikytų, tai nebūtų įmanoma. Beje, vadovavimas Advokatūrai Suomijoje yra pasitikėjimo pareigos, aš negaunu atlygio. Kiek galiu, dirbu teisininko darbą kontoroje.

Šeimoje gelbsti tai, kad vyras gali dažnai dirbti iš namų, nes yra nekilnojamojo turto verslo konsultantas. Turime 10 metų sūnų, kuriam, žinoma, reikia, kad šalia būtų tėvai. Jei abu tėvai būtų išvykę tiek, kiek aš būnu, tai būtų neįmanoma.

Reikia pripažinti, kad darbas Advokatūroje užima daug laiko. Mano vyras sako, kad mano vadovavimas užima apie ▶

Mes, advokatai, taip pat teisėjai, turime į gyvenimą žiūrėti plačiau, ne tik vadovaudamiesi straipsniais.

► 30 proc. mano darbo laiko ir 50 proc. mano asmeninio laisvo laiko. Jis visiškai teisingas. Bet manau, kad viską sėkmingai suderinu, juolab kad vadovavimas duoda tiek daug, jog verta pasistengti.

■ **Papasakojote apie savo šeimą. O kokia buvote vaikystėje, ar svajojote apie advokato karjerą? Kas lėmė tokį profesijos pasirinkimą?**

– Nuo 12 metų norėjau būti teisininke. Gal todėl, kad abu mano tėvai buvo teisininkai. Tėvas po dešimties metų teisinio darbo perėjo į verslą, o mama advokate dirbo keturiasdešimt metų. Ji buvo man pavyzdys. Jos advokatų kontoroje darbavau nuo vaikystės, atlikdavau visokias smulkmenas, ten užaugau. Man patinka šis darbas ir niekada nenorėjau jokio kito.

Per pirmuosius 10 savo karjeros metų imdavau įvairių bylų nedidelėje advokatų kontoroje, tačiau dabar užsiimu tik šeimos ir paveldėjimo teise. Ši sritis mane domino nuo studijų laikų, nes žinau, jog čia tikrai galiu padėti savo klientams. Šeimos teisė – labai sudėtinga teisės sritis, žmonės

atsiduria krizinėse situacijose, o norint su tuo susidoroti ir padėti, teisininkui reikia daug emocinio intelekto. Paveldėjimo teisė sudaro daug sudėtingų teisinių klausimų, jie taip pat mane domina. Žmonės tuokiasi, išsiskiria ir miršta, nepriklausomai nuo tendencijų ar verslo ciklų.

■ **Jūs dirbate ne sostinėje Helsinkyje, bet vadovaujate dirbdama Tampereje. Turbūt dažniausiai dirbate nuotoliu?**

– Aš gyvenu Tampereje, mūsų advokatų kontora taip pat yra Tampereje. Ir nors mano klientai daugiausia yra iš Tampere rajono, jų turiu iš kitų šalies vietų. Pandemija pakeitė mūsų mąstymą ir daugelis iš mūsų dirba nuotoliniu būdu. Klientams tapo lengviau pasirinkti advokatą ne iš savo gimtojo miesto. Turiu daug klientų ir iš Helsinkio. Pats darbas visur vienodas, bet reikia pripažinti, kad Helsinkyje yra didesni apygardų teismai, ten retai pažįsti teisėją, kuris nagrinėja bylą. Tampereje pažįstu visus teisėjus, nagrinėjančius šeimos ir paveldėjimo bylas, todėl bendrauti yra šiek tiek lengviau.

■ Tad „legaltech“ pokyčiai Jūsų negąsdina?

– Kai kurios didelės advokatų kontoros jau naudoja technologijas teisiniame darbe, tačiau tai vyksta anglų kalba, per mažai žmonių kalba suomių kalba, tad šiuo aspektu technologijos Suomijoje panaudojamos lėčiau. Ateityje „legaltech“ bus galima naudoti įprastiniame darbe. Technologijų panaudojimas augs.

■ Kiek Jums svarbus etiškas advokato elgesys? Kaip Suomijos advokatūra tvarkosi su reputacijos klausimais?

– Bendrąja prasme Suomijoje advokatų elgesys yra etiškas, retai kada turime rimtų atvejų. Bet, žinoma, atsiranda koks vienas kitas asmuo, kurio individualūs veiksmai paženklia visai advokatų bendruomenei. Bet tai vyksta ne tik tarp teisininkų. Jei vienas gydytojas pasielgia neetiškai, juk nemanote, kad visi medikai elgiasi taip pat. Bet jei advokatas pasielgia neetiškai, tai veikia visus kolegas. Tokia formuojasi visuomenės nuomonė. Šiuo klausimu turime dirbti su visuomene. Kalbame viešai, esame aktyvūs socialinėse medijose, reguliariai bendraujame su žurnalistais ir raginame narius dalytis savo patirtimi žiniasklaidoje. O tai, kad mus kviečia diskutuoti teisės klausimais žiniasklaidoje, rodo, jog esame svarbi visuomenės dalis, mūsų pastangos duoda vaisių – keičia visuomenės požiūrį. Mes šviečiame advokatus etikos klausimais, ir, žinoma, nusižengus jų laukia atitinkamos procedūros. Sulaukiame skundų ir iš klientų, ir iš partnerių ar teisėjų.

■ Skundų nagrinėjimas, žinoma, yra nemaloni Jūsų darbo dalis. O ar kada nors susidūrėte su grėsmingesne šios profesijos puse? Kiek advokatas gali jaustis saugus?

– Keletą kartų man buvo grasinama, dabar vyksta policijos tyrimas dėl priešingos šalies elgesio. Tai pirmasis policijos tyrimas per mano daugiau nei 25 metų karjerą. Paprastai šios situacijos išsprendžiamos diskutuojant arba visai nereaguojant. Ši problema visuomenėje sparčiai auga, ir nuošalyje nėra palikti nei policininkai, nei teisėjai, žurnalistai ar teisininkai. Tai kelia nerimą.

■ Su kokiais iššūkiais šiuo metu susiduria Suomijos advokatūra?

– Suomijos advokatūros statusas įtvirtintas Suomijos advokatūros įstatymu. Šiuo metu dirbame, kad mūsų pozicija būtų garantuota Konstitucijoje, jau yra iniciatyvų stiprinti teismų ir teisėjų poziciją Konstitucijoje. Diskutuojame šiuo klausimu.

Daug reikia nuveikti dėl teisės viršenybės, nes iki šiol šalys, propaguojančios teisinę valstybę, yra mažuma pasaulyje. Turėtume būti tvirtais ir sektiniais pavyzdžiais. Negalime manyti, kad teisės viršenybė bus apdrausta be mūsų įdirbio ir pastangų.

■ Lietuva 2022 m. mini Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30-metį, tad su Konstitucija susijusiems klausimams šiame skiriami daugiau dėmesio. O kokią reikšmę Konstitucija turi Suomijos advokatų veikloje?

– Mes skatiname visus Konstitucijos pakeitimus, kurie stiprina teisinę valstybę. Kasdieniame gyvenime Konstitucija neturi tokios didelės įtakos. Bet Suomijoje teismai gali netaikyti įstatymo, jei tarp to įstatymo ir Konstitucijos yra „akivaizdus“ prieštaravimas. Tai nutinka retai. Taigi norime atsikratyti to „akivaizdumo“ ir taip suteikti daugiau erdvės teismams įvertinti, ar įstatymas turėtų ar neturėtų būti taikomas. Tai sustiprintų nepriklausomų teismų vaidmenį.

■ Gerbiama Pirmininke, neišvengiamas vienas svarbiausių pastarojo metu geopolitinių klausimų – apie Rusijos karą Ukrainoje, turintį įtakos visam pasauliui. Kaip vertinate visą situaciją ir Suomijos sprendimą stoti į NATO?

– Džiaugiuosi, kad Suomija nusprendė prisijungti prie NATO. Turime 1300 kilometrų bendrą sieną su Rusija. Nebijau, bet esu susirūpinusi. Rusų veiksmai yra piktinantys, žiaurūs ir neaiškūs. Niekada nebūčiau pagalvojusi, kad tai nutiks Europoje XXI a.

Suomiai ramūs. Turime stiprią ir labai kvalifikuotą kariuomenę, visada buvome pasiruošę gintis. O kaimyną pažįstame neblogoi. Šiuo atžvilgiu manau, kad turime ką duoti NATO – mes ne tik imančioji pusė.

Karas Ukrainoje pažeidžia pagrindines daugelio žmonių teises, ir šie klausimai retai būna tik juodi arba balti, yra daug pilkų atspalvių. Tai priklauso nuo to, iš kurios pusės žiūrėsi. Net ir tokiose situacijose turime prisiminti teisinės valstybės principus ir užtikrinti, kad teisė netaptų tik aukos teise. Tai gali būti sunku suprasti ne teisininkams, todėl mes turime panaudoti savo žinias, kad tai paaiškintume, ir tai tikrai ne pati lengviausia užduotis.

Kuo stipresnė bus bendruomenė Europoje ir likusiame pasaulyje, tuo geresnę paramą galėsime suteikti Ukrainai.

■ Ko palinkėtumėt advokato kelią besirenkantiems jauniems teisininkams ir Lietuvos advokatų bendruomenei?

– Būkite smalsūs. Susipažinkite su žmonėmis, bendraukite ne tik su teisės studentais. Labai svarbu suprasti žmones. Mėgaukitės menu ir kultūra. Skaitykite knygas. Mėgaukitės šiuo nuostabių gyvenimo laikotarpiu.

Mes, advokatai, taip pat teisėjai, turime į gyvenimą žiūrėti plačiau, ne tik vadovaudamiesi straipsniais. Privalome kasdien puoselėti teisinę valstybę. Būkite sąmoningi, naudokitės savo patirtimi visuomenės gerovei. Kalbėkite apie svarbų mūsų vaidmenį teisinėje valstybėje. Ir, svarbiausia, didžiulę savo darbą! ■

H. Rähkä-Mäntyharju

- 1995 m. apsigynė magistro laipsnį Helsinkio universitete.
- 1996 m. Kajanio apylinkės teismo tarnautoja.
- 1997–2014 m. advokatė įvairiose advokatų kontorose.
- 2010–2013 m. Suomijos advokatūros valdybos narė.
- 2015–2017 m. Suomijos advokatūros Hemės regiono valdybos pirmininkė.
- 2016–2020 m. Suomijos advokatūros pirmininko pavaduotoja.
- Nuo 2020 m. Suomijos advokatūros pirmininkė.

VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPAS (KONSTITUCIJOS I–XIV SKIRSNIAI)

Niekada nesibaigiantis procesas

Praėjus 30 metų nuo Konstitucijos priėmimo, Lietuvos teisinės sistemos architektai profesorai Pranas Kūris, Vytautas Pakalniškis, Jonas Prapiestis ir Vytautas Sinkevičius apžvelgė tuo metu nuveiktus darbus ir ateities vizijas Liepa ŽEROMSKAITĖ

Š iandien Lietuva turi kuo didžiuotis – išskentėjusi pusę šimtmečio trukusią sovietų okupaciją, valstybė per tris dešimtmečius sugebėjo iš pagrindų pakeisti politinę ir teisinę sistemas, įstoti į Europos Sąjungą ir NATO. Kartu su Estija ir Latvija dėl pasiekto progreso šalis ne veltui vadinama Baltijos tigras.

Tačiau 1990-ųjų pradžioje nepriklausomybės siekusios šalies sprendimų priėmėjų laukė nemažai darbų, iš kurių vienas svarbiausių tapo naujos Konstitucijos parengimas, teisinės sistemos kūrimas.

Konstitucijos kūrimas

1992 m. priimta LR Konstitucija tebuvo vienas iš daugelio žingsnių, siekiant nepriklausomybę atgavusią Lietuvą paversti gerai funkcionuojančia valstybe. Pirmiausia reikėjo priimti Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą, Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą, prie kurių, Prano Kūrio teigimu, taip pat reikėjo nemažai padirbėti.

Į patį Akto rengimo procesą P. Kūris įtrauktas vėliau, kai šis jau buvo surašytas ir pateiktas jam, kaip teisės ekspertui, peržiūrėti. „Aiškiai buvo matyti, kad blogai surašyta, reikės keisti, – prisiminė profesorius. – Deputatai iš Kauno matė vienaip, vilniečiai – dar kitaip, jautėsi susiskaldymas. Net pagrindinės išvados, kad Lietuva yra nepriklausoma valstybė, nebuvo. Kol žmona ruošė maistą, mes su advokatu Gintaru Pūku susėdė sprendėme, kad Akto negalima pavadinti paprastu dokumentu, kas dar turi būti jo turinyje.“

Vis dėlto, profesoriaus nuomone, juridine prasme Nepriklausomybės Aktą parengti pavyko, nors priekabių tuo metu ieškojo daug kas, taip pat pati Rusija. „Pasimokyti iš Estijos, Latvijos negalėjome – jos laukė mūsų“, – kalbėjo P. Kūris.

Vėliau atėjo metas imtis paties svarbiausio valstybės teisinio dokumento, Konstitucijos, kūrimo. Kaip pabrėžė signataras Jonas Prapiestis, Konstituciją kurti Aukščiausiojoje Taryboje pradėta dar 1988 m. birželį, kai įsteigus Sąjūdį buvo parengtas Konstitucijos

P. Kūris: „Teisminei valdžiai buvo daug sunkumų įstatymų taikymo klausimais, teisėjų mąstymas dar buvo senasis.“

projektas. „Nors vėliau teisininkų P. Kūrio, Kęstučio Lapinsko, Kęstučio Lipeikos ir kitų jis buvo patobulintas, tuometės sovietinės valdžios net nebuvo pradėtas svarstyti, nes atrodė per daug radikalus, iš esmės skelbiantis Nepriklausomos Lietuvos laisvėjimą, – pasakojo J. Prapiestis. – Šio Konstitucijos projekto nuostatos vėliau sugulė į Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą ir į dabar galiojančią Konstituciją.“

Pasimokyti iš Estijos, Latvijos negalėjome – jos laukė mūsų.

P. Kūrio teigimu, dėl valdžių padalijimo principo viską reikėjo rengti iš naujo – tarpukariu vadovavusio prezidento Antano Smetonos laikais šis principas buvo kitoks, tad nebuvo ir nuo seno likusių dokumentų ar straipsnių, kuriais būtų buvę galima remtis: „Atvyko ekspertų iš užsienio, taip pat JAV, jų pozicija mane stebino – jie galvojo, kad čia tarsi viena valstija, o juk mūsų variantas jau buvo visai kitoks. Atvažiuodavo siūlydami jau paruoštus Konstitucijos projektus, mes jų negalėjome priimti, patys turėjome rengti.“

Anot pašnekovų, Konstituciją rengti nebuvo lengvas darbas, vyko

daug diskusijų. 1990 m. sudaryta darbo grupė Konstitucijos koncepcijai parengti, jos vadovu tapo Vytautas Landsbergis. Joje dirbo ir šio straipsnio pašnekovai.

„Man, kaip tuometiniam Aukščiausiosios Tarybos teisinės sistemos komisijos pirmininkui, buvo pavesta pasitarus su šia komisija pasiūlyti minėtos darbo grupės narius. Jau tada ryškėjo takoskyra tarp Sąjūdžio lyderių – mano pasiūlytas vie-

nas aktyviausių Sąjūdžio įkūrėjų Arvydas Juozaitis į grupę nepateko“, – prisiminė J. Prapiestis. Po pusmečio darbo grupės parengti Konstitucijos koncepcijos metmenys buvo paskelbti spaudoje, juose atspindėjo ryškus prielankumas parlamentinės demokratijos principams, o vėliau darė įtaką būsimosios Konstitucijos turiniui.

„Konstitucijos rengimo procesas ir jungė, ir skaldė Aukščiausiąją Tarybą, visuomenę“, – teigė J. Prapiestis. Jis pasakojo, kaip 1992 m. pradžioje Konstitucijos projekto rengimo grupei pristačius vientisą projektą diskusija dėl projekte ▶

► numatytos valdžių sąrangos ir sąveikos pakilo iki aukščiausios temperatūros – Aukščiausiosios Tarybos deputatai, nepasiekę Prezidento kaip tautos vado idėjos dominavimo, pradėjo „parlamentinę rezistenciją“.

„Manau, tai unikalus atvejis parlamentarizmo istorijoje – valdantieji, vadovaujant Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui, palieka Kovo 11-osios salę ir posėdžiauja kitoje, – sakė J. Prapiestis. – Negaliu nepaminėti ir to fakto, kad šviesaus atminimo ambasadorius Vašingtone Stasys Lozoraitis, turėdamas galvoje artėjantį referendumą dėl Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo, stebėjosi, jog Lietuva pirmiau stato „prezidentinį fligelį“, užuot suprojektavusi vientisą „konstitucinį rūmą“.“

Šiuos žodžius S. Lozoraitis profesorui ištara Vašingtone, kur jis kartu su kolegomis lankėsi pristatydamas į anglų kalbą išverstą Konstitucijos projektą. „Didžiavausi kolegomis, kurie savo profesinėmis žiniomis, diskusijomis konstitucionalizmo klausimais nė kiek nenusileido amerikiečiams, – kalbėjo J. Prapiestis. – Pastabų dėl mūsų Konstitucijos projekto iš esmės nesusilaukėme.“

O vėliau prasidėjo faktinis darbas – juk naujai valstybei reikėjo ir teisėjų, ir advokatų, ir notarų, ir naujo požiūrio.

„Teisminei valdžiai buvo daug sunkumų įstatymų taikymo klausimais, teisėjų mąstymas dar buvo senasis, – teigė pirmuoju Nepriklausomos Lietuvos teisingumo ministru buvęs P. Kūris. – Seimo nariai patys labai norėjo kurti ir keisti įstatymus, jie turėjo entuziazmo ir idėjų, bet ne visos idėjos realios – prisigalvoti galima daug ko. Nelengva dirbti tokiu metu, bet mūsų visų bendras reikalas buvo svarbiausias.“

P. Kūriui pritarė ir 1992-aisiais teisingumo ministro poste jį pakeitęs profesorius Vytautas Pakalniškis. Jo teigimu, kai kurie namų darbai prieš rengiant Konstituciją jau buvo atlikti – susirinkusieji sprendimų priėmėjai buvo nemažai apsiskaitę, jis pats taip pat turėjo surinkęs nemažą kolekciją teisinių kitų valstybių veikalo, tarp jų – net Japonijos civilinės teisės vadovėlių. Nepaisant to, dėl valdžių padalijimo principo taip pat kilo daug klausimų ir diskusijų.

„Man valdžių padalijimo principas buvo visiškai aiškus. Jis yra kaip algoritmas, bet kurios demokratinės valstybės egzistavimo pamatas,

tačiau norint pagal jį veikti reikėjo atlikti daug darbų, – prisiminė V. Pakalniškis. – Bet niekas pernelyg nesiaiškino tos doktrinos – būsimame demokratinėje valstybėje, o kaip padaryti, kad ji būtų demokratinė? Kaip ir sakyta – kauniečiams atrodė vienaip, vilniečiams – kitaip, V. Landsbergiui – dar kitaip.“

Teisėjų nepriklausomumo keblumai

V. Pakalniškis, prisimindamas ankstyvuosius etapus ir efektyvios teisinės sistemos kūrimą, atkreipė dėmesį ir į kitą tuo metu vyrausią problemą – teisėjų nepriklausomumą, vieną iš kertinių valdžių padalijimo principo aspektų.

„Turguje automobiliai tuo metu kainavo triskart brangiau nei parduotuvėje, o iš kur teisėjas jį gaudavo? Norint pirkti parduotuvėje, reikėdavo gauti paskyrą. Kokiame bute galėjai gyventi – įsigytame už savo lėšas ar gautame iš valstybės? Teisėjas gauna iš valstybės. Teisėjo priklausomybė buvo akivaizdi, ypač priklausomi jie buvo regionuose. Trys valdžios turi bendradarbiauti, o iš tiesų per materialinę pusę buvo galima daryti didelį spaudimą“, – prisiminė V. Pakalniškis.

Teisėjų nepriklausomumo problema buvo dvejopa – mažus atlyginimus gaunantys teisėjai tampa materialiai priklausomi nuo finansinių išteklių, tačiau iš kitos pusės juos gali spausti ir vykdomoji valdžia, galinti keisti jų gaunamą atlygį, darbo sąlygas, karjerą.

Profesoriaus teigimu, teisėjų atlyginimai turėtų būti nepriklausomi nuo tuo metu valdžioje esančių politikų, tad vienu svarbiausių uždavinių tuo metu tapo teisėjų savivaldos kūrimas: „Tik ne visi teisėjai tą suprato. Tai buvo sunkiausia – priversti teisėjus pradėti galvoti apie save kaip apie organizaciją ir patiems tvarkyti savo reikalus.“

Anot J. Prapiescio, teismų reforma ir teismų sistemos kūrimas prasidėjo 1993 m., už ją buvo atsakinga Teisingumo ministerija. Pats profesorius tuomet ketverius metus buvo teisingumo ministru (1992–1996 m.). „Tai buvo laikotarpis,

V. Pakalniškis: „Pažiūrėkime, ar mes Lietuvoje esame pasiruošę apginti demokratiją?“

kai visos valdžios tinkamai atliko savo funkcijas, gerbė viena kitą, – teigė J. Prapiestis. – Seime visiems įstatymams, susijusiems su teismų reforma, degė žalia šviesa. Šaliai nelengvu laikotarpiu Vyriausybė užtikrino tinkamą finansavimą teisėjų ir teismų darbuotojų atlyginimams, teismų pastatų statybai, remontui, kompiuteriams, automobiliams ir t. t. Reformos metu prezidentūroje nestrigo kandidatūrų į teisėjus svarstymai.“

Taip per metus buvo sukurta nauja, Konstituciją atitinkanti teismų sistema, pradėjusi veikti 1995 m. Padėjo net ir žurnalistai – jie suprato, kad teisingumo sistemoje vyksta sudėtingi procesai, ir įsiklausė į ministerijos prašymus palaikyti naujus ir tik darbą pradedančius teismus. Sėkmingai vyko notariato, advokatūros ir kitos reformos.

Antrą kartą 1996-aisiais tapęs teisingumo ministru V. Pakalniškis ėmėsi tolesnių pertvarkų – įsteigė Teismų departamentą, iš kurio vėliau išsivystė nepriklausoma Nacionalinė teismų administracija. Jo teigimu, teisėjų bendruomenės ugdymas buvo rimtas uždavinys, skatinant ją funkcionuoti šiuolaikiškai: „Maža, kad Konstitucijoje rašai apie teismų nepriklausomumą, bet jie iš įpratimo lankstėsi prieš kitą valdžią arba tapdavo korumpuoti. Jei teisėjas pradeda neskaidriai bendrauti, jei jis vieną kartą padarys ką nors ne taip, antrą kartą negalės atsisakyti. Tuo metu buvo įkurta ir Specialiųjų tyrimų tarnyba, tačiau kas iš jos išėjo, jau kitas klausimas, patys matote.“

Vis dėlto dėl ketvirtąją valdžią vadinamos žiniasklaidos V. Pakalniškio nuomonė išsiskyrė. Jis teigė, kad visais laikais labai mažai spaudos leidėjų yra visiškai nepriklausomi – juos išnaudoja politikai, verslas, kriminalinis pasaulis. Buvęs teisingumo ministras tuomet pasiūlė įstatymo projektą, kad žiniasklaida skaitytojams galėtų pateikti tik faktus, o ne vertinimą, tačiau jis politikų buvo padėtas į stalčių ir pamirštas: „Kaip gali uždrausti reikšti nuomonę, čia juk spaudos laisvė.

J. Prapiestis: „Konstitucijos rengimo procesas ir jungė, ir skaldė Aukščiausiąją Tarybą, visuomenę.“

Nors nuomonės reiškimu taip pat galima daryti spaudimą.“

Vytautas Sinkevičius priminė – teisėjų nepriklausomumas priklauso nuo daugybės aspektų, o vieną pažeidus, pažeidžiamas ir bendras nepriklausomumo principas: „Tai ir teisėjų procesinis nepriklausomumas nuo bet kokių bylose dalyvaujančių ar kitų asmenų, ir draudimas kištis į teisėjo ir teismų veiklą sprendžiant bylas, teisėjų imunitetas,

P. Kūris valdžių padalijimo principo įgyvendinime išvelgia dvi problemas. Pirmoji – pačios vykdomosios valdžios skirtingos pozicijos: „Jei du vadovai kažkur nesutaria arba ne tokią praktiką sukūrė dar ankstesni vadovai, jie nori daryti dar kažkokį įstatymų keitimą? Esu kategoriškai prieš, jie turėtų prisitaikyti.“

Antroji ir kur kas sunkesnė problema – vadinamoji partinė valdžia. Čia P. Kūris atkreipė dėmesį kad ir

Būsime demokratinė valstybė, o kaip padaryti, kad ji būtų demokratinė?

teismų savivalda, draudimas mažinti teisėjų atlyginimus, atitinkamos socialinės garantijos.“ Pašnekovo teigimu, labai svarbu, kad patys teisėjai ir teismai norėtų būti nepriklausomi, nepasiduotų politikų, žiniasklaidos spaudimui, sprenddami bylas nesižvalgytų, iš kurios pusės pučia politiniai ar kiti vėjai.

Tobulumui ribų nėra

Pašnekovai vienbalsiai sutarė – šiais laikais, praėjus 30 metų nuo Konstitucijos priėmimo, valstybės teisinei sistemai bendrai neigiamo pažymio neparašytų, tačiau reikia gerai pagalvoti, koks pažymys būtų tinkamas.

į dabartinę aktualiją – Seimo nario Mykolo Majausko pašalinimą iš Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos. Jo teigimu, tokie partijų narių keitimai vos išsakius pasipriešinimą yra pavojingi.

Pašnekovai pritarė, kad blogai ir tai, jog nėra bendros valstybės vizijos, strategijos tęstinumo. Kiekviena valdžia vis kuria, griaua, vėl kuria iš naujo, be jokio darbų pereinamumo, stabilumo.

V. Pakalniškio nuomone, teisinėje sistemoje silpna grandimi išlieka prokuratūra. „Man atrodo, kad Lietuvoje nuolatinis generalinio prokuroro keitimas pasikeitus politinei valdžiai ▶

► trukdo jiems efektyviai dirbti. Kita vertus, pati Teisingumo ministerija daugeliu atvejų prarado savo buvusias funkcijas ir šiais laikais turi nedaug galimybių ką nors padaryti.“

J. Prapiestis atkreipė dėmesį, kad Lietuva jau beveik 10 metų nereaguoja į Valstybių prieš korupciją grupės nurodymą didinti teisėjų nepriklausomumą, abejones dėl teisėjų skyrimo tvarkos. „Sunku suprasti, kodėl yra ir tokių atvejų, kai Pretendentų į teisėjus atrankos komisija tą patį asmenį dar 2018 m. pripažįsta tinkamu į teisėjus, o jis vis dar grįžta atgal į minėtą komisiją – prezidento motyvai nežinomi. Kaip tokiems asmenims realizuoti konstitucinę teisę kreiptis į teismą, kaip jiems tvarkyti savo ateitį?“

O teismus tuo metu palieka vis daugiau teisėjų – teismuose neužpildyta apie 10 proc. teisėjų etatų, trūksta ir jų padėjėjų. „Tiesiog teismų tuštėjimo metas“, – ironizavo J. Prapiestis.

Kas mūsų laukia?

2022-aisiais pasimatė ir kitos pasaulinės teisinės sistemoms kylančios grėsmės, kurias ypač išryškino Rusijos pradėtas karas Ukrainoje. Dar Žiemos olimpinėse žaidynėse Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas ir Kinijos vadovas Xi Jinpingas pareiškė, kad liberaliojo pasaulio tvarka yra netinkama, o visų ateitis – diktatūra, autoritarinis valdymas.

„Ką jie siūlo? Jie sako, kad liberalusis, demokratinis valdymas, nepriklausomi teismai ir spauda, žmogaus teisės yra atgyvena, visa tai reikia pakeisti, – kalbėjo V. Pakalniškis. – Pažiūrėkime, ar mes Lietuvoje esame pasiruošę apginti demokratiją? Kas vyksta Lietuvos visuomenėje – jei kas nors jos paklaustų, bijau, kad nemaža dalis žmonių sakytų, kad nepriklausomų teismų nereikia, kad reikia tvirtos rankos politikos. Mes neginame demokratijos. Apšvietos laikotarpis vyko lygiagrečiai su valdžių padalijimo doktrinos išitvirtinimu, jos pritaikymu politikoje. Tai patvirtina, kad tik brandi, išsilavinusi visuomenė gali demokratijos instrumentus panaudoti efektyviai. Dabar Lietuvoje vyrauja laikotarpis,

V. Sinkevičius: „Labai svarbu, kad patys teisėjai ir teismai norėtų būti nepriklausomi, nepasiduotų politikų, žiniasklaidos spaudimui.“

kai visuomenei teisinio išprusimo, valstybės valdymo, valstybės vizijos trūksta – niekas nediskutuoja, kokių kelių valstybė turėtų plėtotis.“

J. Prapiestis vertinimu, dabartinė susiklosčiusi situacija nulemta mūsų politikos lyderių, įstatymų leidėjų bent minimalaus teisinio, ekonominio ir kito išsilavinimo, kultūros lygio problemos. „Tai turi tiesioginę reikšmę ir priimamų įstatymų kokybei, nuo jų priklauso ir teismų

skiriant ne visada yra iš ko rinktis, kelia realią grėsmę teisingumui vykdyti. Galima kelti klausimą, ar valstybės biudžeto įstatymas ta apimtimi, kuria numatyta pakankamai lėšų normaliam teismų finansavimui, neprieštarauja Konstitucijai – būtų labai įdomi byla.“

V. Pakalniškio teigimu, valdžių padalijimo principas turi būti nuolat atnaujinamas ir tobulinamas, tam reikia ruošti ir kompetentingus eks-

Aišku ir tai, kad visuomenėje politikai, žiniasklaida turi formuoti pagarbą demokratinės teisinės valstybės principui.

sprendimai, ir jų vertinimas visuomenėje, – sakė jis. – Aišku ir tai, kad visuomenėje politikai, žiniasklaida turi formuoti pagarbą demokratinės teisinės valstybės principui. Deja, vis daugiau požymių, kad nuo šio principo tolstama. Pastaraisiais metais teisinės valstybės principą nuosekliausiai saugo ir gerbia advokatūra. Mūsų laukia netrumpas teisinės kultūros ugdymo ir puoselėjimo procesas.“

Jam pritarė ir V. Sinkevičius: „Dabartinė situacija, kai teisėjų atlyginimai yra labai maži, o darbo krūvis – didelis, kai vis mažiau teisininkų siekia tapti teisėjais ir juos

pertus: „Ryšiai tarp valdžių turi būti skaidrūs, aiškūs, iš anksto apgalvoti. Politikams laikas imtis to darbo, jie užmiršo, kad teismai yra jų vykdomos politikos dalis. Teismai tik nepriklausomai nagrinėja bylas, tačiau tai nesprendžia jų padėties, dėl jų plėtros pastangas turi dėti politikai. Nuo teismo prasideda ir juo baigiasi teisinės valstybės įvertinimas.“

Profesorius išsakė ir palinkėjimą dabatinei teisinei sistemai plėtojančiai kartai: „Mes išarėme dirvą, o jūs turite ją nuolat puoselėti ir prižiūrėti – naikinti piktžoles ir patys augti.“ ■

Svarbius dalykus matyk ryškiau

Mūsų vyzdžiai išsiplečia 45% daugiau,
kai žiūrime į dalykus, kurie mums patinka.

Matyk ryškiau kartu su naujais akinių rėmeliais.

ŽINIASKLAIDA (KONSTITUCIJOS 25,
44 STRAIPSNIAI)

Ar dar reikia ketvirtosios valdžios?

Visuomenės gynėjais ir valdžios prižiūrėtojais vadinamų žurnalistų vaidmuo keičiasi. Kokių tai turės padarinių? **L** Liepa ŽEROMSKAITĖ

Nuo kintančio verslo modelio iki socialinių tinklų keliamos grėsmės, nuo talentų paieškos iki skaitytojų pritraukimo – tai tik keli klausimai, kurie žiniasklaidos atstovus verčia kasdien sukli galvą. Nors per 30 metų žiniasklaida smarkiai pasikeitė, svarbiausia jos misija – objektyviai informuoti, pateikti faktus ir nuomonių įvairovę – nebuvo atšaukta.

Kaip ketvirtąją valdžią dar vadinama žiniasklaida, turinti pareigą kontroliuoti politikus ir sprendimų priėmėjus, iškelti visuomenei aktualiausias problemas, šiais laikais gali užtikrinti kokybišką savo darbą? Apie tai spalio pabaigoje kalbėta diskusijoje Lietuvos advokatūroje. Minint Lietuvos Konstitucijos trisdešimtmetį, prie stalo aptarti aktualiausių klausimų susirinko teisinės sistemos ir žiniasklaidos atstovai.

Žiniasklaidos tvarumas

Diskusijoje kalbėjusio IQ žurnalo vyriausiojo redaktoriaus Ovidijaus Lukošiaus nuomone, šiuolaikinių technologijų laikais tradicinė žiniasklaida susiduria su trimis pagrindinėmis problemomis. Pirmą, viešojoje erdvėje nebėra aiškių taisyklių – aktyvistai, nuomonių formuotojai pasiekia didžiules auditorijas, prisiima žurnalistų vaidmenį,

nors, priešingai nei tradicinė žiniasklaida ir profesionalūs žurnalistai, už nieką neatsako, nepaiso etikos normų. „Toks lengvas chaosas. Atrodytų, yra daug demokratijos, bet didžiausias pavojus – tokia sistema yra netvari, visi lengvai pažeidžiami, – kalbėjo O. Lukošius. – Ir tradicinė žiniasklaida ima kovoti dėl auditorijos dėmesio, siekiama kurti daug ir greitai, o iš tiesų svarbioms temoms, kad ir apie žmogaus teises, lieka mažai dėmesio.“

Antra problema, jo teigimu, viešieji pinigai žiniasklaidoje: „Jei jų nebūtų, galėtume konkuruoti laisvojoje rinkoje. Dabar atsiranda ir politinės korupcijos rizikų, pati rinka yra iškraipoma, o tariamo populiarumo kriterijai, ypač taikomi interneto žiniasklaidoje, viešaisiais pinigais skatina kurti kuo primityvesnį turinį, nes jis sulaukia daugiau skaitytojų. Dėl to pramogų skyriai yra triskart didesni nei politikos ir

šešiskart didesni nei verslo, o apie žmogaus teises rašančių žurnalistų yra vienetai arba išvis nėra.“

Kaip trečiąją problemą diskusijos dalyvis išskyrė sudėtingą žiniasklaidos finansinę padėtį, dėl kurios sunku išsaugoti ir patyrusius darbuotojus, ir jaunus talentus: „Žiniasklaida dažnai suranda talentų, bet juos labai sunku išlaikyti – greitai ir maisto prekių parduotuvės konkuruos atlyginimais su redakcijomis. Kokybiško turinio tiesiog nebėra kam kurti.“

Visuomenės požiūris ir žiniasklaidos raštingumas

„Lietuvos ryto“ žurnalistė Milda Kuizinaite teigė pastebinti, kad šaltinių apsaugos problema tampa vis aktualesnė advokatams, bet ne žurnalistams. „Prieš 6–7 metus teismuose atsidurdavo bylos, kur žurnalistų prašydavo atskleisti šaltinius, dabar tokių istorijų tikrai nebėra, – prisiminė žurnalistė. – Tai taip pat

nėra gerai – gali būti, kad arba nebėra tokių žurnalistinių tyrimų, arba institucijos į juos rimtai nežiūri.“

„Idomu pažvelgti į Vengrijos žiniasklaidą, panagrinėti jos atvejį – nuo ko viskas prasidėjo, kaip pakrypo ir kaip to išvengti Lietuvoje“, – siūlė 15min.lt portalo anglų kalba vyriausiasis redaktorius Ruslanas Iržikevičius.

Lietuvos žurnalistų sąjungos prezidentas Dainius Radzevičius jam pritarė: „Vengrijoje ir Lenkijoje viskas irgi ne iškart prasidėjo. Kažkada stebėjome pirmojo žiniasklaidos reguliavimo įvedimą Vengrijoje, norint ją paversti objektyvia. Jei žiniasklaida plėtoja politinę temą, turi būti trečdalis eterio laiko tam, ką tu nori daryti, trečdalį duoti pozicijai ir trečdalį – premjerui. Taigi premjeras gaudavo du trečdalius eterio laiko. Teoriniame lygmenyje visuomenei tai tiko, ji nematė problemos.“

Socialinių tinklų įtaka

Diskusijos dalyviai sutiko, kad socialiniai tinklai žiniasklaidai ir visuomenei daro tokią įtaką, kokios jau nebegalima nuneigti ir nekreipti į ją dėmesio. Ji pasireiškia įvairiai ir sukelia kitų, naujų, iššūkių – nuo turinio reguliavimo iki socialinių būklų kūrimosi.

„Būčiau linkusi tikėti, kad tradicinė žiniasklaida grįš, – vylėsi M. Kuizinaitė. – Manau, kaip ir visos naujos, ši taip pat kada nors nusibos. Dabar yra socialinių tinklų aukso laikas, tradicinė žiniasklaida lieka mažiau matoma, bet iki tam tikros ribos – kol nuomonės formuotojams ateina laikas prisiišti atsakomybę už neteisingai paskleistą informaciją.“

Su šia nuomone nesutiko R. Iržikevičius: „Aš nebūčiau toks optimistas. Vartotojams svarbu informacija,

ti su į renginį atvykusiais žurnalistais. „Kai kurie žmonės pandemijos metu kažkuria prasme liko neišgirsti, mes jų neįtikinome skiepytis, tik praradome jų pasitikėjimą ir atitinkamai nebežinome, kas jiems darys tolesnę įtaką“, – diskusijoje kalbėjo „R Radio LT“ programų vadovas Ernestas Alesinas. Tačiau, jo teigimu, šioje vietoje lieka neapsaugoti ir žurnalistai, bijantys savo platformose rodyti kitą nuomonę, nors turėtų išlikti objektyvūs.

Žiniasklaida buvo tarsi vartininkas, kuris, tau pasakius, kad Žemė yra plokščia, į tave nereaguotų.

jos tikslumas, bet tiems, kurie ją gali gauti per socialinius tinklus, taip pat svarbu emocija. Jie nori klausyti ir išgirsti tai, ką ir taip patys galvoja, nes prieš tai neturėjo galimybės tai padaryti. Žiniasklaida buvo tarsi vartininkas, kuris, tau pasakius, kad Žemė yra plokščia, į tave nereaguotų. Atsiradus socialiniams tinklams, „plokščiažemiai“ suprato, kad jų nuomonė gali būti išgirsta, kad yra daugiau tokių kaip jie.“

Tokio nenoro bendrauti su tradicine žiniasklaida pavyzdys – 2021 m. Vilniuje vykęs Šeimų maršas, kurio dalyviai atsisakė bendrau-

M. Kuizinaitė tvirtino dirbdama kone kasdien susidurianti su teisininkais, ir daugumoje bylų matanti žmogaus teisių gynimą visiškai paprastose istorijose. „Advokatai man skambina ir sako, klausyk, yra kažkokio paprasto kaimo žmogaus problema, į kurią niekas nekreipia dėmesio ir žurnalistai vengia rašyti, nes čia kaimas, niekam neįdomu, – prisiminė žurnalistė. – Man norisi advokatų rankos paprastose istorijose ir aš ją matau – jei ne advokatas, tai žmogus niekada nebūtų apsigynęs, įrodęs savo tiesos ir patekęs į viešumą.“ ■

Monika Garbačiauskaitė-Budrienė, LRT generalinė direktorė

■ Pastarieji metai žiniasklaidai atnešė daugybę iššūkių: nestabilumas tapo stabilia būsena, ir atrodo, kad artimiausiu metu pasaulis negyvens ramiau. Nespėję atsigauti po užsitęsusių kovido epopėjos su visomis iš to išplaukusiomis pasekmėmis, žurnalistai buvo panardinti į naują žiaurią realybę – karą Ukrainoje, kuris taip pat turės ilgalaikių ekonominių ir socialinių padarinių.

Kai visuomenę kėčia didelės perturbacijos, būtent žiniasklaida, ypač visuomeninis transliuotojas, tampa šaltiniu, iš kurio semiamasi informacijos. Tačiau greta yra pastaraisiais metais susiformavusi tendencija: auditorija vis daugiau laiko leidžia socialiniuose tinkluose ar vartoja vaizdo turinio transliavimo platformų teikiamą turinį ir vis dažniau aplenkia tradicinę žiniasklaidą. Ši tendencija tik stiprės.

Akivaizdu, kad tirpstant ketvirtosios valdžios idėjai, prie kurios buvome pripratę, reikės ieškoti naujų būdų kalbėtis su auditorija, iš naujo permąstyti žurnalistikos standartus, tapti savikritiškesniems ir tiesiog kuklesniems. Metas pripažinti, kad žurnalistams reikia keisti požiūrį į save: ketvirtosios valdžios regalijos jau nevisiškai atitinka tikrovę, metas galvoti, kaip gyvensime šioje smarkiai pasikeitusioje visuomenėje ir nestabilioje aplinkoje, kaip ieškosime ryšio su auditorija, kuri vis išrankesnė, vis labiau susiskaidžiusi, turi vis daugiau pasirinkimų, abejoja mokslo išradimais ir faktais, apskritai dažnai ieško net ne jų, o savo įsitikinimų patvirtinimo. Kuri, galų gale, nebeteri autoritetų ir tiesiog nori jaustis emociškai patogiai.

Suprantame, tai tik pradžia, todėl LRT viduje daug diskutuojame, ką dar žurnalistai galėtų padaryti arba ko nedaryti, kad LRT būtų kuo nešališkesnė ir visos auditorijos poreikius atliepianti žiniasklaidos priemonė.

S. Moyo

M. Ellis

TEISĖS VIRŠENYBĖ IR ATSAKOMYBĖ

Rusija suklydo – jos lyderiai neįvertino galios, kurią suteikia tarptautinė teisė

Gegužę Vilniuje viešąją Tarptautinės advokatų asociacijos (IBA) prezidentas **Sternfordas Moyo**, jos vykdomasis direktorius **Markas Ellis** ir organizacijos Advokatūrų klausimų komisijos vadovas **Kimitoshi Yabuki** sutaria, kad pastarieji keleri metai supurtė pasaulį ir tapo nemenku iššūkiu teisininkų bendruomenei. COVID-19 pandemija kai kurių šalių politiniams lyderiams tapo pretekstu savo rankose telkti valdžią, populizmo ir nacionalizmo plėtra kelia grėsmę žmogaus teisių apsaugai ir teisės viršenybei, su Talibano režimu Afganistane kovojantys teisininkai savo gyvybe rizikuoja kasdieną. Juos kalbinančiai **Mortai Masiulytei** pašnekovai pabrėžia, kad Rusijos lyderis Vladimiras Putinas įvarčius muša į savus vartus. Tai įrodymas, kad tarptautinė teisė veikia.

K. Yabuki

■ **Tarptautinė advokatų asociacija buvo įsteigta netrukus po to, kai 1945 m. spalį susikūrė Jungtinės Tautos. Teisininkus iš įvairių pasaulio šalių suvienijusios asociacijos tikslu tapo užtikrinti stabilumą ir taiką, ginant teisingumo sistemos nepriklausomumą. Kokie didžiausi šiandienos iššūkiai?**

Sternfordas Moyó (S. M.): – Pagrindinis asociacijos tikslas visuomet buvo ir yra prisidėti prie taikos užtikrinimo vykdant teisingumą. Kitaip tariant, ginčus spręsti be kovos, taikiai, naudo-

šalyje teismai yra labiau nepriklausomi nei kitoje, ir iš tiesų kai kuriose valstybėse situacija tikrai bloga. Taip pat yra šalių, kuriose užtikrinamos vienodos galimybės kreiptis į teismą. Tačiau iššūkių kyla dėl to, kad ne visi žmonės turi finansinių galimybių kreiptis į teismą. Galėtume įvardyti ir tokių valstybių, kur teisinė sistema nėra veiksminga, nes jai finansuoti trūksta išteklių. Kaip pasaulio teisininkų profesijos atstovai šiuos iššūkius stengiamės atliepti.

■ **Ar svarbiausi organizacijai keliami uždaviniai per tiek metų pasikeitė? Kaip juos keitė aktualijos: pandemija, Rusijos agresija Ukrainoje?**

Kimitoshi Yabuki (K. Y.): – Atstovauju Tarptautinės advokatų asociacijos Advokatūrų klausimų komisijai. Mūsų užduotis yra remti advokatų asociacijas, teisininkų draugijas ir kitas panašias organizacijas bei kolegas visame pasaulyje. Anksčiau veikė kaip atskira organizacija, įkūrus Tarptautinę advokatų asociaciją 1947 m., tapome jos dalimi. Per šį laikotarpį iššūkių ir uždavinių, kuriuos mums teko spręsti, buvo gausu. Vis dėlto tai, su kuo susidūrėme per pastaruosius kelerius metus, sunku su kuo ir palyginti.

COVID-19 pandemija mus supančiojo ne tik fiziškai – įvesti judėjimo ribojimai apsunkino darbą žmogaus teisių apsaugos srityje visame pasaulyje: mes negalėjome keliauti, keistis informacija ir padėti vieni kitiems būdami vietoje.

Praėjusiais metais į valdžią Afganistane sugrįžus Talibano režimui, labai daug vietos gyventojų, tarp jų – ir teisininkai, paliko šalį. Rusijos invazija į Ukrainą problemos mastą pakėlė į naują lygį: ten žmonės kovoja ne tik už žmogaus teises, teisę į valstybės suverenitetą, bet pirmiausia už savo gyvybes. Nemažas skaičius ukrainiečių pabėgo iš šalies, bet dalis mūsų kolegų teisininkų liko ir kasdien dirba tam, kad užtikrintų teisės viršenybės principą net ir karo metu. Ir visa tai įvyko per vienus metus. Žinoma, istoriškai pokario metai, laikotarpis po Antrojo pasaulinio karo sukūrė aibę problemų, bet pastarieji metai – taip pat išskirtiniai.

Markas Ellis (M. E.): – Man pasisekė – turėjau galimybę į Vilnių atvykti 1991 m., iš karto po to, kai Lietuva paskelbė nepriklausomybę. Tuo metu teko dalyvauti programoje, kai kartu su kitais kolegomis iš JAV iš šalies stebėjome Konsti-

COVID-19 pandemija mus supančiojo ne tik fiziškai – įvesti judėjimo ribojimai apsunkino darbą žmogaus teisių apsaugos srityje visame pasaulyje.

jantis visiems prieinama teismų sistema. Vis dėlto tokios problemos, kaip teismų, teisininkų profesijos atstovų nepriklausomumas, lygios galimybės kreiptis į teismą, vienoda teisinės sistemos ir teismų sistemos apsauga, šiandien aktualios kaip niekada.

Pasaulyje vis dar yra šalių, kuriose teismų nepriklausomumui grasina vykdomosios valdžios atstovai, yra šalių, kuriose šių vertybių paisoma. Bet žinote, Tarptautinė advokatų asociacija didžiuojasi, kad kalba pasaulio teisininkų profesijos atstovų balsu.

Tai reiškia, kad, kai žvelgiame į minėtus iššūkius, žvelgiame į juos iš pasaulinės perspektyvos. Gali būti, kad vienoje

tucijos rengimo procesus, teikėme teises konsultacijas. Tai prisimenu labai aiškiai ir ryškiai, Lietuvoje tuo metu teko lankytis ne kartą.

Greta to, kas jau buvo pasakyta, įžvelgiu dar vieną reikšmingą iššūkį ne tik pasaulio taikai ir stabilumui. Tai – nacionalizmo ir populizmo plėtra. Nepaisant to, kad jos apraiškas galima stebėti kone kiekvienoje Europos ir pasaulio valstybėje, Rytų Europoje, šalyse, kurios kadaise buvo Sovietų Sąjungos sudėtyje, tai itin aktualu. Daugiausia, žinoma, dėl jų istorinės praeities, Šaltojo karo, pastangų atsikratyti sovietų imperijos jungo. Tai nemažai susiję ir su dabartine situacija ▶

► Rusijoje, kur stebime to rezultatus. Ir vienas jų yra nacionalistinių judėjimų plėtra pačioje Rusijoje, kuriai vadovauja V. Putinas. Man tai yra vienas didžiausių iššūkių, su kuriuo šiandien susiduria pasaulis, neabejotinai ir teisininkai.

■ Populizmas ir nacionalizmas paprastai yra sąvokos, kuriomis žongliruoja politikai ir politologai, jų keliamos problemos – politinės. Kodėl populizmo ir nacionalizmo idėjų raiška aktuali teisininkams?

M. E.: – Į populizmą ir nacionalizmą žvelgiu kaip į tos pačios monetos skirtingas puses. Nacionalizmas yra pagrįstas ksenofobija, jo idėjos nukreiptos prieš migracijos procesus, jį formuojantis diskursas remiasi „mes“ ir „jie“ priešprieša. Koja kojon stojęs su autoritarizmu, į kurį dažnai ir nuveda, jis atpažįstamas kone visame pasaulyje.

Populizmas nacionalizmą papildo. Jį maitina nerimas dėl globalizacijos, dėl pajamų nelygybės ir kitų panašių klausimų, kurie yra probleminiai ir iš tiesų reikalauja sprendimų. Kai populizmas virsta nacionalizmu, turime tai, ką šiandien stebime Rusijoje.

■ Grėsmė tokiais atvejais kyla ne tik žmogaus teisėms, bet ir teisės viršenybei. Kaip tai veikia teisininkų darbą? Kaip jame atsispindi?

S. M.: – Žinote, nacionalizmas pats iš savęs yra pozityvi jėga. Valstybės, kurios patyrė kolonijinę priespaudą, išsilaisvinti galėjo tik vedamos nacionalistinių jėgų. Tačiau apstu atvejų, kai viršū ima radikalios jėgos ir nacionalizmas tampa negatyvia jėga – plėtojasi „mes“ ir „jūs“ priešprieša, viena pusė ima diskriminuoti kitą, tą, kuri, jos įsitikinimu, kitokia. Visa tai daroma su aršia neapykanta, skirtumai ne tik pabrėžiami, bet ir hiperbolizuojami. „Kitų“ arba „jų“ egzistavimas gali būti aiš-

lemia procedūros ir turinys. Procedūros turi būti skaidrios ir sąžiningos, o turinys – aiškiai suvokiamas žmonėms. Abu šiuos elementus palaiko teisinė sistema. Jei ji sunaikinama ar pažeidžiama, teisės viršenybė užtikrinti tampa itin problemiška.

Netgi, pavyzdžiui, Ukrainoje, vykstant karui ir vyriausybei išleidus įsakymą dėl karo veiksmų pradžios, valstybės institucijų veiksmus riboja teisė. Tokiomis sąlygomis tai užtikrinti itin sudėtinga. Mūsų kaip teisininkų uždutis yra siekti, kad net ir tokiose situacijose teisės viršenybės principo būtų laikomasi.

■ Taigi tam, kad į nacionalistines idėjas būtų atsakyta, reikia stiprinti teisės viršenybės principą? Jis turėtų apsaugoti ir nuo tokių dalykų kaip Rusijos agresija Ukrainoje?

S. M.: – Kai kalbame apie teisės viršenybę, pirmiausia galvoje turime teisėtumo klausimą. Kitaip tariant, viskas, ką darome, turi tilpti į teisinės santvarkos rėmus. Tą pačią sekundę, kai pradėti karinę invaziją į kitos šalies teritoriją, pažeidi tarptautinės teisės principus. Įžengti į kitos šalies teritoriją be jos sutikimo, pažeisti jos suvereniteto negalima jokiais atvejais. Jokia šalis negali būti prievarta prijungta prie kitos teritorijos. Viena valstybė pradėjusi invaziją į kitą iš karto ima veikti už teisėtumo ribų, pažeidžia teisės viršenybės principus, kurie galioja ne tik tarp žmonių, bet ir tarp valstybių.

Norint, kad procesai būtų teisėti, reikia laikytis taisyklių, numatytų procedūrų, užtikrinti, kad visos šalys būtų tinkamai informuotos ir sprendimus priimtų laisva valia, matytų abipusę sutarimo naudą. Kai elgiatės paisydami sutarimo, demonstruojate pagarbą teisės viršenybės principui.

Kai tik pradėsite ignoruoti šias taisykles, naudoti nesutarimus, jėgą, reikalaujate, kad į jūsų valią būtų atsižvelgta,

Esu tikras, kad Rusijoje yra generolų, kurie nedega noru būti persekiojami tarptautinės baudžiamosios teisės.

kinamas kaip grėsmė saugumui, troškimas „kitą“ įveikti arba nuo jo apsiginti, įtvirtinti savo viršenybę arba ją nutraukti gali išprovokuoti kovą, karo veiksmus. Tai sukelia pavojų taikai, teisės viršenybei, teisei sistemai. Kai pastarasis principas paminamas, netenka prasmės visa teisinė santvarka ir jos įgyvendinimo mechanizmas. Tuomet visa galia yra sutelkiama vienoje rankose ir pasipriešinti tam tampa itin sudėtinga.

M. E.: – Sutinku su tuo, ką sako S. Moyo, vis dėlto vieną aspektą norėčiau pabrėžti. Svarbi skirtis, mano supratimu, turi būti daroma tarp nacionalizmo ir patriotizmo. Patriotizmas užkoduoja gynybinę poziciją – norą užtikrinti, kad mes giname savo kultūrą, teises, žmones. Nacionalizmas yra visiškai priešingoje barikadų pusėje. Jis, kaip ir pabrėžia kolega, remiasi „mes“ ir „jie“ priešprieša, jame slypi ginkluota neapykanta kitiems. Būtent tai šiandien matome nacionalizmo plėtroje, būtent tai stebime Rusijoje, atakuojančioje Ukrainą. Suprantu patriotizmą ir jį palaikau, tačiau nacionalizmas jau peržengia visas ribas.

K. Y.: – Jūs klausėte apie teisės viršenybės principą. Tai itin reikšmingas įrankis, esantis teisininkų rankose. Jo užtikrinimą

veikiate ne pagal įstatymus, nepaisote teisės. Elgiatės kaip peštukas, kuris į savo pusę stengiasi palenkti arba pagal jūsų dūdelę priversti šokti kitą asmenį.

■ Kokia atsakomybė dėl teisės viršenybės principo įgyvendinimo ir apsaugos tenka politiniams lyderiams?

M. E.: – Manau, kad tai itin svarbus klausimas. Tiesa, kad kai kurie politiniai lyderiai turi prisiimti atsakomybę už teisės viršenybės principo įgyvendinimą. Kaip matome šalyse, kurias jūs minite, kai kuriais atvejais jie to nedaro. Viena problemų, apie kurias K. Yabuki užsiminė, kai kalbėjo apie procedūras ir turinį, yra ta, kad nesu tikras, ar egzistuoja kitas toks principas, palaikomas tiek daug žmonių, tiek daug valstybių. Bet nežinau ir ar yra kitas toks – vėlgį principas, dėl kurio reikšmės būtų tiek daug ginčijamasi. Todėl man keista, kai tokiose šalyse, kaip Lenkija, Vengrija, Rusija, yra dievogojamasi teisės viršenybės užtikrinimu, bet pažeidžiamos kai kurios paprastos tarptautinės teisės ar netgi procesinės normos, pavyzdžiui, kėsিনamasi į teismų nepriklausomumą. Šiuos veiksmus iš tiesų dažnai lemia politiniai lyderiai.

S. Moyo: „Piliečių pareiga yra pasakyti: nesiskųskite atėję į valdžią, jūs niekada negalėsite elgtis taip laisvai, kaip norite.“

Bet sakyčiau, kad atsakomybė tenka ir piliečiams. Jie privalo suprasti, kas yra teisinė valstybė, ir ją saugoti. Politiniai lyderiai gali nusigręžti nuo liberalios demokratijos kelio, nes dažnai piliečiai ne iki galo suvokia jį sudarančių principų svarbą. Taigi švietimas man yra tikrai svarbus iššūkių, su kuriais susiduriame, komponentas.

S. M.: – Manau, kad tai visiškai teisinga, nes, žinote, niekada negalime pasikliauti politiniais veikėjais, viltis, kad jie patys vieni apgins teisinės valstybės principą. Eidami į valdžią politikai siekia turėti kiek įmanoma daugiau galimybių į ją patekti. Ten atsidūrę, taisyklės jie imasi kurti tokias, kad valdžią išlaikyti jiems būtų kuo lengviau. Vienas būdų tai padaryti yra užsitikrinti kuo didesnę institucijų kontrolę. Nes būtent institucijos gali tapti teisės viršenybės garantu šalyje – į savo rankas perėmus, pavyzdžiui, teisminę valdžią, nebelieka jokių kliūčių įgyvendinti savo politinę darbotvarkę, pakirsti opoziciją, įstatymų leidžiamąją valdžią, konstitucinę santvarką. Tai leidžia išsilaikyti valdžioje. Todėl turime būti labai atidūs ir siekti, kad stabdžių ir atsvarų sistema šalyje veikia, neleidžia išsilaikyti vienai politinei jėgai ar grupei, asmeniui, norinčiam su visuomene daryti, ką širdis geidžia. Valdžią įgyti politiniai lyderiai gali tik tokią, kokią jiems numato įstatymas, ir vykdyti savo politinę programą jie gali tik paisydami teisės aktų.

Asmenims, jau esantiems valdžioje, teisės aktų rėmai dažnu atveju tampa itin nepatogūs. Jie nenori jokių apribojimų. Tada mūsų, kaip piliečių, pareiga yra pasakyti: nesiskųskite atėję į valdžią, jūs niekada negalėsite elgtis taip laisvai, kaip norite. Jei tai kartosime nuolat ir darysime ne po vieną, o

S. Moyo

- Tarptautinės advokatų asociacijos prezidentas, tapęs pirmuoju afrikiečių kilmės teisininku, vadovavusiu šiai 1947 m. įkurtai organizacijai.
- 1981 m. pradėjo dirbti vienoje didžiausių ir seniausių Zimbabvės advokatų kontorų „Scanlen & Holderness“, šiuo metu – vyresnysis partneris ir vadovas. Specializacija – kalnakasybos, įmonių ir komercinės teisės sritys, karjeros pradžioje dėstė įmonių, komercinę ir konstitucinę teisę.
- Ėjo Zimbabvės ir Pietų Afrikos valstybių teisininkus vienijančių organizacijų prezidento, Tarptautinės teisininkų asociacijos Žmogaus teisių instituto vieno iš pirmininkų pareigas. Vadovavo Zimbabvės komerciniam bankui „Stanbic Bank Zimbabwe Limited“, priklausančiam „Standard Bank“ grupei, bendrovei „Schweppes Zimbabwe Limited“, žiniasklaidos bendrovei „Alpha Media Holdings Limited“, cemento gamyklai „PPC Zimbabwe Limited“, taip pat šalies mokesčių tarnybai.
- Baigė Oksfordo universiteto (Didžioji Britanija) žiniasklaidos teisės advokatų mokymo programą, buvo pripažintas vienu labiausiai pasižymėjusių antrosios pakopos teisės studentų.

M. Ellis: „Esminiai demokratijos elementai yra žiniasklaidos laisvė, minties laisvė, balsavimo laisvė ir teisės.“

► drauge, tai taps politine kultūra, kuri neleids politikams elgtis pagal jų valią, neleids peržengti jiems numatytų įgaliojimų. Kai visi dėl to sutaria, sakome, kad demokratija šalyje

M. Ellis

■ Tarptautinės baudžiamosios teisės ekspertas, Tarptautinės advokatų asociacijos vykdomasis direktorius.

■ 1984–1990 m. dirbo advokatų kontorose „Johnson and Associates“, „Klayman & Gurley“, specializacija – tarptautinės prekybos, tarptautinės teisės, mokesčių teisės sritys.

■ 1985–2000 m. dirbo Pasaulio banko Užsienio investicijų konsultacinės tarnybos vyresniojo konsultantu. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos buvo paskirtas patarėju, kuriant Serbijos karo nusikaltimų tribunolą, dalyvavo Saddamo Husseino teismo procese.

■ 1993–1997 m. dėstė Amerikos katalikiškajame universitete (JAV), 2010-aisiais – Floridos universitete (JAV).

■ Prieš pradėdamas dirbti Tarptautinėje advokatų asociacijoje ėjo Vidurio Europos ir Eurazijos teisės iniciatyvos (CEELI) direktoriaus pareigas, daugiausia dėmesio skyrė buvusios Sovietų Sąjungos ir Balkanų šalims ir konsultavo Vidurio ir Rytų Europos vyriausybes.

■ Šiuo metu Jungtinių Tautų įsteigtos Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų mechanizmo patariamiosios grupės gynėjų klausimais pirminkas. 2022 m. buvo priimtas į Ukrainos advokatų asociaciją.

■ Knygų bei publikacijų apie tarptautinę teisę, žmogaus teises ir jų apsaugą, teisės viršenybę autorius, skelbia straipsnius „The New York Times“, „Washington Post“, „The London Times“, „Huffington Post“ ir kt.

subrendo. Kitaip tariant, yra demonstruojama pagarba ribotai valdžiai, piliečiai pyksta, jei valdžia sąmoningai telkiama vienoje rankose.

K. Y.: – Sutinku su tuo, kas jau buvo pasakyta, tik noriu paliesti dar vieną demokratijos aspektą. Demokratija priklauso ne tik politikams, bet ir žmonėms, piliečiams. Klausiate, kodėl? Dėl paprastos priežasties. Jos susikūrimo pamatas yra žmogaus teisės. Esminiai demokratijos elementai yra tokie: žiniasklaidos laisvė, minties laisvė, balsavimo laisvė ir teisės. Visa tai yra žmogaus teisės. Jei demokratija pažeidžiama arba naikinama, smūgis suduodamas ir žmogaus teisių apsaugai. Žmogaus teisės priklauso kiekvienam žmogui, piliečiui, visiems jiems.

Todėl, kaip sakė M. Ellis, švietimas yra labai svarbus. Demokratija yra žmogaus teisės. Netgi ir mano gimtojoje šalyje dažnai manoma, kad demokratija priklauso politikams. Bet iš tiesų demokratija yra apie mus. Tai mes, teisininkai, visada pabrėžiame – demokratijos negalime turėti kaip nuosavybės, ją reikia nuolat kurti ir palaikyti.

■ **Diskusija dėl to, kaip skirtingai demokratinės šalys ir autoritariniai režimai tvarkėsi su COVID-19 pandemija ir kuriems sekėsi geriau, vis dar neslopsta. Kokių iššūkių koronavirusas ir priemonės jam užkardyti sukėlė demokratijai?**

K. Y.: – Mano nuomone, sakyti, kad demokratijos tvarkėsi su pandemija prasčiau, yra neteisinga. Iš tiesų vienoms valstybėms sekėsi geriau, kitoms – prasčiau, bet nesu tikras, ar tai priklauso nuo santvarkos. Šiandien vis dar apstu miestų Kinijoje, kurie visiškai uždaryti, ir nemanau, kad tai gyventojus ir jų gyvenimo būdą veikia teigiamai. Tad minčiai, kad autoritariniai režimai su pandemija susitvarkė geriau nei demokratiniai, pritarti man sunku.

M. E.: – Vienas dalykas, kuris man krito į akį, ypač kalbant apie žmogaus teisių apsaugą pandemijos metais, yra tai, kaip autoritariniai lyderiai išnaudojo situaciją savo galiai plėsti. Tam, kad susidorotų su tais, kurie nepritaria režimui. Dengdamiesi noru apsaugoti visuomenės sveikatą, jie mažino tų vertybių, kuriomis remiasi demokratija, įtaką.

■ Tarptautinė teisė egzistuoja, Rusija savo parašu yra jos dalis, bet jos agresija Ukrainoje tik stiprėja. Nesuklysiu teigdama, kad šiaandien dalies žmonių pasitikėjimas tarptautinėmis sutartimis ir susitarimais braška. Kokia tad tarptautinės teisės reikšmė?

M. E.: – Kitaip tariant, jūs klausiate, ar tarptautinė teisė gali mus apsaugoti nuo agresijos? Jei valstybę valdo autoritarinis režimas, nusprendęs, kad laikymasis tarptautinės teisės nuostatų jo visai nedomina, jos tikrai bus pažeistos. Bet dėmesį svarbu atkreipti į du aspektus, kurie išryškėjo Rusijos agresijai Ukrainoje prasidėjus. Visų pirma į tai, kaip Rusijos veiksmai prabudino pasaulį ir privertė prisiminti ne ką kita, o tarptautinės teisės nuostatas. Jie pažadino valstybes ir privertė reikauti atskaitomybės. Niekada anksčiau nesu girdėjęs tiek kalbų ir diskusijų apie atsakomybės įtvirtinimą.

Kitas svarbus punktas – aš manau, kad tarptautinė teisė yra svarbi tam, kad numatytų bazines elgesio normas. Rusijos

S. M.: – Manau, kad, jei Rusija būtų žinojusi, kokią pasipriešinimą sukels jos veiksmai, kokių sankcijų sulauks jos ekonomika ir elitas, kuo baigsis balsavimai Jungtinių Tautų Generalinėje asamblėjoje, ji tikriausiai nebūtų įsiveržusi į Ukrainą. Jei ir buvo kita šalis, svarsčiusi galimybę pradėti karą, esu tikras, kad tarptautinės bendruomenės reakcija ją sustabdė.

Grįžtant prie jūsų klausimo, ar tarptautinė teisė efektyvi? Taip. Pasižiūrėkite, kokią pažeminimą šiandien patiria Rusija, kiek sankcijų nutaikyta į jos ekonomiką, kaip smarkiai sutrikdyta jos tarptautinė prekyba, koks izoliacijos, kuri ji patiria, lygis. Visa tai dėl tarptautinės bendruomenės požiūrio į šią šalį. Dėl to, ką ji padarė – šiurkščiai pažeidė tarptautinę teisę.

M. E.: – Geriausia iliustracija, matyt, yra diskusijos dėl to, kaip toliau elgsis Kinija. Jau kurį laiką svarstoma, ar ji gali imtis karo veiksmų prieš Taivaną. Jei Kinija, stebėdama situaciją su Rusija, supras, kad kryptis, kuria planavo žengti, nėra pati geriausia, ir priims sprendimą vis dėlto nepažeisti Taivano teritorinio vientisumo, galėsime teigti, kad tam tikru atžvilgiu ją atgrasė būtent tarptautinės bendruomenės reakcija.

S. M.: – Pasekmes, kurių Rusija užpuldama Ukrainą tikrai nesitikėjo, jau irgi galime matyti. Kas galėjo pagalvoti, kad sprendimą stoti į NATO Suomija priims taip greitai. Priežastis – papildomo saugumo siekis. Neatmetama, kad kitos šalys taip pat seks jos pavyzdžiu. Visa tai reikš, kad V. Putinas įvarčius muša į savus vartus – vyksta tai, kam jis bandė užkirsti kelią. Tai įrodymas, kad tarptautinė teisė veikia.

■ Ar įmanoma Rusiją, pradėjusią karą Ukrainoje, ir jos lyderius patraukti baudžiamojon atsakomybėn?

S. M.: – Prokurorai šį klausimą jau analizuoja. Bet kai kuriais atvejais kalbėti reikia ne apie tai, ar pradamas teisinis persekiojimas, o kaip renkami duomenys, įrodymai.

Politiniai lyderiai gali nusigręžti nuo liberalios demokratijos kelio, nes dažnai piliečiai ne iki galo suvokia jų sudarančių principų svarbą.

karas Ukrainoje yra drastiškas tarptautinės teisės ir jos principų pažeidimas. Nėra nieko šventesnio už valstybės teritorinio vientisumo ir nepriklausomybės užtikrinimą. Tai – kartiniai tarptautinės teisės principai, kuriuos Rusija pažeidė. Didžioji dalis pasaulio bendruomenės jos veiksmus laiko nepriimtinais ir jų nepraleidžia pro akis ir ausis. Tai tarptautinės teisės galia.

■ Iš tiesų vienu metu buvo nemažai juokauta, kad V. Putinas suvienijo Europą visai to nenorėdamas. Kokį jo veiksmų poveikį matote tarptautinėje arenoje?

K. Y.: – Užpuldama Ukrainą Rusija pademonstravo visišką abejingumą tarptautinei teisei. Juk jei nesutarimai egzistuoja, procesai, kaip juos spręsti, yra ne tik numatyti, bet ir visiems žinomi. Didžiajai daliai valstybių tai pasirodė nepriimtina. Rusijos klaida šiuo atveju buvo ta, kad jos lyderiai neįvertino tos galios, kurią suteikia tarptautinis bendradarbiavimas. Juk dažnu atveju pajėgumai slypi ne karinėje įrangoje ar kariniuose daliniuose, bet žmonėse ir teisinėje sistemoje. Tarptautinė advokatų asociacija egzistuoja tam, kad tai nuolat primintų.

Sprendimas dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn proceso pradėjimo jau yra veiksnys, kuris atgraso. Įrodymai apie nusikaltimus žmogiškumui jau renkami ir ateityje tikrai bus panaudoti. To supratimas Rusijoje irgi veikia kaip atgrasymo priemonė, gali tapti ir susiskaldymo šalyje šaltiniu. Esu tikras, kad yra generolų, kurie nedega noru būti persekiojami tarptautinės baudžiamosios teisės. Juk jeigu prisimintume tai, kas nutiko kaltinamiesiems nacių nusikaltimų vykdymu, kiek laiko procesai truko, ką kaltinamiesiems teko iškęsti, suprastume, kad tai iš tikrųjų gana skausmingas procesas.

Štai aną savaitę turėjome atvejį, kai mirė žiaurios nusikaltimus prieš žmoniją Ruandoje vykdęs generolas. Įdomu tai, kad kadaise turtingas, aukštas pareigas savo šalyje ėjęs pareigūnas pastaruosius dvidešimt metų praleido skurdžiaime Zimbabvės kaime. Jo gyvybė užgeso taip ir nesulaukus pagalbos, netikru vardu jis palaidotas kapinėse, skirtose itin skurdžiai gyvenantiems žmonėms. Tačiau tai dar ne pabaiga – jo kūnas buvo ekshumuotas Jungtinių Tautų prokurorų nu-

K. Yabuki: „Rusijos klaida šiuo atveju buvo ta, kad jos lyderiai neįvertino tos galios, kurią suteikia tarptautinis bendradarbiavimas.“

Nemažas skaičius ukrainiečių pabėgo iš šalies, bet dalis mūsų kolegų teisininkų liko ir kasdieną dirba tam, kad užtikrintų teisės viršenybės principą net ir karo metu.

► rodymu, norint patikrinti jo tapatybę, nes visą šį laiką buvo skelbiama, kad tas asmuo jau buvo miręs.

M. E.: – Nusikaltimai, apie kuriuos kalbame, neturi senaties termino. Su jais susiję procesai gali tęstis metų metus. Kaip ir rodo S. Moyo minėtas pavyzdys. Esu tikras, kad, Rusijos agresijai Ukrainoje pasibaigus, matysime nemažai tarptautinio baudžiamojo persekiojimo atvejų. Vidiniai karo nusikaltimų teismai Ukrainoje jau prasidėjo. Netrukus, manau, stebėsime, kaip ims veikti vadinamoji universalios jurisdikcijos koncepcija, reiškianti, kad visos šalys atsakingos už tai, kad žiaurių nusikaltimų vykdytojai būtų patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Visa tai tik sustiprins tarptautinę baudžiamąją teisę ir ji – ne tik Ukrainos atveju – įtvirtins savo pozicijas kaip įrankis, galintis padėti siekti teisingumo. Tai gali užtrukti, bet tai įvyks.

Tarptautinės teisės iššūkis – kaip elgtis su tokio lygio asmenimis, kaip Vladimiras Putinas. Tačiau esu tikras, kad baudžiamoji teisė kartu su ekonominėmis sankcijomis vis dėlto pasieks tai, kad jis būtų patrauktas atsakomybėn. ■

K. Yabuki

■ Tarptautinės advokatų asociacijos Advokatūrų klausimų komisijos vadovas, advokatų kontoros „Yabuki Law Offices“ vadovaujantis partneris.

■ 1982 m. baigė Tokijo universitetą, 1991-aisiais Kolumbijos teisės mokyklą Niujorke (JAV).

■ 1987–1996 m. dirbo advokatų kontoroje „Nagashima & Ohno“ (Japonija), 1991–1993 m. – „Covington and Burling“ (JAV ir Belgija).

■ 2003–2020 m. ėjo Japonijos advokatų asociacijų federacijos Tarptautinių santykių komiteto pirmininko, biuro vadovo ir kitas pareigas.

■ Nuo 2005 m. Japonijos konkurencijos teisės forumo, didžiausios teisininkų, dirbančių antimonopolinės teisės srityje, organizacijos šalyje, narys, nuo 2019 m. – generalinis sekretorius. 2015–2016 m. Azijos konkurencijos asociacijos, vienijančios Korėjos, Kinijos ir Japonijos teisininkus, pirmininkas.

■ Teisės knygų ir straipsnių antimonopoliniais klausimais autorius. Hitotsubaši universiteto (Japonija) profesorius.

■ Nuo 2013 m. yra bendrovių „Ricoh Company“ ir „SCSK Corporation“ audito ir priežiūros valdybos, taip pat bendrovės „Sumitomo Life Insurance“ tarybos narys.

JURGOS GUSAROVIENĖS

AUTORINĖ JUVELYRIKA

*Gražiausių
Kalėdinių dovanų namai*

GALERIJA SAVIČIAUS G. 6, VILNIUJE

ŽMOGUS, TEISMAS IR VALSTYBĖ (KONSTITUCIJOS II IR IX SKIRSNIS)

Diskusija, kurios seniai reikėjo

Gruodžio 2 d. LR Seime pirmą kartą Lietuvos advokatūros iniciatyva surengtas bendras teisėjų, prokurorų, advokatų, teisės srities mokslininkų forumas „Nepriklausomumas – būtinoji teisingumo vykdymo sąlyga“ Evelina BUTKUTĖ-LAZDAUSKIENĖ

Tokių diskusijų jau seniai reikėjo. Labai tikiuosi, kad diskusijų metu atsakysime kiekvienas sau ir visuomenei, politikams, kokios būtinos iš esmės prielaidos teisminei valdžiai tinkamai veikti. Galbūt išsakytos mintys leis pasiekti bendrą Lietuvos valstybės valdžios institucijų sutarimą – siekti užtikrinti teisingumo sistemos nepriklausomumą“, – apie konferenciją kalbėjo Advokatų tarybos pirmininkas Mindaugas Kukaitis.

Nuo forumo pradžios imta atvirai kalbėti apie būtinybę užtikrinti valdžių padalijimo principo laikymąsi, apsaugą nuo neigiamos įtakos teisminei sistemai, apie profesinio bendravimo ir bendradarbiavimo pokyčių poreikį civiliniuose ir baudžiamuosiuose procesuose. Teismas, Prokuratūra ir Advokatūra savo veikloje vadovaujasi nepriklausomumo, teisingumo, skaidrumo, žmogaus teisių ir laisvių apsaugos principais. Tačiau į forumą susirinkusieji pripažino: nors ir skiriama dėmesio valdžių padalijimo principui ir teisminės valdžios nepriklausomumui praktikoje ir moksle, vis dažniau išgirstame, kad tiek teisminei valdžiai, tiek prokurorams ar advokatams tenka iššūkių, išlaikant savo nepriklausomumą ar profesiją garantijas.

Pirmoje konferencijos dalyje, moderuojamoje Konstitucinio Teismo teisėjo prof. dr. Vytauto Mizaro, savo požiūrį apie šių dienų grėsmes teisingumo sistemai dėstė Seimo

Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas dr. Stasys Šedbaras, Teisėjų tarybos pirmininkė Sigita Rudėnaitė, Advokatų tarybos pirmininkas M. Kukaitis, generalinės prokurorės pavaduotojas Saulius Verseckas, MRU Teisės mokyklos dekanė prof. dr. Lyra Jakulevičienė. V. Mizaras atvirai konstatavo, kad profesinės veiklos nepriklausomumui užtikrinti problemų yra: „Jeigu mes matome problemas dėl nepriklausomumo vykdant teisingumą, pirmiausia turime apie tai kalbėti, galvoti, kas nuo mūsų pačių, teisi-

blemą. Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas S. Šedbaras neslėpė susirūpinimo per didelę administracinę naštą procese ir kvietė kartu ieškoti modelio, kuriuo būtų galima administracinę naštą sumažinti.

Diskusijoje iškeltas siekis keisti bendravimo ir bendradarbiavimo civiliniame ir baudžiamajame procese įpročius. Iš Teismo tikimasi, kad abi procesinės šalys – ar abiejų šalių atstovai (civiliniame procese), ar kaltinimo ir gynybos atstovai (baudžiamajame procese) – būtų vertinami lygiavertiškai, kad su viena proceso šalimi nebūtų jokių kontaktų, apie kuriuos nebūtų žinoma kitai proceso pusei. Teisėjų tarybos pirmininkė S. Rudėnaitė iškėlė būtinąją atvirumo sąlygą, norint ko nors pasiekti. Anot jos, visos institucijos yra neatsiejama sistemos dalis, visos grandys turi būti vienodai kompetentingos ir nepriklausomos, todėl būtina siekti tam tikro lygiateisiškumo, kuris taip pat remiasi į finansų ir gerovės klausimus. Apie juos nemažai kalbėjo ir generalinės prokurorės pavaduotojas Saulius Verseckas. Pasak S. Rudėnaitės, svarbu, kad žmogus, pasirinkdamas profesiją, klausytų savęs: „Kuo aš norėčiau būti? Tai

S. Šedbaras neslėpė susirūpinimo per didelę administracinę naštą procese ir kvietė kartu ieškoti modelio, kuriuo būtų galima administracinę naštą sumažinti.

ninkų profesionalų, priklauso. Jeigu kitos institucijos tinkamai neatlieka pareigų, tai irgi turime komunikuoti, reikalauti, kad tokios pareigos turi būti vykdomos.“

Kaip vienas esminių iššūkių įvardytas priklausomumas nuo politinės valdžios: čia susiveda paprasti administraciniai ir finansiniai klausimai, skausmingi visoms institucijoms. Prokuratūra ir Teismai kalbėjo ne tik apie sudėtingą institucijų finansinę padėtį, bet ir kadrujų nutekėjimo problemą. Advokatūra priminė ne vienus metus besitęsiančią valstybės garantuojamos teisinės pagalbos (VGTP) finansavimo pro-

turėtų būti pašaukimas, o ne pinigai. Tai – valstybės užduotis.“

Teisėjų tarybos pirmininkė kalbėjo apie siekį kvieisti prokurorus, advokatus, teisėjus ir kitas valdžias įsipareigoti ir pasirašyti nacionalinį susitarimą, siekti pokyčių. Kalbėdama apie bendruomenės vienybę, ji priminė, jog visi turėtų būti suinteresuoti, kad visuomenė visus gerbtų vienodai: „Tenka pripažinti, kad pasitaiko ir siekių užsidirbti sau taškų, ne visai apgalvotai ir etiška.“ Sakydama, kad didžiausią smūgį reputacijai prisiima Teismai, S. Rudėnaitė siūlė pasvarstyti, gal vertėtų visoms trims institucijoms siekti antikorp-

cinės politikos susitarimo – nulinės tolerancijos korupcijai politikos.

Iššūkiai advokato profesijos nepriklausomumui

Reaguodamas į išsakytas mintis Advokatūros vadovas M. Kukaitis teigė, jog advokatams labai svarbu, kad Teismai ir Prokuratūra būtų stiprūs ir realiai nepriklausomi: „Svarbu, kad teisėjas būtų bylos administratorius, kad jis būtų nepriklausomas tiek nuo vykdomosios ir atstovaujamosios valdžios bei valstybės galios, kitų teisėjų, tiek nuo bylos dalyvių. Mums svarbu ir stiprus prokuroras, kuris, o ne ikiteisminis tyrimas ir tyrėjai, realiai vadovautų ikiteisminiam tyrimui. Advokato nepriklausomumas turi kitą prasmę, nes jo statuso nepriklausomumo nesąlygoja socialinės garantijos ir funkcijų vykdymo sąlygos. T. y. advokato veikla savo esme yra laisva

ir nepriklausoma, kurioje privaloma imtis veiksmų nuo bet kokio kišimosi į profesinių funkcijų atlikimą, tokius veiksmus nutraukiant.“

Advokato profesijos nepriklausomumas apima šiuos fundamentaliuosius principus: advokato ir advokatūros nepriklausomumą; nekludymą advokatui vykdyti gynybos misiją; kliento teisę į gynėją / į advokatą, į jo pasirinktą gynėją; kliento paslapties apsaugą. Tačiau į šiuos tarptautinius ir jau šimtmečius įtvirtintus principus, anot Advokatų tarybos pirmininko, drįstama kėsintis.

„Advokato profesinis nepriklausomumas tradiciškai laikomas pamatiniu profesiniu principu. Tačiau advokato nepriklausomumo apsauga iki šiol kelia susirūpinimą. Šiuo metu rengiama Europos tarybos konvencija dėl Advokato profesinės veiklos, kurios vienas tikslų – dar kartą apibrėžti advokato garantijas

ir nepriklausomumo apsaugą“, – kalbėjo M. Kukaitis.

Advokatai susiduria su iššūkiais, kai trukdoma jiems vykdyti gynybos misiją, kai kėsinamasi į kliento teisę į gynybą. „Vis dar norisi ikiteisminį tyrimą pradėti itin garsiai (spaudos konferencijomis), kuriose paskelbiama, kas ir kaip jau yra kaltas, įvykdęs nustatytą nusikaltimą. Vis dar norisi daryti teatralizuotus sulaikymus, „Farų“ laidas. Vis dar norisi bylas pirmiau išnagrinėti žiniasklaidoje, padaryti viešą linčo teismą, ir tuomet imti stebėtis, kam reikalingas teismas ir dar toks ilgas įrodinėjimo procesas. Vis išgirstame, kad Lietuvoje per aukštas teisme įrodinėjimo standartas, tarsi tiesiai nustatyti tokio aukšto nebereikia. Advokatūra nesiekia išteisinti nusikaltimą įvykdžiusio asmens, tačiau siekia, kad nešališkas teismas objektyviai ir profesionaliai ištirtų ▶

► įrodymus ir priimtų teisingą sprendimą“, – problemas vardijo Advokatūros vadovas.

Pasak M. Kukaičio, tarsi siekiant advokatus apsaugoti nuo klientų areštinėse, laikino sulaikymo vietose, kliento ir advokato susitikimai vyksta patalpose, kur filmuojama. Vis dar kalbama, kad teisingumo procesas toks brangus, neva jis turi būti nuolat ir drastiškai piginamas. O advokatas vis dar tapatinamas su klientu.

Lietuvoje valstybės kontrolė advokatų profesinio elgesio vertinimo srityje yra palyginti minimali, tačiau Advokatūros kontrolė sukelia esminius advokato veiklos ribojimus, pavyzdžiui, gauti duomenis gynybai. Siekiama, kad Advokatūra pradėtų skirti finansines baudas advokatams, mokamas į valstybės biudžetą, kad tik Lietuva geriau atrodytų MONEYVAL rekomendacijų įgyvendinimo varžybose.

„Teisės į gynybą užtikrinimas turi būti realus ir efektyvus. Valstybės garantuojama teisinė pagalba nepasiturintiems asmenims yra valstybės įsipareigojimas. O mes vis dar stovime ant bėgių, kurie veža VGTP traukinį ne į Vakarų pusę, o į Rytų, nes 20 eurų valandinis atlygis ir dar ribojamas apmokamas laikas procesiniams dokumentams parengti jau nepateisinamai nepaveja nei Latvi-

jos, nei Estijos, juolab kitų ES valstybių“, – atviravo M. Kukaitis.

Nepaisant išsakytų pastebėjimų, Advokatūros vadovas pripažįsta, kad ir patiems advokatams reikia pasitempti, nes teisminis procesas skirtas visai visuomenei: „Advokatūra netoleruoja korupcijos ir gerai supranta, kad šaukštas deguto sugadina visą statinę. Advokatas turi kelti ne tik savo autoritetą, bet ir visos visuomenės pasitikėjimą teisine sistema.“

Kitų ES šalių patirtis

MRU Teisės mokyklos dekanė L. Jakulevičienė diskusijoje atkreipė dėmesį į platesnį, europinį kontekstą. Lietuvos teisininkų bendruomenė susiduria su tomis pačiomis problemomis, kaip ir kitų Europos šalių teisininkai. Europos Teismai nepriklausomumą skirsto į nepriklausomumą nuo išorės kišimosi ir nepriklausomumą vieniems nuo kitų. Kalbant apie išorės nepriklausomumą, L. Jakulevičienė pastebi paradoksą: „Viena vertus, kalbame apie nepriklausomumą nuo kitų valdžių kišimosi, bet kaip problemos turi būti išspręstos, kai didžioji dalis sprendimų priklauso būtent nuo įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios.“

Anot teisininkės, ir kitose ES šalyse yra kliūčių procese, o prokurorai

masiškai nutraukia baudžiamąsias bylas, nes teismų sistema neveikia taip, kaip turėtų. Pasak L. Jakulevičienės, Teismų nepriklausomumui Europoje kyla įvairių grėsmių, pavyzdžiui, vykdomosios valdžios įtaka teisėjų paskyrimui, kadencijos trukmei. Kai kuriose šalyse už nuomonės reikimą gali kilti ir teisinių pasekmių, laimė, ne Lietuvoje. Pripažįstant poreikį saugoti teisinės profesijos atstovus nuo minėtų grėsmių rengiama Europos tarybos Konvencija dėl advokato profesinės veiklos.

Koks turėtų būti bendradarbiavimas civiliniame procese?

Teisininkai sutarė, kad visų profesijų atstovams dar trūksta pagarbaus, skaidraus, atviro ir kolegiško profesinio bendradarbiavimo, tačiau kaip tai pasiekti? Apie institucinio bendradarbiavimo pavyzdžius civiliniame procese savo mintimis dalijosi forumo antros diskusijos dalyviai: Lietuvos teisininkų draugijos pirmininkė, diskusijos moderatorė doc. dr. Vigita Vėbraitė, teisėjai prof. dr. Egidija Tamošiūnienė ir prof. dr. Artūras Driukas, advokatai prof. dr. Solveiga Vilčinskaitė ir doc. dr. Laurynas Didžiulis bei prokurorė Deimantė Nikitinienė.

Advokatas L. Didžiulis priminė civilinės teisės prigimtį ir jos siekį atkurti teisingumą, kitaip tariant, sugrąžinti ginčo šalis į pageidaujamą padėtį. Advokatų prevencinis dalyvavimas turi saugoti ginčo šalis nuo chaoso. Pasak L. Didžiulio, advokato, kuris atstovauja šaliai, ir teisėjo interesai visiškai sutampa, nors procedūriškai gali išsiskirti. Visi siekia materialinio teisingumo. Jo nuomone, šalys bendradarbiauja, jos nėra antagonistinės.

Advokatė S. Vilčinskaitė kalbėjo apie tai, kaip galima nuimti dalį krūvio nuo teismų, renkantis kitus ikitesminių ginčų nagrinėjimo būdus. Čia irgi reikalingas bendradarbiavimas ir palaikymas. Juk klientas paprastai kreipiasi gana entuziastingai nusiteikęs, nes dažniausiai yra įsitikinęs savo teisingumu ir yra pasirengęs bet kokia kaina ieškoti teisybės.

Advokato vaidmuo šiuo aspektu labai svarbus – reikia didelės išminties, daugybės įgūdžių, ne tik profesinių, bet ir psichologinių žinių, kad įvertintų ir padėtų klientui suprasti, koks kelias yra priimtinausias.

„Jeigu šalys pasiekia teismą, bet nepasiekia taikos, dažniausiai tai reiškia tų santykių pabaigą – prieštaraujančių viena kitai šalių. Sudeginami tiltai. O didžioji vertė yra tiltų statymas, ne jų griovimas“, – sakė S. Vilčinskaitė, ir pakvietė rinktis alternatyvius ginčų sprendimo būdus: arbitražą, kreipimąsi į Administracinių ginčų nagrinėjimo komisiją ir kitus.

Taigi pateiktas gerosios praktikos pavyzdys. Bet ar tokių daug? V. Vėbraitė iškėlė klausimą, ar teismai jaučia, kad kiti proceso dalyviai stengiasi nepiktnaudžiauti procesu, kai byla patenka į teismą.

„Kartais ginčai yra pakankamai aršūs, karšti, bet jie baigiasi, manau, daugeliu atvejų teisingais sprendimais arba apsisprendimais. Aktualus klausimas – pati proceso eiga. Jeigu žiūrėsime nuo proceso pradžios, turime tam tikrą keitimąsi vaidmenimis, iniciatyvos prasme, inicijuoja vieni, užbaigia kiti, vėliau – apeliacinių ar kasacinių procesą – vėlgi kiti. Toks labai aiškus vaidmenų apsikeitimas, vaidmenų žaismas. Čia yra tam tikro žavesio“, – kalbėjo teisėja E. Tamošiūnienė. Tačiau, jos teigimu, pasitaiko ir blogos praktikos pavyzdžių, kai nesugebama bendradarbiauti procesinių dokumentų įteikimo metu arba keliama nepagrįsti klausimai dėl nušalinimo.

„Teisėjas sugeba identifikuoti situaciją, kurioje reikėtų nusišalinti ir, iš kitos pusės, išlikti neutralus ir nešališkas net tam tikroje spaudimo situacijoje. Kai bandoma jį paveikti tiek publikacijomis, tiek televizijos laidomis. Mūsų tikslas – išlikti objektyviems ir nešališkiems visose situacijose“, – teigė E. Tamošiūnienė.

Ko trūksta tinkamai procesinei partnerystei baudžiamojoje teisėje?

Diskusiją apie procesinę ir profesinę partnerystę baudžiamojoje

Jeigu šalys pasiekia teismą, bet nepasiekia taikos, dažniausiai tai reiškia tų santykių pabaigą – prieštaraujančių viena kitai šalių. Sudeginami tiltai.

teisėje tęsė moderatorius prof. dr. Raimundas Jurka (Lietuvos advokatūra), teisėjai prof. dr. Rima Ažubalytė ir dr. Ernestas Rimšelis, prokurorai doc. Arūnas Meška ir doc. Gintaras Jasaitis, advokatai prof. dr. Romualdas Drakšas ir Ingrida Botyrienė.

Teisėjai įvardijo, kad verta kelti klausimą dėl piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis, tačiau iki šiol neturima griežtų taisyklių, kaip reaguoti į tokius atvejus, o nustatyti taisyklėms tikriausiai pritrūkstama drąsos.

Kitas svarbus aspektas – proceso dalyvių ir teismo pagarba vienas kito darbo laikui, nustatant datas, organizuojant procesą. Svarbus ir operatyvumas, tačiau, kaip išvargę advokatė I. Botyrienė, proceso operatyvumas nėra savaiminis tikslas. Svarstyta, galbūt trūksta įstatyminių priemonių, gal tikrai kai kurios bylos galėtų būti išnagrinėtos greičiau. Pasak advokatės, didžiausia problema matoma bylose, kur daug

epizodų: kai kada proceso operatyvumo klausimas sprendžiamas brutaliais metodais: užsikemša grafikai, gynėjas sunkiai tampa pasiekiamas, net juokaujama, kad sunkiausia bylos dalis – suderinti teismo posėdžio grafiką. Ir nors yra gerų pavyzdžių, pasitaiko, kai bylos turinys lieka užribyje – žmogus paliekamas sudėtingose situacijose.

Diskusijos dalyviai sutiko, kad teisinėje ir demokratinėje valstybėje turi nepriekaištingai veikti valdžių padalijimo principas, o teisinės valdžios nepriklausomumas turi būti stiprinamas. Tam reikia visų institucijų pastangų, ne tik pačių teisėjų, prokurorų, advokatų, bet ir leidžiamosios bei vykdomosios valdžios. Diskusija tapo platforma atvirai prabilti, išklausti vieniems kitus, tačiau tik laikas parodys, ar vieni kitus išgirdo. Ar juos išgirs kitos valdžios institucijos?

Diskusijos parodė, kad jų ištis reikia ir jos turi tęstis dėl skaidrios profesinės ateities. ■

V. Mizaras: „Man įvairių krizinių situacijų kontekste yra ramu dėl Konstitucijos“

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (KT) teisėjas **Vytautas Mizaras** teisininkus, kurie užsiima teisės aiškinimu ir taikymu, vadina menininkais. Interviu apžvalgininkei **Agnei Piepaliūtei** teisėjas pasakojo, kokios yra didžiausios teisinės sistemos problemos ir kodėl nepopuliarumo nereiktų bijoti.

■ **Esate KT teisėjas, prieš tai beveik 20 metų buvote advokatas, kiek dažnai jūsų veikloje reikėjo taikyti LR Konstituciją, kai praktikavote kaip advokatas?**

– Nesvarbu, kurioje teisės kryptyje vykdai veiklą, dažniau ar rečiau egzistuoja tiesioginis Konstitucijos taikymas ir aiškinimas arba susidūrimas su ja kaip aukščiausiąja teise. Advokato veikloje tai dažnas reiškinys. Netgi teisminėse bylose, kurias vedžiau, atstovaudamas klientams, buvo tokių atvejų, kai pagrindinės pozicijos buvo paremtos atitinkamomis Konstitucijos doktrinomis. Tai galbūt įprasta arba natūralu, nes gindami ir pristatydami savo pozicijas pirmiausia turėtume remtis šiuo ypatingu dokumentu kaip tiesioginio taikymo aktu, aukščiausiąja teise. Stebint iš šalies atrodo, kad advokatų pristatomose pozicijose kartais per mažai ja remiamasi, nes, teisės aiškinimo požiūriu, tai yra teisė be spragų. Kitaip tariant, bet kuris žemesnės galios aktas pirmiausia vertinamas būtent Konstitucijos požiūriu. Jau vien dėl to yra daug erdvės ir advokatų veikloje tiesiogiai remtis pagrindiniu Lietuvos įstatymu.

teisės šakas – tik per Konstitucijos prizmę. Teismas turi rasti konstitucinius argumentus, kaip kitas įstatymas arba jame įtvirtinta elgesio taisyklė atrodo Konstitucijos požiūriu, kaip ji telpa į joje numatytą apsaugą, normas. Spręsdami bylą aiškinamės, ar konkretus teisės aktas arba jo dalis atitinka Konstituciją ar ne. Nes priešingu atveju nebūtų įmanoma išspręsti atitikties klausimo. Tačiau to nepavadinčiau problema – veikiau posūkiu. Natūralu, kad, kol nesi oficialusis Konstitucijos prižiūrėtojas, tol su tuo tiesiogiai negali susidurti. Tik šiame darbe ir veikloje gali tai pajauti ir suprasti.

■ **Advokatas ir KT teisėjas – kokių esminių skirtumų matote tarp šių profesijų ir kas yra sunkiausia kalbant apie kiekvieną iš jų?**

– Iš karto pasijautė skirtumas, ir esminis. Advokato veikloje nesvarbu, ar advokatas praktikuoja privačiame biure ar didelėje advokatų kontoroje, jis individualiai priima strateginius sprendimus: kaip atstovauti klientui, kokias pozicijas pristatyti, kuo jas grįsti, kokiais žodžiais išsakyti argumen-

Aiškindami Konstituciją pagal prieš 30 metų egzistavusius visuomeninius santykius, neatsižvelgtume į šių dienų kontekstą.

■ **Ar tapęs KT teisėju pradėjote Konstituciją matyti kitaip, nei būdamas advokatu?**

– Kasdienėje advokato veikloje arba kitoje teisės sistemos dalyje, bet ne KT, labai įprasta pirmiausia taikyti ir aiškinti teisę pagal ordinarinius įstatymus, kurie yra žemesnės galios. Pradėjus dirbti KT, reikėjo laiko savo mąstymui adaptuoti, kad Konstitucija yra aiškinama ne pagal kitus įstatymus, kaip Civilinis ar Baudžiamasis kodeksai, bet pirmiausia pagal ją pačią. Kiti įstatymai, teisės šakos yra aiškinamos Konstitucijos pagrindu, o ne atvirkščiai. To, matyt, nelabai galima išmokyti iš vadovėlių, knygų, tik tiesiogiai prisiliečiant prie oficialios Konstitucinės doktrinos kūrimo ir aiškinimo.

KT darbo esmė yra vertinti kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Todėl negalime kitų įstatymų aiškinti pagal kitas

tus. Yra gana didelė profesinės kūrybos ir saviraiškos laisvė. Darbas grindžiamas individualumu ir asmenine atsakomybe klientui, kolegoms. Kiekvienas advokatas su klientu kuria išskirtinį santykį. O teisme, ne tik KT, egzistuoja tik kolegialus darbas. Visos pozicijos, sprendimai, kreipimaisi, prašymai, klausimai, ar tai nagrinėtina ar ne, priimami balsų dauguma, be jos niekas negali būti patvirtinta.

KT sudaro devyni teisėjai, todėl turi būti mažiausiai penki balsai, kad būtų priimtas bet koks sprendimas arba pozicija. Egzistuoja siauresnė minčių dėstymo laisvė. Jeigu dauguma nepritaro kurio nors teisėjo pristatomai pozicijai, jos nebus. Tai yra visiškai kolegialaus darbo principu pagrįsta veikla. Tai pasireiškia ne tik priimant pačius sprendimus, balsuojant už juos, bet ir rašant sprendimų arba nutarimų kaip baigiamųjų ▶

► aktų tekstus. Teisėją saisto ne tik kitų teisėjų nuomonės dėl žodžių, sakinių, argumentų, bet ir jau egzistuojanti oficialioji KT doktrina. T. y. jeigu KT tam tikru klausimu jau yra per beveik 30 veiklos metų pasisakęs, sunku būtų įsivaizduoti, ko reikėtų, kad šiandien tuo klausimu KT pasisakytų kitaip, negu pasisakęs ankstesnėje jurisprudencijoje.

■ Konstitucijos aiškinimas negali kisti?

– Jei pasikeičia visuomeniniai santykiai, atsiranda naujų poreikių tam tikro klausimo kontekste ar keičiasi pats teisinis reguliavimas, tai gali būti objektyvus pagrindas iš naujo interpretuoti oficialiąją konstitucinę doktriną. Galbūt kartais KT teisėjo veikloje norėtųsi daugiau saviraiškos laisvės dėstant mintis, bet, kita vertus, suprantu, kad tas priklausomumas nuo daugumos ir nuo jau egzistuojančios oficialiosios doktrinos priimant sprendimus užtikrina Konstitucijos stabilumą. Manau, būtų daug blogiau, jeigu kas trejus metus pasikeitus teisėjų sudėčiai jurisprudencija būtų pradėta aiškinti kitaip negu prieš tai.

■ Kiek Konstitucija yra gyvas organizmas?

– Nepaisant to, kad yra ir originalistinio Konstitucijos aiškinimo šalininkų, Konstitucinis Teismas yra išplėtojęs gyvosios Konstitucijos aiškinimo doktriną, kurios šalininkas ir pats esu. Pastarosios doktrinos šalininkai teigia,

Konstitucijos 38 straipsnio viena nuostata sako, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, kita – kad santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. Vieni sako, kad įstatymų leidėjas ir Konstitucijos rengėjai, tik neaišku, kuo jie remiasi taip sakydami, turėjo omeny tik santuokinę šeimą, kad tik tokia šeima yra visuomenės pagrindas.

Bet KT paaiškino, kad yra egzistuojantys realūs poreikiai, faktai, visuomeniniai santykiai, kai žmonės gyvena lygiai tokį patį šeimos gyvenimą nesudarę santuokos. Tai yra objektyvus reiškinys visuomenėje, kuris leidžia KT paaiškinti, kad aukščiausios teisės, kurios viena paskirčių yra tarnauti žmonėms ir visuomenei, norma apima ne tik santuokines šeimas.

Kitas pavyzdys – šiuolaikinės technologijos, kurių nebuvo anksčiau. Taip pat žiniasklaidos samprata – ji kinta, šiandieną kalbame apie kitokias jos formas, priemones, kuriomis skleidžiama informacija, nei prieš 30 metų.

■ Dauguma kuriame vienokį ar kitokį turinį socialiniuose tinkuose. Tam tikru atžvilgiu visi tapome žiniasklaida?

– Konstitucijos požiūriu, svarbu apginti teisę gauti ir skleisti informaciją, nesvarbu, ar tai yra žiniasklaidos priemonės ar ne. Apibrėžti, kas yra žiniasklaidos priemonės, jau yra Visuomenės informavimo įstatymo paskirtis.

Kuo aukštesnės kvalifikacijos ir kompetencijos teismas, tuo jis yra labiau nepriklausomas, nešališkas, drąsus ir laisvas.

kad Konstitucijos stabilumą saugo gebėjimas aiškinti dokumentą pagal egzistuojančius visuomenės poreikius ir realijas. Aiškindami Konstituciją pagal prieš 30 metų egzistavusius visuomeninius santykius neatsižvelgtume į šių dienų kontekstą.

Daugelio dalykų net nebuvo tuo metu, pavyzdžiui, tokios technologinės pažangos, kuri iškėlė didelių klausimų ir iššūkių. Tokiu atveju reiktų keisti Konstituciją, bet tam, kad tai neįvyktų, nes tada apie stabilumą negalime kalbėti, turime ją aiškinti taip, kad aukščiausioji teisė atlieptų visuomenės santykius. Kalbu ne apie Konstitucijos normų aiškinimo kaitą, bet apie tai, kad ta pati norma gali nusidžyti įvairiomis spalvomis priklausomai nuo to, kokių laiku ir pagal kokius poreikius ji turi būti aiškinama taip, kad geriausiai tarnautų tuo laiku gyvenančiai visuomenei, žmonėms ir valstybei.

Netgi dabar, kai kalbame apie karą, visas jo grėsmes, manau, kad Konstitucija, kuri dabar galioja, atliepia ir atlieptų visus iššūkius ir poreikius, kurie atsirastų esant krizinei situacijai. Taip pat kaip ir pandemijos laikotarpiu – keitėsi įstatymai, bet ne Konstitucija, ji leidžia spręsti ir modeliuoti įvairius visuomenės būvius.

■ Kaip pamatuojate, kad tas pokytis visuomenėje įvyko?

– Objektyviai. Tai ne taip sudėtinga, nes tai diktuoja ir rodo tam tikri objektyvūs reiškiniai, faktai. Pavyzdžiui, KT šeimos sampratą yra aiškinęs 2011 ir 2019 m.

Tačiau man mistiškiausia sąvoka yra „žurnalistas“. Jei-gu manęs klaustumėte, kas yra žurnalistas, nežinau, kaip atsakyti, kas šių dienų kontekste yra laikytina žurnalistu. Ar tas, kuris turi tokį išsilavinimą, ar tai jau bet kas, kas skleidžia informaciją? Tai yra sudėtingas klausimas, manau, blogai, jog šiandien nueita taip plačiai, kad žurnalistu gali pasivadinti bet kas. Pagal bendrosios kompetencijos teismų patirtis žiniasklaidos priemonė yra labai plačiai suprantama, įskaitant netgi ir socialinių tinklų aktyvistų ar tinklaraštininkų atvejus. Pastarieji gal dar aktualūs, bet, atrodo, eina iš mados.

■ Galbūt jie tiesiog persikelia į kitas platformas, pavyzdžiui, feisbuką.

– Taip. Tai šiandien labai mistinės sąvokos. Būtų įdomi diskusija, jeigu kiltų konstitucinis klausimas šiuo požiūriu. Kurie subjektai patenka į kvalifikuotos žiniasklaidos sklaidos apimtį, kas pagal Konstituciją laikytina žiniasklaidos priemone arba žurnalistu, kas turi papildomų teisių, palyginti su kitais informacijos skleidėjais.

■ Konstitucijoje aiškiai įtvirtinta žodžio laisvė, kurią pastaruoju metu pabrėžia įvairios jėgos. Galbūt kartais tuo piktnaudžiaujama?

– Pas mus kažkodėl užmirštas Konstitucijos 28 straipsnis, kad kiekvienas naudojamas teise ir savo laisve tiek, kiek nesuvaržome kitų žmonių teisių ir laisvių. Ši konstitucinė ►

www.forumpalace.lt
Konstitucijos pr. 26, Vilnius

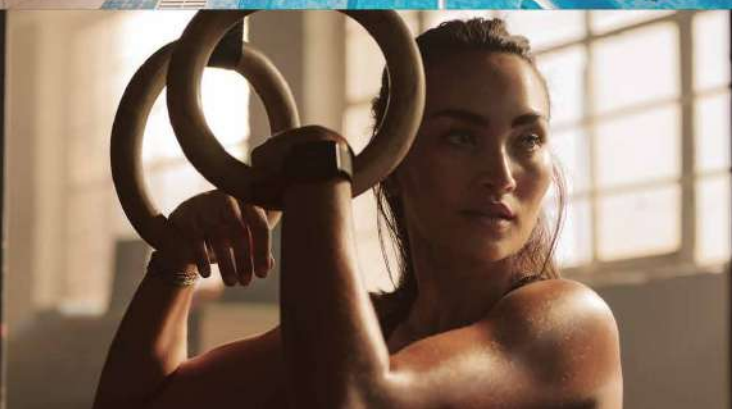
FORUM
High-end sports club

Išskirtinis laikas sau

25 m ilgio trijų takelių baseinas su
kaskadomis, sūkurinės vonios,
atskiros vyrų ir moterų SPA zonos.

Saunos, garinės, infraraudonųjų
spindulių pirtys, rankšluosčiai, žolelių
arbata.

Treniruoklių salė, grupiniai užsiėmimai,
sportinė lauko terasa, stalo tenisas,
gongų terapija, mitybos specialistas,
vaikų klubas.

► nuostata tapo ypač reikšminga kai kuriose jau išnagrinėtose bylose, susijusiose su buvusiu teisiniu reguliavimu pandemijos laikotarpiu. Nutarime byloje dėl nušalinimo nuo darbo buvo aiškiai išdėstyta, kad tais atvejais, kai žmogaus profesija patenka tarp tų, kurioms buvo nustatytas reikalavimas reguliariai testuotis arba pasiskiepyti, nevykdant to, asmuo gali būti nušalinamas.

Buvo keliamas klausimas, ar tai teisinga, ar pagrįsta įstatyminiu reguliavimu? Teismas pasakė, kad toje konkrečioje byloje tai neprieštarauja Konstitucijai. Pabrėžė, kad toks apribojimas susijęs su tuo, kad kolegos, žmonės darbinėje aplinkoje jaustųsi saugiai ir nebūtų sudaryta grėsmė jų teisei į sveiką darbo aplinką ir sveikatą. KT nuomone, toks teisės į darbą įgyvendinimas nesitikrinant, nesiskiepijant sudaro potencialią ir realią grėsmę kitų žmonių sveikatai.

■ Grįžkime prie jūsų dviejų profesinių laukų. Kaip į teisę į teisingą teismą žiūri advokatas V. Mizaras ir kaip į tai žiūri KT teisėjas V. Mizaras?

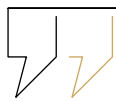
– Iš esmės vienodai. Kaip advokatas ir kaip teisėjas teisingą teismą suprantu analogiškai – tai aukštos kompetencijos, sugebantis priimti nešališkus sprendimus, profesionalų teismas. Toks, kuris savo sprendimais nenustato kokių nors objektyvių tiesų, bet geba argumentuoti poziciją tinkamais

nepatenkintos ne dėl to, kad jų atžvilgiu priimtas nepalankus sprendimas, o dėl to, kad jos nesupranta, kodėl priimtas toks sprendimas – trūksta paaiškinimo argumentuose. Teismui atrodo, kartais ir KT dirbant, kad viskas aišku, bet tai nereikia, kad to pakanka šalims. Teismas negali sau rašyti sprendimo. Jis rašo ir priima sprendimą būtent tiems, kieno ginčą sprendžia. Kuo daugiau bus palikta neaiškumų dėl pozicijos, tuo bus daugiau nepasitikėjimo teismų sprendimais.

Tačiau nepasitikėjimo teismais reiškinys yra gerokai perdėtas. Atrodo, kad viena priežasčių – netinkamas informacijos apie teismų darbą perteikimas viešojoje erdvėje. Žurnalistai irgi turi gebėti paaiškinti ir pakomentuoti teismų pozicijas ir sprendimus, dažnai iškelia tik neigiamus dalykus, per mažai kreipdami dėmesio į pozityvius, žmonėms, visuomenei ir valstybei reikšmingus sprendimus. Yra valstybių, kur tik tam tikros kompetencijos ir kvalifikacijos žurnalistai gali dirbti su teismais. Atrodo, kad nepasitikėjimo problema kyla ne tik iš teismų tiesiogiai.

■ Kuris, jūsų nuomone, pats svarbiausias teisės principas teisėjo veikloje?

– Teisės principų požiūriu pirmoje vietoje matau sąžiningumą, lygiateisiškumą, asmens, visuomenės ir valstybės interesų derinimą.

Konstitucijos nuostata dėl valstybių įsipareigojimų aplinkos apsaugos srityje tikrai stiprės ir taps aktualesnė.

argumentais, atsakyti į šalių iškeltus klausimus, o ne juos ignoruoti. Svarbiausia, teismas turi būti nešališkas ginčo sprendėjas, vertinantis byloje pateiktus įrodymus ir kalbant būtent jų pagrindu tam tikrais reikalingais konkrečioje byloje argumentais. Tai yra susiję su pasitikėjimo teismais problema.

■ Kodėl, jūsų požiūriu, Lietuvoje yra toks didelis nepasitikėjimas teismų sistema?

– Toks teismų likimas – būti nepopuliariems. Jie niekada nebuvo itin mėgstami, ir nemanau, kad apskritai kada nors turės didelį pasitikėjimą. Tai ne politika. Teismai yra profesionalai, jie net neturi galvoti apie savo populiarumą. To net nelabai traktuojau kaip problemos.

Turime suprasti, kad teismas visada bus pagal savo prigimtį tokia valdžia, kuriai lemta, kad ja kas nors, matyt, nepasitikės ir nebūtinai bus populiarus. Nes jis dažniausiai sprendžia konfliktą ir nereta baigtis, kad viena šalis lieka nepatenkinta. Kuo aukštesnės kvalifikacijos teismas, tuo jis yra labiau nepriklausomas, nešališkas, drąsus ir laisvas. Pagrindinė jų misija – nešališkai teisės požiūriu priimti sprendimą, nepaisant to, patiks jis kam nors ar ne. Net ir KT yra gavęs kritikos ir pylos iš kitų valdžios institucijų, kurios būdavo nepatenkintos tam tikrais KT sprendimais, bet mes negalime vaikytis populiarumu ir siekti kam nors įtikti.

Tačiau matau problemą, kad asmenys ne visada supranta, kodėl teismas priėmė būtent tokį sprendimą. Kai dirbau advokatu, ši problema buvo matyti ryškiau. Šalys labiausiai

■ O kokios asmeninės teisėjo savybės?

– Tas pats sąžiningumas, atvirumas įvairioms nuomonėms, nešališkumas, drąsa ir labai aukšta kompetencija.

■ O kokios gero advokato?

– Visada elgtis taip, kad nebūtų neteisėto teisės pritaikymo jo atstovaujamo kliento, o kartais netgi ir platesnio rato visuomenės atžvilgiu. Kaip jis tai padarys – tai jo kūryba. Teisininkus, ypač tuos, kurie susiduria su teisės taikymu ir aiškinimu, laikau savotiškais menininkais.

Patiks ar nepatiks spalvos, kompozicija – nesvarbu. Svarbu, kad teisininko pozicija aiškinant teisę ir ją taikant būtų tokia, kuri gebėtų pirmiausia aiškiai atskleisti ir parodyti paties teisininko viziją apie pasaulio supratimą aiškinant ir taikant teisę. Ir, žinoma, kad ji būtų visgi tokia, kuri užkirstų kelią neteisėtumui prasibrauti į žmonių, visuomenės ir valstybės gyvenimą.

■ O ką rekomenduotumėte pakeisti, kalbant apie bendros kompetencijos teismus?

– Nežinau, ar aš jau tas, kuris gali dalyti rekomendacijas bendros kompetencijos teismams. Reikia padirbėti juose. Tačiau tikrai būtina keisti darbo sąlygas. Teismams sudarytos nepakankamai geros, kartais net blogos darbo sąlygos. Kitaip tariant, labai norėtusi palinkėti atsakingo kitų valdžios institucijų požiūrio į teismus. Turi būti sudarytos tinkamos sąlygos vykdyti teisingumą. Manau, kad šandien jos tokios nėra. Trūksta padėjėjų ir pagalbos, niekas nenori ►

BLUE/YELLOW

Siųsk pinigus kovoti

Tavo sąskaita yra tavo
ginklas Ukrainoje

Skambink ir paremk 5 Eur

1482

BLUE/YELLOW – organizacija,
remianti ginkluotą Ukrainos
pasipriešinimą.

www.blue-yellow.lt

Atlik pavedimą

Sąskaita – LT17 7300 0101 4089 4869

Gavėjas – VšĮ „Mėlyna ir geltona“

Paskirtis – PARAMA

Ukrainos karius ir savanorius aprūpiname neletalinės paskirties priemonėmis.

Mes pradėdame jausti, kad Europa tampa ne visai tokia, kokia buvo pagal savo papročius, kultūrą.

► dirbti už 600–800 eurų atlygį, teisėjas paliktas vienas, o finansavimas – prastas.

Finansavimas turi būti ne toks, kad kiekvienais metais teismų vadovai turi eiti ir derėtis dėl biudžeto skiriamų eilučių išlaidoms. Ir finansavimas turi būti toks, kad užtikrintų teismų orumą ir teisingumo vykdymą. Nes, na, jeigu šiandien Aukščiausiojo Teismo teisėjas gauna 2,5 tūkst. – kaip taip gali būti?

■ **Atrodo, kad geriau privačiai praktikuoti.**

– Tai priklauso nuo paskiro pasirinkimo – privačioje praktikoje iš pradžių irgi nebus finansiškai patrauklu, bet paprastai bus perspektyva augti. O teisėjas šiandien, kaip ir prieš dešimt metų, gauna tą patį atlyginimą. Na, būna tam tikra indeksacija, bet ji iš esmės nekeičia gaunamo atlyginimo sąlygų.

■ **Kiek, jūsų vertinimu, reali galimybė Lietuvoje, kad sudarytų teisės viršenybės griūtis atvejais, kurį matome Vengrijoje, Lenkijoje?**

– Žinote, jeigu taip idealiai žiūrėtume, tai galima sakyti, kad ne, mes esame atsparūs. Kita vertus, pasižiūrėję, kaip viskas įvyko Lenkijoje ir Vengrijoje, matome, kad viskas priklauso nuo politikų ir politinių jėgų interesų. Ten jokių išorinių veiksnių, priežasčių nebuvo, slėpėjo vidinės priežastys. Lietuvos kontekste tokių paskatų, kokios buvo šiose šalyse, nematau. Tačiau viskas yra trupu. Dabartiniame pasaulyje visi turime būti atsakingi savo išgalėmis, veikla, darbais. Turime atiduoti viską, kad apgintume demokratiją – būtent tokią, kuri yra šių dienų Europoje, nes nieko geresnio pasaulyje už demokratiją nėra.

Istorija rodo, kad visų problemų priežastys buvo nacionalinių, stiprių valstybių tarpusavio konfliktai. Tai, ką išgyvena Europa po Antrojo pasaulinio karo, yra visiška priešingybė. Stiprėjant paskirose valstybėse nacionalistinėms, dažnai radikalioms kraštutinėms politinėms jėgoms, atsiranda grėsmė dabartinei europinei integracijai, kurios vienas veikimo pagrindų – pasidalytoji suverenų galių priimti tam tikrus spren-

dimus kompetencija. Ne tik valstybių narių, bet ir ES įstatymų leidėjas turi tam tikrose srityse galią priimti sprendimus.

Gera, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas gerbia ES ir tarptautinę teisę, nemato konflikto su Konstitucija, nes sako, kad pati narystė ES ir geopolitinė transatlantinė integracija yra saugotinos konstitucinės vertybės. Bet, pavyzdžiui, Vengrijos Konstitucinis Teismas 2022 m. kovo mėnesį priėmė sprendimą, kuriuo pasakė, kad ES teisė, susijusi su pabėgėlių teisių reguliavimu ir apsauga, neatitinka Vengrijos konstitucinės tapatybės, nacionalinio identiteto, nes ji jam sudaro grėsmę. Jų manymu, toks ES teisės aktų taikymas, susijęs su pabėgėlių apsauga, sudaro pavojų vengrų tautos genofondui. Turima omenyje, kad, jeigu Vengrija turės įsipareigojimus priimti kitų kultūrų ir religijos žmones, šalis pasikeis kaip tauta.

Kai kas pradeda jausti, kad Europa tampa ne visai tokia, kokia buvo pagal savo papročius, kultūrą. Tai yra viena rimtesnių problemų Europos atečiai, kitaip tariant, nacionalistinės politinės jėgos gali stiprėti. Sunku pasakyti, ar sugebėtų nacionalinės valstybės atskirai išsaugoti ir išlaikyti tokią demokratinę santvarką, kokia yra dabar – liberalioji demokratija, pliuralistinės visuomenės idėja kaip konstitucinė vertybė.

■ Jūsų nuomone, ar šiuo metu tinkamai veikia trijų valdžių pasidalijimo principas Lietuvoje?

– Taip, tai nulemta pačios Konstitucijos, nes ji gerai yra suregulavusi ir padalijusi kompetencijas įstatymų leidėjui ir vyriausybei, ypač nesuteikiant delegalizacijos įstatymų leidystės vyriausybei, o tik vykdomąją galią. Labai aiškiai atskyrė ir padarė vykdomosios valdžios mišrų su prezidentu ir vyriausybe modelį. Teisminė valdžia pasižymi aiškia atskirtimi su išryškintomis kompetencijomis ir funkcijomis. Net kai kyla tam tikrų klausimų dėl užsienio politikos, teisinės problemos nematau, ji – politinė. Manau, kad kada nors KT sulauks bylos šiuo aspektu, nes kol kas jis dar tikrai mažai yra ką sprendęs dėl užsienio politikos gairių aiškinimo pagal Konstituciją. Nors tai neaiškumų keliantis klausimas, bet jis kyla ne tarp įstatymų leidėjo ir Vyriausybės, bet tarp vykdomosios valdžios mišraus modelio kontekste.

Per pandemiją buvę konfliktai ir ginčai taip pat ne problema. Pagal Konstituciją yra aišku, kas ką turi daryti toje situacijoje. Galima sakyti, kad Vyriausybė ir įstatymų leidėjas galėjo geriau susiderinti veiksmus, bet tai yra žemesnio lygio, darbiniai klausimai, iš kurių neįkyla konceptualių iššūkių.

■ O kokie yra didžiausi iššūkiai kalbant apie teisinę sistemą, per konstitucines nuostatas?

– Buvau užsiminęs apie galimą didėjančią konfliktą tarp nacionalinio identiteto ir ES integracijos. Bet pagal dabartines gaires, kurios yra numatytos Konstitucijoje, KT praktikoje, neturėtų iškilti konfliktų aiškinant, kas yra valstybės suvereniųse galiose, užtikrinant nacionalinio identiteto apsaugą.

ES bet kokį panašų konfliktą, kaip Vengrijoje ir Lenkijoje, gali sukelti politikai. Šį konfliktą gali sustiprinti ES arba supranacionaliniai teismai, kurie nesugebėtų aiškinti ir taikyti teisės gyvai, t. y. pagal realius pokyčius, poreikius ir iššūkius,

kurie dabar egzistuoja. Turėdami omenyje, kad dauguma teisės buvo sukurta ir priimta taikos, gerovės Europoje sąlygomis, dabar situacija iš tikrųjų yra pakitusi, nes gerovės tokios, kokia ji buvo iki 2022 m. vasario 24 d. arba galbūt net iki pandemijos, neturime.

Sąlygos, situacija pasikeitė taip, kad atsiranda kartais poreikis adaptuoti teisės aiškinimą, o gal net ir imtis rašytinės teisės pakeitimų. Jeigu nebus sugebama pradėti aiškinti ir taikyti teisės pagal naujas realijas, tada tokiam konfliktui stiprėti yra daugiau vietos. Tuomet suveiks nacionalinių valstybių savisaugos instinktas ir jos gali pradėti labiau adaptuoti ir aiškinti teisę savo valstybės viduje. Tada gali išaugti supranacionalinės ir nacionalinės teisės priešprieša.

Besitęsianti technologijų revoliucija, socialiniai tinklai, aplinkosauga tampa iššūkiais. Konstitucijos nuostata dėl valstybių įsipareigojimų aplinkos apsaugos srityje tikrai stiprės ir taps aktualesnė.

Tačiau man ramu dėl Konstitucijos įvairių krizinių situacijų kontekste, nes ji jau parodė, kad, kylant iššūkių, net ir dabar, vykstant karui Ukrainoje, mes galime susitvarkyti su visais pavojais saugodami savo valstybę su esama Konstitucija.

■ Jeigu ne advokatas ir ne teisėjas, kokią kitą profesiją pasirinktumėte?

– Dirbčiau tik akademinį, pedagoginį darbą. Turiu patirties versle, valstybės tarnyboje, ministerijoje, bet jeigu ne advokatas ir ne teisėjas, tai, matyt, rinkčiausi tik mokslinį darbą. Nematyčiau savęs nei įmonėje, nei kitoje valstybės institucijoje. ■

V. Mizaras

- 1997 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą.
- Nuo 1997 m. dirba pedagoginį ir mokslinį darbą Vilniaus universiteto Teisės fakultete.
- 1998 m. įgijo teisės magistro laipsnį Vokietijos Johanno Wolfgango Goethe's universitete.
- 1999–2001 m. buvo Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patarėjas civilinės teisės ir civilinio proceso teisės klausimais.
- 2002 m. jam suteiktas socialinių mokslų, teisės krypties, daktaro laipsnis.
- 2002–2021 m. dirbo advokatu.
- 2003–2015 m. ėjo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros vedėjo pareigas.
- 2009 m. tapo profesoriumi.
- 2006–2008, 2010 m. mokslinis tiriamasis darbas Miuncheno Maxo Plancko institute.
- 2016–2021 m. buvo fakulteto Europos privatinės teisės ir intelektinės nuosavybės teisės mokslo centro vadovas.
- 2016–2021 m. Austrijos Respublikos garbės konsulas Lietuvoje.
- 2018–2021 m. Žmogaus teisių stebėjimo instituto Tarybos pirmininkas.
- Buvo Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių komisijos, Valstybės apdovanojimų tarybos, Vyriausiųjų prokurorų atrankos komisijos, Notarų kvalifikacinio egzamino komisijos narys, šios komisijos pirmininko pavaduotojas, Civilinio kodekso įgyvendinimo priežiūros komiteto narys.
- 2015 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.
- 2019 m. įteiktas Italijos Respublikos vado ordinas „Už nuopelnus“.
- 2021 m. apdovanotas Austrijos Respublikos ordinu „Sidabrinis garbės ženklas už nuopelnus Austrijos Respublikai“.
- Konstitucinio Teismo teisėju paskirtas 2021 m. gegužę.

PRIGIMTINIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ Į LAISVĘ SUVARŽYMAS
(KONSTITUCIJOS 18, 20 STRAIPSNIAI)

Antrankių kultas

Suėmimo skyrimo procesui būtina kokybinė reforma

Prof. dr. Romualdas DRAKŠAS

Advokatas, profesorius, teisės mokslų daktaras

Per pastaruosius kelerius metus teismai yra gavę dešimtis prašymų dėl griežčiausios kardamosios priemonės garbiems teisėjams, advokatams, verslininkams ir politiniams veikėjams skyrimo. Atvesdinti į teismus su antrankiais asmenys dažniausiai būdavo suimami. Kai kuriems jų buvo skirtas suėmimas ilgiau nei dviem mėnesiams. Vėliau dalis šių asmenų dėl jiems pareikštų kaltinimų buvo išteisinti, o aukštesnieji teismai, be kita ko, konstatavo, kad pastarųjų teisės buvo neproporcingai ilgai ir pernelyg intensyvia apimtimi varžomos. Todėl visuomenei iškyla daug klausimų: kodėl „triukšmingai“ suimti asmenys vėliau išteisinami, ar būtina visuomet skirti griežčiausią kardamąją priemonę, kodėl advokatų argumentai ne visuomet būna išgirsti teismuose?

Reikia pripažinti, kad dar prieš dešimtmetį Lietuvoje advokatai ir teisės teoretikai ėmė kelti per dažno kardamosios priemonės suėmimo skyrimo problemą. Viena vertus, šios pastangos davė rezultatų. Antai, remiantis Žmogaus teisių instituto duomenimis, 2012 m. suėmimas buvo skirtas 1869 asmenims. Dabar statistika gerokai pasikeitusi – Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2020 m. suimtųjų, laukiančių teismo nuosprendžio, buvo 581, 2021 m. – 574. Tad per pastarąjį dešimtmetį suėmimų skaičius sumažėjo daugiau kaip tris kartus.

Kita vertus, kiekybinis šios kardamosios priemonės skaičiaus mažėjimas neužmaskuoja sisteminių suėmimo skyrimo problemų.

Nes prašo prokuroras...

Ir iš tikrųjų mažėjantis suėmimų skaičius rodo teigiamus teismų praktikos pokyčius, nes kartu natūraliai mažėja ir nepagrįsto kardomojo kalinimo atvejų, tačiau vis dar išlieka kita problema, apie kurią nekalbama. Tiems, kam taikomas suėmimas, jis neretai taikomas atsižvelgiant į formalius kriterijus – teismai dažnai vis dar linkę sank-

cionuoti suėmimo skyrimą todėl, kad to prašo prokuroras, bet ne dėl to, jog konkrečiu atveju tai objektyviai būtina. Taigi, nors kiekybiniu atžvilgiu suėmimo atvejų yra sumažėję, nes tiesiog rečiau kreipiamasi į teismą dėl suėmimo skyrimo, kokybiniu atžvilgiu problemos išlieka tos pačios – dėl ydingo teismų požiūrio į suėmimo skyrimą asmenys ir toliau susiduria su nepagrįstu kardomuoju kalinimu, kuris neteisėtai suvaržo nuo individo neatsiejamą prigimtinę teisę į laisvę.

Statistika liudija, kad kone absoliuti dauguma prokurorų prašymų skirti ar pratęsti suėmimą teismuose yra tenkinami, o suimtųjų skundai dėl suėmimo taikymo paprastai atmetami. Šioje vietoje reiktų pabrėžti, kad praktinė patirtis baudžiamosiose bylose rodo, jog daugelio žmonių laisvė buvo nepagrįstai suvaržyta ne todėl, kad prokurorai prašė skirti suėmimą tik esant realiam suėmimo pagrindui arba kad suimtųjų skundai buvo nepagrįsti. Iš tiesų Lietuvos teismų sistemoje vis dar gajus požiūris, jog suėmimas yra pagrindinė ir geriausia įtariamam ar kaltinamam asmeniui taikytina kardomoji priemonė, o visos kitos gali būti skiriamos tik išimtiniais atvejais. Manytina, kad šiai situacijai pasitarnauja tai, jog nėra bendros teismų praktikos svarstant suėmimo skyrimo klausimui reikšmingas aplinkybes.

Dažnai teismai taikydami kardomąją priemonę suėmimą ne visais atvejais nuodugniai įvertina visus Baudžiamojo proceso įstatyme numatytus suėmimo skyrimo pagrindus bei sąlygas, t. y. neįvertina aplinkybių visumos konkrečiu atveju, o atsižvelgia tik į pavienes prokuroro nurodytas aplinkybes. Tokiais atvejais požiūris į suėmimo taikymą tampa pernelyg formalizuotas, nes daugeliu atvejų teismai jau iš anksto nusiteikia skirti suėmimą. Būtinumas skirti suėmimą ir jo pagrįstumo nagrinėjimas virsta iš esmės gynėjo kova su vėjo malūnais, bandant nesėkmingai paneigti *de facto* egzistuojančią suėmimo taikymo prezumpciją. Taigi

visų baudžiamajame procese įtvirtintų suėmimo skyrimo pagrindų ir sąlygų svarstymas bei įvertinimas, taip pat kitų švelnesnių kardomųjų priemonių skyrimo galimybių vertinimas lieka tik advokato siekiamybė. Dažnai į jo ginamajam palankias aplinkybes (pavyzdžiui, būdamas laisvėje konkrečioje byloje neturi jokių galimybių susisiekti su liudytoju, ekspertu ar kitais įtariamaisiais ir negali jiems daryti jokio poveikio, negali trukdyti procesui, dirba, turi nuolatinę gyvenamąją vietą ir pan.) apskritai neatsižvelgiama.

Pabrėžtina, jog Baudžiamojo proceso įstatymas imperatyviai nurodo, kad suėmimas yra išimtinė (*ultima ratio*) kardomoji priemonė, ir, be kita ko, tai reiškia, kad ji turė-

tų būti taikoma tik tais atvejais, kai atitinkamų tikslų (įtariamąjį, kaltinamąjį ar nuteistąjį dalyvavimo procese, netrukdomo ikiteisminio tyrimo, bylos nagrinėjimo teisme ir nuosprendžio įvykdymo, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamosioms veikoms) neįmanoma užtikrinti kitomis kardomosiomis priemonėmis.

Tad teismui nusprendus skirti suėmimą privalo būti nurodyti ir motyvai, kuriais remiantis nebuvo paskirtos švelnesnės kardamosios priemonės. Analogiška pozicija ne kartą pabrėžta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje – institucijos, sprendamos dėl asmens suėmimo, privalo apsvarstyti alternatyvių kardomųjų priemonių skyrimą, o atsisakymas taikyti tokias ▶

Teismai dažnai vis dar linkę sankcionuoti suėmimo skyrimą todėl, kad to prašo prokuroras, bet ne dėl to, jog konkrečiu atveju tai objektyviai būtina.

► priemonės turi būti motyvuojamas nurodant, dėl kokių būtent priežasčių jų nepakaktų kardomųjų priemonių tikslams pasiekti.

Visgi realybėje, kaip minėta, nurodytų imperatyvų ne visada paisoma. Vis dar pasitaiko atvejų, kai teismai taikydami suėmimą ne tik kad nesvarsto galimybės skirti švelnesnę kardomąją priemonę, bet savo nutartyse apskritai apie jas neužsimena arba geriausiu atveju nurodo vienintelę frazę, kad švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis nebus pasiekti kardomųjų priemonių tikslai. Kodėl teismas padarė tokią išvadą – nenurodoma. Lieka absoliučiai neaiškūs motyvai ir švelnesnių priemonių neveiksmingumo priežastys, nors gynėjai, prašydami netenkinti prokurorų prašymų skirti suėmimą, ir motyvuotai nurodo konkrečias kitas kardomąsias priemones, kurios realiai leistų pasiekti analogiškus tikslus kaip ir suėmimas.

Akivaizdus to pavyzdys yra namų arešto derinimas su intensyvia priežiūra. Tai švelnesnės kardomosios priemonės nei suėmimas. Namų areštas įpareigoja, kad asmuo nustatytu laiku negali palikti savo gyvenamosios vietos, o intensyvi priežiūra leidžia pareigūnams per elektronines priemones nuolat gauti duomenis apie asmens buvimo vietą ir jį kontroliuoti. Todėl intensyvios priežiūros ir namų arešto kumuliatyvus taikymas užtikrina, kad asmuo be pareigūnų žinios neturės galimybės palikti savo gyvenamąją vietą. Daugeliu atvejų tai eliminuoja galimybę bėgti (slėptis), trukdyti procesui ir (ar) daryti naujas nusikalstamas veikas. Tačiau dėl nesuprantamų priežasčių teismai mieliau skiria suėmimą, o ne namų areštą ir intensyvią priežiūrą kartu, nors jokios motyvacijos, kodėl šios kardomosios priemonės negalėtų būti alternatyva suėmimui, taip ir nepateikia.

Vertinimai įtariamojo nenaudai

Sprendžiant klausimus dėl suėmimo skyrimo pagrįstumo, teismų

Tiek teigiamas, tiek neigiamas socialinių ryšių turinys teismų dažniausiai vertinamas vienodai – įtariamojo nenaudai skiriant suėmimą.

praktikoje stebima ir kita, jau minėta, nerimą kelianti tendencija – vienodos teismų praktikos nebuvimas. Tai ypač akivaizdu pabrėžiant vieną dažniausiai naudojamų suėmimo pagrindų – pagrįstas manymas, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo. Šeiminė padėtis, nuolatinė gyvenamoji vieta, darbo santykiai, sveikatos būklė, ankstesnis teistumas, ryšiai užsienyje ir kitos aplinkybės yra faktai, į kuriuos įstatymas tiesiogiai įpareigoja teismą atsižvelgti sprendžiant dėl bėgimo (slėpimosi) nuo teisėsaugos institucijų tikimybės klausimą ir kurių teigiamas turinys, nesant kitų aplinkybių, tarsi turėtų eliminuoti šią tikimybę, kartu ir suėmimo taikymą.

Tačiau praktikoje ši logika neveikia. Viena vertus, tiek teigiamas, tiek neigiamas socialinių ryšių turinys teismų dažniausiai vertinamas vienodai – įtariamojo nenaudai skiriant suėmimą. Kita vertus, esama atvejų, kai iš esmės panašiomis aplinkybėmis nepalankus socialinių ryšių turinys įvertinamas kardinaliai priešingai – kaip teigiamas ir suėmimas neskiriamas.

Pavyzdžiui, iš principo teismai yra tos nuomonės, jog tokios aplinkybės, kaip kad nedirba, yra nevadęs arba išsituokęs, neturi vaikų, neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, rodo asmens tvirtų socialinių ryšių Lietuvoje nebuvimą. Tokiais atvejais teismas preziumuoja, jog yra tikimybė, kad įtariamasis bėgs (slėpsis), ir taiko suėmimą. Tačiau

tais atvejais, kai įtariamasis dirba, turi šeimą, nuolatinę gyvenamąją vietą, teismai dažnai vis tiek laiko, kad tokios aplinkybės nėra pakankamos tikimybei, jog asmuo bėgs (slėpsis), eliminuoti, ir taiko tą patį suėmimą, nors veikia, kuria asmuo įtariamasis, jos padarymo aplinkybės nebūna kuo nors išskirtinės, palyginti su tais atvejais, kai asmens socialiniai ryšiai su Lietuva nėra stiprūs.

Bet esama ir tokių praktikos pavyzdžių, kai įtariamajam neskiriamas suėmimas, nors jis Lietuvoje neturi beveik jokių socialinių ryšių – nedirba, neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, turto, nėra vedęs ir iš esmės gyvena užsienyje. Taip pat pasitaiko atvejų, kai užsienio piliečiams, kurie negyvena Lietuvoje ir joje neturi reikšmingų ryšių, nėra skiriamas suėmimas, o Lietuvos piliečiams, kurie viso labo buvo kartą ar du išvykę į užsienį užsidirbti, suėmimas skiriamas konstatuojant, kad jie užsienyje turi ryšių, todėl gali bėgti (slėptis).

Absoliučiai nesuprantami atvejai, kai visiškai identiškos aplinkybės skirtingų teismų vertinamos kardinaliai priešingai. Štai vienu atveju asmuo, dirbęs užsienyje, grįžo į Lietuvą ir vėl įsidarbino. Ši situacija teismo buvo vertinama teigiamai, pabrėžiant, kad asmuo aktyviai stengiasi būti pareigingu visuomenės nariu ir gauti teisėtas pajamas. Kitoje byloje lygiai ta pati situacija, kai užsienyje dirbęs asmuo grįžo į Lietuvą ir iškart įsidarbino, teismo buvo įvertinta kategoriškai neigiamai ir net tapo pagrindu skirti suėmimą. Teismas šiuo atveju pareiškė, kad, jei asmuo dirbo užsienyje, jis turi ten socialinių ryšių ir bėgs, slėpsis nuo teisingumo.

Suteikti teisę skųsti

Neabejotinai tokia praktika yra kontroversiška, aktyviai pažeidžia asmenų lygybės prieš įstatymą principą, yra dviprasmiška ir stokojanti teisinio tikrumo, aiškumo, o galiausiai ir skaidrumo.

Taikant suėmimą teismų motyvacija yra stichiška, dažniausiai vei-

kiama suvokimo, kad suėmimas yra prioritentinė kardomoji priemonė, todėl ir turime situaciją, kad visiškai identiškos aplinkybės vertinamos skirtingai. Vertinant dabartinę suėmimo praktiką teismuose, lieka visiškai neaišku, kokiais kriterijais vadovaudamiesi teismai sprendžia dėl suėmimo skyrimo, ir nėra jokios galimybės prognozuoti, kaip teismai vertins net, atrodo, aiškiausiais faktines aplinkybes.

Be abejo, visa tai neprisideda prie žmogaus teisių apsaugos stiprinimo ikiteisminio tyrimo procese. Manytina, kad tokia padėtis teismų praktikoje negali būti toleruojama, nes taip pažeidžiamas ne tik Baudžiamojo proceso įstatymas, bet ir esminės konstitucinės vertybės, pakertamas visuomenės pasitikėjimas teismais bei teisėsaugos sistema. Todėl suėmimo skyrimo procesui būtina kokybinė reforma, kuri užtikrintų vienodą teismų praktikos formavimą visoje šalies teritorijoje ir keistų sustabarėjusį teismų požiūrį į suėmimą.

Taip pat pabrėžtina, kad nuomonių kratinys ir skirtingas tų pačių aplinkybių vertinimas teismuose skiriant suėmimą kol kas nesulaukė platesnio nei mokslinės visuomenės, nei tų pačių teisėsaugos institucijų dėmesio. Viskas, kas yra daroma, tai tuščiai pasigiriama apie mažėjančius kardomosios priemonės suėmimo taikymo statistinius duomenis, lyg tie skaičiai ką nors sakytų apie suėmimo skyrimo proceso kokybę. Tačiau giriantis apie menamus pasiekimus ir situacijos pagerėjimą suėmimo procese pamiršamas kitas jau mano minėtas faktas, kad absoliuti dauguma prokuratūros prašymų taikyti suėmimą yra tenkinamai.

Aktyviai, kad esama suėmimo taikymo pagrįstumo nagrinėjimo ir kontrolės sistema deramai neįtikrina vienodo teisės aiškinimo, jos taikymo ir asmenų lygybės bei prigimtinės teisės į laisvę principų. Manytina, kad didžiąja dalimi tai lemia vieno subjekto, kuris bendrai teiktų aktualius išaiškinimus ir formuotų vienodą, nuosek-

lią teisės aiškinimo bei taikymo praktiką visoje šalies teritorijoje, nebuvimas.

Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą daugiausia suėmimo skyrimo praktiką formuoja apygardų teismai, kiek mažiau – Lietuvos apeliacinis teismas. Tad daugelyje teismų išgalėjusi požiūrių įvairovė natūraliai neleidžia susiformuoti vienodai griežčiausios kardomosios priemonės skyrimo praktikai. O tai sudaro palankias sąlygas klestėti nuomonių kratinui ir įstatymo pažeidimams. Todėl suėmimo skyrimo pagrįstumo kontrolės mechanizme turėtų atsirasti galimybė skųsti žemesniųjų teismų nutartis, kuriomis buvo sprendžiamas suėmimo skyrimo klausimas, Lietuvos Aukščiausiam Teismui.

Žinoma, tektų keisti galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą ir Lietuvos Aukščiausiam Teismui suteikti dar vieną funkciją, tačiau ji nesikirstų su pačia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo paskirtimi – aiškinti ir formuoti vienodą teismų praktiką. Pabrėžtina, kad suėmimas yra susijęs su kardinaliu, nors ir palyginti trumpalaikiu žmogaus teisės į laisvę apribojimu. Teisės, kuri yra viena esminių žmogaus teisių ir kurios saugojimas yra viena teisinės valstybės ir visos teisinės sistemos užduočių.

Neabejotina, kad Baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtintas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vaidmuo suėmimo skyrimo procese įneštų teisinio aiškumo, teisėtumo ir teisinio tikrumo. Kartu visa tai keistų teismų požiūrį į suėmimą ir jį priartintų prie įstatyme įtvirtintos nuostatos, kad suėmimas yra kraštutinė, o ne prioritutinė priemonė.

Tai iš esmės reformuotų suėmimo skyrimo teisinį reglamentavimą, ir tai ne tik padėtų sumažinti suėmimų skaičių, tačiau ir įneštų reikšmingų pokyčių žmogaus teisių apsaugos srityje. O kol ši reforma nėra įvykusi, belieka viltis ir tikėtis atsakingesnio teismų darbo ir kad kuo mažiau žmonių patirtų perteklinį jų prigimtinės teisės į laisvę suvaržymą. ■

KONSTITUCINIŲ TEISIŲ IR LAISVIŲ RIBOJIMAI
KARO ATVEJU (KONSTITUCIJOS 145 STRAIPSNIS)

Atsisakyti teisių dėl bendrojo gėrio

Karas valstybės gyvenimą pakeičia ne tik politiškai, bet ir teisiškai. Kaip karo padėtis gali būti suderinama su Konstitucijoje apibrėžiamomis piliečių teisėmis ir laisvėmis?

 Liepa ŽEROMSKAITĖ

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 142 straipsnis nurodo, kad, kilus ginkluoto užpuolimo grėsmei, karo padėtį įveda prezidentas, ją tvirtina Seimas. Kaip nurodyta Seimo priimtame Karo padėties įstatyme, tai – ypatinga teisinė padėtis, kurios metu taikomas specialus visų valstybės institucijų, įstaigų, juridinių ir fizinių asmenų reglamentavimas.

Šis išskirtinis reglamentavimas išsamiau Konstitucijoje paaiškinamas 145 straipsnyje, kuriame nurodyta, kurios konkrečios piliečių teisės ir laisvės yra ribojamos. Bet kuris Lietuvos pilietis gali netekti teisių į priva-

čia nuosavybę ar privatų gyvenimą, ieškoti ir rinkti informaciją, laisvai reikšti savo įsitikinimus, keisti gyvenamąją vietą ar išvykti iš šalies, rinkti į susirinkimus.

Akivaizdu, kad įvedus karinę padėtį kai kurios piliečių teisės ir laisvės yra suvaržomos. Kaip tai atrodytų realiaame gyvenime?

Ukrainos pamoka

Tokių pavyzdžių šiuo metu matome Ukrainoje. Rusijai pradėjus plataus masto invaziją ir Ukrainai paskelbus mobilizaciją, šalies sienos pernakt užsidarė 18–60 metų vyrams (išskyrus kelias išimtis), tinkamiems

kautis su priešu. Visa Ukraina buvo padalyta į karines administracijas, kurias iki šiol kontroliuoja valstybės kariuomenė. Ši karinė administracinė valdžia savo teritorijoje kontroliuoja kautis tinkamų asmenų registravimą, darbo paskirstymą, pastatų ir turto nusavinimą karinėms reikmėms, kontrolės punktų įkūrimą ir priežiūrą, komendanto valandos įvedimą ir kt.

Vis dėlto, buvusio Konstitucinio Teismo (KT) pirmininko Dainiaus Žalimo teigimu, tokie apribojimai yra neišvengiami ir būtini valstybei norint apsisaugoti nuo realios šalies ir visuomenei iškylusios grėsmės. Tokia karinė padėtis, jo nuomone, galėtų būti įvesta vos Rusijai ar Baltarusijai pradėjus telkti savo kariuomenes prie Lietuvos sienų.

Valstybės institucijų veikla būtų pertvarkoma, kad atliktų pagrindinius gynybos poreikius, ji taptų labiau centralizuota. „Kai kurių nereikalingų funkcijų būtų apskritai atsisakoma arba jos nueitų į antrą planą. Iš esmės visas valstybės valdymas turėtų būti skirtas vieninteliam tikslui – gynybai. Keistųsi institucijų pavaldumas, galėtų atsirasti karinės administracijos vadovavimas, karo komendantai, kurie perimtų karinių administracijų valdymą“, – aiškino D. Žalimas.

Valstybės valdymo sistemoje atsirastų daugiau subordinacijos, pavyzdžiui, savivaldybės galbūt taptų tiesiogiai pavaldžios centrinei valdžiai, kaip dabar nėra.

Teisių ir laisvių atsisakymas

Esant karo padėčiai Lietuvos pilietis netektų teisių ne tik į privatų turtą, bet ir į privatų gyvenimą. „Kadangi suvaržoma ir privataus, ir šeiminio gyvenimo neličiamybė, valstybė įgauna daugiau galimybių be teismo sprendimo rinkti informaciją, pavyzdžiui, klausytis pokalbių – to gali prireikti gynybai, reikia žinoti apie veikiančias arba galimas diversantų grupes“, – aiškino D. Žalimas.

Tai reiškia, kad bet kokia korespondencija tarp asmenų gali būti bet kada patikrinama, kartais ir be tų asmenų žinios. Įtarus valstybės gynybai kenksmingą veiklą, piliečių namuose galėtų būti rengiamos kratos. Gatvėse bet kuriuo metu žmonės gali būti paprašyti pateikti asmens dokumentus ir paaiškinti, kur ir kokių tikslų keliauja. Galiojant komendanto valandai kelionės apskritai draudžiamos.

Tokios pačios taisyklės galioja ir galimybei privatų turtą panaudoti karo ar nepaprastosios padėties operacijų tikslams – kariuomenė gali bet kada pasisavinti žmogaus namą, nes jis yra patogus štabui įrengti arba įsirengti pozicijai priešui atremti, arba savo reikmėms pasiimti piliečio automobilį.

Tačiau D. Žalimas nuramino – net ir galiojant karinei padėčiai, valstybė neatleidžiama nuo pareigos nustatyti ir proporcingus ribojimus: „Gal kartais, ypač, jei nevyksta ginkluoti veiksmai, nebūtina panaudoti gyvenamąjį būstą. Karinė padėtis nereiškia,

Iš esmės visas valstybės valdymas turėtų būti skirtas vieninteliam tikslui – gynybai.

Tačiau kaip pagrindinį tikslą D. Žalimas išskyrė ne valstybės institucijų veiklos supaprastinimą, bet aspektus, nurodytus būtent 145 straipsnyje: „Tai konkrečių žmogaus teisių ribojimai, kurie įprastu taikos metu nebūtų įmanomi. Karo padėties kaip specialaus režimo reikia būtent dėl to, nes paprastai valstybės valdymo pertvarkymui užtektų ir ekstremaliosios padėties paskelbimo.“

kad visi ribojimai yra universalūs visų padėčių atveju, kiekvienai padėčiai ribojimų mastas turi būti individualus, atsižvelgiant į kilusį pavojų ir ko jam malšinti gali prireikti. Nors, žinoma, karo metu ribojimai būtų patys didžiausi.“

Pašnekovas priminė, kad Konstitucijoje yra dar vienas straipsnis, nurodantis, kad valstybė privačią nuosavybę gali paimti tik už ją teisingai atlygindama. Tiesa, kompensacijos ▶

►veikiausiai nereikėtų tikėtis iš karo, be to, ji priklausytų ir nuo pačios karo eigos. Jei privatų turtą sunaikina ar apgadina valstybė agresorė, tuomet, pergalės atveju, kompensacija turėtų atkelti iš jos kaip reparacijos. „Konstitucijoje tai yra numatyta ir joje neišskaitau kokių nors išimčių, tas straipsnis nėra nurodomas kaip varžomas karo padėties atveju, – sakė D. Žalimas. – Ko gero, galima daryti prielaidą, kad atlyginimas nusavinus nuosavybę turėtų būti, tik lieka klausimas, kokia valstybės būklė turėtų būti.“

Neperžengti cenzūros ribų

Be teisės į privatų gyvenimą ir privačią nuosavybę, Lietuvos piliečiai taip pat netektų ir teisės laisvai reikšti savo įsitikinimus arba rinkti ir gauti informaciją. Tai panašu į savotišką cenzūrą – valstybė gali ne tik uždrausti aiškintis, ką planuoja arba daro jos institucijos, bet ir šiuos sprendimus kritikuoti. Ar tai galėtų išvirsti į realią grėsmę gyventojams?

„Pirminis tokio ribojimo tikslas – užkirsti kelią karo propagandai prieš Lietuvos Respubliką ir prieš sąmoningai skleidžiamai, nepasitikėjimą Lietuvos valstybe keliančiai dezinformacijai, kuri galėtų pakirsti pasitikėjimą ir kelti paniką tarp gyventojų. Tam tikra cenzūra yra neišvengiama“, – neabejojo buvęs KT pirmininkas.

Jis pasiūlė pažvelgti į Ukrainos praktiką – pavyzdžiui, ukrainiečiai neskelbia duomenų apie savo patiriamus nuostolius, ir tai, D. Žalimo teigimu, nėra atsitiktinis žingsnis: „Taip daroma, kad nesklisėtų nepagrįsta panika, nedingtų noras priešintis, nes, ko gero, ukrainiečių aukos yra ne tokios ir mažos, nors, tikėtina, ir mažesnės nei Rusijos. Tai daroma sąmoningai ir tai galima pavadinti pozityviąja cenzūra.“

Nors tam tikras cenzūros lygis būtų neišvengiamas, ji taip pat neturėtų nueiti per toli ir privalo būti proporcinga susiklosčiusiai padėčiai. „Būtų liūdniausia, jei pradėtų bausti vien tik už abejones, o ne raginimą ar tam tikrų sprendimų vykdymą“, – teigė D. Žalimas.

Nėra taip, kad bet kokia kritika valdžiai yra draudžiama.

Net ir šiuo metu, stebint situaciją ir žiniasklaidą Ukrainoje, galima pastebėti, kad valstybėje yra išlaikomas tam tikras pliuralizmas. Be to, nors šalyje buvo uždraustos su Rusija ryšių turėjusios opozicinės partijos, parlamentas išlieka kaip pliuralistinė institucija. Be valdžios, nuomonę Ukrainoje taip pat gali reikšti ir nevyriausybinių organizacijų. „Tam tikras kritikos laipsnis ten išlieka, – kalbėjo pašnekovas. – Nėra taip, kad bet kokia kritika valdžiai yra draudžiama.“

Dėl bendrojo gėrio

Konstitucija yra pagrindinis valstybės įstatymas ir vienas pagrindinių, užtikrinančių visų valstybės gyventojų teises ir laisves. Tačiau įvedus karo padėtį valstybė tarsi susigriebia jų monopolį. Ar karas ir Konstitucija yra suderinami tarpusavyje? Galbūt piliečiai turėtų tiesiog susitaikyti, kad per karą kai kurios galimybės, turėtos anksčiau, paprasčiausiai pranyksta?

D. Žalimo teigimu, absoliučių žmogaus teisių apskritai yra mažai. Tarp tokių jis paminėjo teisę į gyvybę ir kankinimų draudimą – pastarasis kai kuriais atvejais yra net labiau absoliutus nei teisė į gyvybę.

„Daugelis teisių gali būti ribojamos dėl bendrojo gėrio, – aiškino pašnekovas. – Bet visada yra proporcingumo principas – karo ar nepaprastosios padėties metu turime suvokti, kad valstybės galimybės ką nors riboti siekiant bendrojo gėrio yra būtinos, bet turi išlikti proporcingos.“

Karo padėtis yra laikinas reiškinyss, ir teisių ribojimai išnyksta, vos ji nutraukiama.

D. Žalimas priminė, kad net ir įprastai Konstitucijos nurodytos teisės ir laisvės veikia kaip tam tikras ribojimas – pavyzdžiui, kiekvienas pilietis privalo laikytis Konstitucijos, gerbti kitų teises ir laisves, ir tai daroma būtent dėl kitų, t. y. bendrojo gėrio.

„Gyvename žmonių visuomenėje ir tam, kad išliktume kaip socialinės būtybės, turime atiduoti šį tą ir savo – šiuo atveju ribojimai susiję su bendrojo gėrio samprata, – kalbėjo D. Žalimas. – Natūralu, kad, kilus grėsmei visuomenei išnykti, būti sunaikintai, atsiranda tam tikri didesni ribojimai. Karo padėties metu juos pastebėtume akivaizdžiau, tačiau net ir kasdieniame gyvenime esame susitaikę su tam tikrais ribojimais dėl kitų gerovės.“ ■

Produktai iš Japonijos

Dovanokite tiems, kuriuos MYLITE!

WWW.OHHIRA.LT

JAPONIŠKI PRODUKTAI

PRIVATAUS GYVENIMO NELIEČIAMUMAS (KONSTITUCIJOS 22 STRAIPSNIS)

Privataus gyvenimo neliečiamumo iliuzijos pabaiga?

Pradžioje nėra nieko blogo (J. R. R. Tolkienas)

Paulius GRICIŪNAS

Lietuvos advokatūros sekretorius

Sunku būtų įsivaizduoti situaciją, kad Lietuvoje teisėsaugos pareigūnai paprašytų bet kurio asmens viešojoje vietoje pateikti patikrinti pirštų atspaudus.

Neatsitiktinai 2020 m. pabaigoje „Spinter tyrimų“ atlikta visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad Lietuvoje net 90 proc. respondentų jautriausiu asmens duomeniu laiko asmens kodą, o antras pagal jautrumą – pirštų atspaudai (88 proc. respondentų). Veido nuotrauka pagal jautrumą teuzėmė penktą vietą (74 proc. respondentų).

Toks vertinimas akivaizdžiai parodo, kad galimos grėsmės, susijusios su pastaraisiais metais sparčiai tobulėjančia veido atpažinimo technologija (toliau – VAT), ypač ją naudojant kartu su dirbtinio intelekto sistemomis, visuomenei nėra (pakenkamai) suvokiamos. Todėl būtų tikslinga pirmiausia trumpai aptarti pačią technologiją.

Apie technologijos veikimą

VAT veido atvaizdo „geometriją“ paverčia skaitmeniniu biometrinio šablonu (angl. *pattern*). Tada šablono duomenys programinės įrangos yra lyginami su kitais duomenų bazėje esančių šablonų duomenimis. Šablonų duomenims sutapus tam tikru reikšmingu procentu, konstatuojama galima atitiktis.

VAT iš esmės turi du skirtingus veikimo principus: autentifikavimą ir identifikavimą. Autentifikavimas kelia mažiau teisinių rūpesčių, nes svarbiausia tai, kad asmuo žino, jog yra vykdomas jo veido atpažinimas, pvz., oro uostuose ar įmonėse. Antra, autentifikavimas lygina duomenų bazėje esantį konkretų šabloną su šablonu, gautu nuskaidžius asmens veidą, todėl šis veikimas vadinamas „vienas prie vieno“ (angl. *one-to-one*). Antrasis veikimo principas, identifikavimas, dar vadinamas „vienas prie daugelio“ (angl. *one-to-many*), teisiškai kelia kur kas daugiau klausimų. Šiuo atveju konkretus veido šablonas yra lyginamas su tam tikrais („uždaras identifikavimas“) ar visais („atviras identifikavimas“) duomenų bazėje

esančiais šablonais. Nors iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti, kad net ir identifikavimo principu veikianti VAT neatrodo grėsmingai, verta paminėti bent keletą technologinių aspektų.

Pirma, abejotina, ar VAT naudojančios institucijos visa apimtimi kontroliuoja šios įrangos technologinį veikimą. Nors VAT neprikaištingai dirba su duomenų bazės šablonais, nėra garantijos, kad šios technologijos variklius esantis dirbtinis intelektas tuo pačiu metu nevykdo savo „mokymosi programos“ ar nekuria savo duomenų bazės. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti „Clearview AI“ įmonė, kurios įranga rinko nuotraukas iš įvairių socialinių tinklų. Vertinama, kad iki 2022 m. pabaigos ši technologija jau bus surinkusi apie 100 mlrd. nuotraukų, ir kalbama, kad tai gali būti pakankamas kiekis identifikuoti bet kurį socialiniuose tinkluose aktyvų asmenį pasaulyje. Už tokią veiklą ši įmonė 2021 m. Švedijoje gavo 250 tūkst. eurų baudą, o 2022 m., suvokus veiklos mastą, Jungtinėje Karalystėje jai skirta per 8 mln. eurų bauda, Italijoje bei Graikijoje – 20 mln. eurų siekiančios baudos. Nors įmonei ir toliau gresia baudos bei civiliniai ieškiniai, atrodo, kad tai gali būti priimtina rizika. Panašių klausimų kilo ir dėl NEC programinės įrangos, naudojamos Lietuvoje, tačiau gamintojas sugebėjo užsienio valstybių priežiūros institucijoms neatskleisti programos „treniravimo“ principų, tik apsiribojo garantijomis, kad šios įrangos „mokymasis“ nėra susijęs su masiniu asmenų nuotraukų apdorojimu.

Antra, identifikavimas gali būti vykdomas ne tik retrospektyviai, VAT apdorojant nuotraukas arba vaizdo įrašus, tačiau gali veikti ir realiuoju laiku, pavyzdžiui, kontroliuojant viešąsias erdves ar masiniuose renginiuose vienu metu apdorojant vaizdus iš tūkstančių vaizdo stebėjimo kamerų. Taip „uždaro identifikavimo“ atveju daugiataukstantinėje minioje itin efektyviai gali būti surastas ieškomas asmuo. Tai gali būti tiek teisėsaugos ieškomas, tiek

Vaizdo atpažinimo technologija vis dar gali identifikuoti žmogų iš kitų jo bruožų: balso (kuris taip pat yra biometrinis duomenis), rasės, lyties, kūno sudėjimo ar eisenos.

pažeidžiamas, dingęs ar kitokios pagalbos reikalaujantis asmuo. Pasitelkiant „uždarą identifikavimą“ būtų identifikuoti ir kiti asmenys, tačiau technologija šios identifikacijos neparodytų, o nesusiję identifikacijos duomenys būtų sunaikinti. Tai labai svarbu, nes, skirtingai nei asmens kodas, biometriniai veido duomenys, kaip ir pirštų atspaudai ar DNR, yra specialieji duomenys. Vis dėlto identifikavimas pagal pirštų atspaudus ar DNR yra individuali patikra. VAT turi potencialą gana tiksliai (klaidos tikimybė apie 0,016 proc.) vykdyti masinį identifikavimą iš esmės bet kurioje aplinkoje.

Apie technologijos keliamus iššūkius

Kaip minėta, „atviro identifikavimo“ atveju yra identifikuojami iš esmės visi į vaizdo srautą patenkantys asmenys. „Atviras identifikavimas“ nėra vien autokratinių režimų Kinijoje ar Rusijoje pagalbininkas. VAT buvo pasitelktas ir kai kuriose ES valstybėse COVID-19 pandemijai valdyti. Tačiau, kaip teigia Europos Parlamento narys Patrickas Breyeris, jeigu technologija buvo pasitelkta siekiant užtikrinti visuomenės saugumą, toliau jos taikymas bus tik plečiamas, o ši plėtra – nekontroliuojama. Tačiau kodėl VAT turėtų kelti susirūpinimą? ►

► Nepagrįstai gali būti manoma, kad VAT galima lengvai apeiti užsidedžius, pavyzdžiui, akinius ar veido kaukę. Deja, tačiau tai – labiau mitas. Ši technologija po COVID-19 pandemijos tapo adaptyvi net veidą dengiančioms kaukėms. Akiniai nieko nepakeis, nes lieka nepakitę kiti veido bruožai, pavyzdžiui, atstumas tarp akių ir kt. Dar daugiau – net įsivaizduojant, kad būtų dėvima kito žmogaus veidą tiksliai imituojanti kaukė (pamenate filmą „Neįmanoma misija“), VAT vis dar gali identifikuoti žmogų iš kitų jo bruožų: balso (kuris taip pat yra biometrinis duomuo), rasės, lyties, kūno sudėjimo ar eisenos. Jeigu pasitelkiami ir kiti duomenys, pavyzdžiui, elektroninių mokėjimų istorija, mobiliojo telefono buvimo vieta, aktyvumas socialiniuose tinkluose, naršymo internete istorija, galiausiai kontaktai su kitais asmenimis, kuriuos VAT taip pat gali identifikuoti, išvengti identifikavimo vargu ar būtų taip paprasta. VAT yra pajėgi ne tik iden-

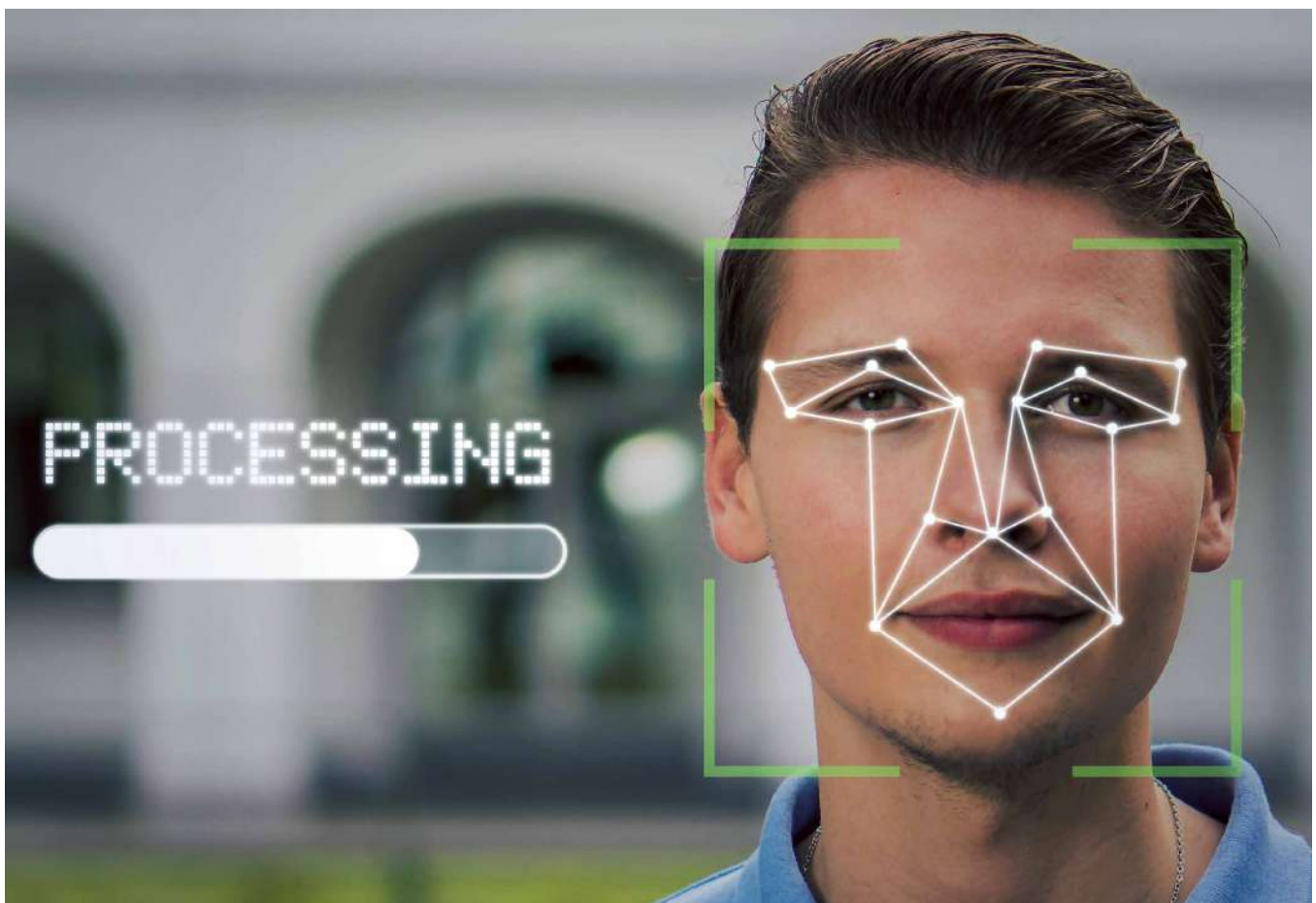
tifikuoti, bet ir „analizuoti“ žmogų. Nebėra paslaptis, kad, nors ir su tam tikra paklaida, VAT gali nustatyti žmogaus emocijas (laimė, pyktis, agresija), melą, politines pažiūras ir netgi seksualinę orientaciją. Pasitelkiant šią technologiją galima atkurti asmens judėjimą ir buvusių kontaktus, nustatyti šių kontaktų pobūdį, taigi ir reikšmingus privataus gyvenimo aspektus (pvz., religinius įsitikinimus, lytinį gyvenimą ir kt.).

Apie didžiausią riziką

Vis dėlto didžiausią riziką kelia ne pati VAT, o pačios visuomenės požiūris į šią technologiją. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje atliktas sociologinis tyrimas parodė, kad 80 proc. respondentų pritarė VAT panaudojimui manydami, kad tai prisideda prie visuomenės saugumo. Siekiant didesnio saugumo, su teisėsauga sujungiamą net ir namuose esanti vaizdo stebėjimo įranga. Tokia „dalijimosi vaizdu bendrystė“ neišvengiamai paskatins veikusiai ne-

begrižtamus visuomenės pokyčius, atsisakant privatumo ir „institucionalizuojant“ masinį sekimą. Todėl, viena vertus, VAT galima ignoruoti ir jau priimti kaip technologinį neišvengiamumą. Kita vertus, VAT nėra tik stebėjimo ir identifikavimo technologija. Visuotinai pripažįstama, kad VAT veikimas yra neišvengiamai susijęs su žmonių elgsenos pokyčiais. Pradedama vengti vietų, kuriose įrengtos stebėjimo kameros, taip pat VAT ribojančiai keičia žmonių elgseną rinktis į susirinkimus (pvz., protestus, mitingus ar pan.) ar praktikuoti religiją ir kt.

Akivaizdu, kad tai negali nekelti susirūpinimo. Pavyzdžiui, 2019 m. ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) vertinimu, VAT galiausiai tiek paveikia privatų gyvenimą, kad tai daro įtaką jau pačiai demokratijai. Teisių skaitmeninėje erdvėje gyvimo tinklas EDRI 2020 m. pabrėžė, kad VAT veikimas lemia, kad kiekvienas asmuo technologiškai nuolat yra traktuojamas kaip potencia-

lus nusikaltėlis. Europos duomenų apsaugos valdyba (EDAV) 2022 m. konstatavo, kad VAT, paversdama žmogaus veido atvaizdą šablonu, veikia patį žmogaus orumą, žmogaus veidą paversdama objektu, tarsi asmens registracijos numeriu. Taip VAT iš esmės keičia piliečio ir valstybės santykių dinamiką – stipriai susilpnina piliečio teises ir reikšmingai sustiprina valstybės galimybes. Galbūt ir dėl to 2021 m. spalio 6 d. Europos Parlamentas rezoliucija pasisakė už VAT naudojimo teisės saugos tikslais moratoriumą, o kita rezoliucija 2022 m. gegužės 3 d. pabrėžta, kad „dirbtinis intelektas sudaro sąlygas masiškai sekti ir kitaip neteisėtai kištis ir kelia grėsmę pagrindinėms teisėms, visų pirma, teisėms į privatumą ir duomenų apsaugą“. Pabrėžtina, kad ir JT Žmogaus teisių taryba 2019 m. gegužę taip pat atkreipė dėmesį, kad VAT gali lemti masinį sekimą tam tikroje vietoje ar tam tikru laiku, o technologijai panaudoti trūksta skaidrumo ir atskaitingumo.

Apie teisę

Teisiniu požiūriu VAT intervencija į žmogaus teises vargu ar galėtų būti perversinama. Skirtingai nei kriminalinės žvalgybos veiksmai, pavyzdžiui, slapto pokalbio klausymas, VAT poveikis yra kur kas „gilesnis“. Kitaip nei daugelis kitų asmens duomenų, žmogaus veido šablonas yra biometriniai duomenys, todėl pagal ES teisę yra laikomas specialiųjų kategorijų asmens duomenimis, kuriems taikoma sustiprinta apsauga. Todėl VAT panaudojimas, atsižvelgiant į ES Teisingumo Teismo (ESTT) jurisprudenciją, manytina, turėtų būti laikomas keliančiu pavojų teisės į privatą gyvenimą pačiai esmei, be kita ko, ir dėl to, kad, kaip jau minėta, VAT daro poveikį žmogaus orumui, kuris ginamas ES Chartijos 1 straipsnio.

EDAV vertinimu, VAT taip pat daro poveikį ES Chartijos 7 straipsnio (teisė į privatą ir šeimos gyvenimą), 8 straipsnio (asmens duomenų apsauga), 10 straipsnio (minties, sąžinės ir religijos lais-

vė), 11 straipsnio (saviraiškos ir informacijos laisvė) ir 12 straipsnio (susirinkimų ir asociacijų laisvė) saugomoms teisėms ir laisvėms. Todėl pagal Chartijos 52 straipsnio 1 dalį bet koks šių laisvių ribojimas turi būti numatytas įstatymo ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės. Be to, toks ribojimas turi būti proporcingas, būtinas ir reikalingas kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti. Tai įtvirtina ir ES Direktyvos 2016/680, dar vadinamos Teisės saugos direktyva, 8 straipsnyje, kuris nustato, kad duomenų tvarkymas yra teisėtas tik tuo atveju, jeigu jis būtinas, ir tiek, kiek jis būtinas.

Kaip pabrėžė ESTT, kad ir koks fundamentalus būtų, vien toks bendrojo intereso tikslas, netgi kova

„Tradicinės“ technologijos dar bent šiek tiek yra reglamentuotos vos ne nuo sovietinių laikų, o moderniausios įrangos naudojimas nereglamentuotas apskritai.

su organizuotu nusikalstamumu ir terorizmu, negali pateisinti to, kad bendro pobūdžio priemonės būtų laikomos būtinomis šios kovos tikslais. Ir Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) byloje *S. ir Marper prieš Jungtinę Karalystę* pabrėžė, kad net visų įtariamųjų (ne nuteistųjų) DNR pavyzdžių surinkimas peržengė bet kokias valstybės nuožiūros ribas, o valstybė, plėtodama naujas technologijas, privalo užtikrinti žmogaus teisių pusiausvyrą. Be to, ESTT akcentuoja, kad, saugant asmens duomenis, būtų laikomasi nustatytų sąlygų, o asmenys turėtų veiksmingas garantijas nuo piktnaudžiavimo rizikos.

Gali kilti klausimas ar realu nustatyti pakankamus teisinius saugiklius VAT. Manytina, kad taip. Todėl turėtų būti aiškiai ir nedviprasmiškai nustatyta, kad VAT panaudojimas privalo atitikti kumuliacines (t. y. visas iš karto) sąlygas: a) turi būti tikslinis (t. y. nukreiptas į konkretaus subjekto identifikavimą); b) pagrįstas konkrečia priežastimi; c) pagrįstas panaudojimu konkre-

čioje teritorijoje ir naudojamas tik toje teritorijoje; d) nustatytas aiškus panaudojimo laikotarpis; e) pagrįsta, kodėl negalima tikslo pasiekti kitomis priemonėmis; f) panaudojami tik teisėtai gauti veido atvaizdai; g) identifikavimo neparodę rezultatai iš karto sunaikinami ir nėra naudojami jokiais kitais tikslais. Taip pat ne mažiau svarbu, kad būtų vykdoma reali šių sąlygų laikymosi priežiūra.

Apie situaciją Lietuvoje

VAT kontekste, visų pirma, tikslinga būtų paminėti įstatymiškai nustatytą neribotą teisėtvarkos institucijų galimybę gauti juridinių ar fizinių asmenų tvarkomus duomenis. Tokia galimybė sąlygoja, kad besąlygiškai, be kita ko, turi būti teikiami ir už-

fiksuoti vaizdo duomenys. O juk bet kuris pakankamos kokybės vaizdo įrašas gali būti apdorotas VAT.

Apie milžinišką VAT poveikį žmogaus teisėms jau buvo užsiminta. Tačiau neatrodo, kad ši technologija, kaip ir bet kuri kita moderniausia technologija, pavyzdžiui, tokia kaip „Pegasas“, sulauktų tinkamo valstybės valdžios, visų pirma, Seimo, dėmesio. „Tradicinės“ technologijos dar bent šiek tiek yra reglamentuotos vos ne nuo sovietinių laikų, o moderniausios įrangos naudojimas nereglamentuotas apskritai. Taigi tai neišvengiamai lems, kad tokios įrangos reglamentavimas bus atidėliojamas kiek galima ilgiau, o galiausiai, atėjus laikui tai padaryti, Seimas susidurs su didžiuliu instituciniu teisės saugos spaudimu „legalizuoti“ esamą infrastruktūrą ir nusistovėjusią praktiką, be kita ko, ir dėl siekio išvengti atsakomybės. Kalbant paprasčiau, prioritetą teikiamas slapto sekimo technologijų pažangai, o ne pamatinių žmogaus teisių garantijoms stiprinti. Todėl vienintelis būdas suvaldyti teisės saugos institucijas būtų ne ▶

Teisės aktų paieška nesunkiai leidžia surasti, kad apskritai yra tik keletas įstatymų, kuriuose minimas veido atvaizdas ir tai, kad esamas reglamentavimas sietinas iš esmės su asmens dokumentų išdavimu.

►tik tinkamai reglamentuoti jų veiklą, tačiau ir sukurti realius infrastruktūros bei technologinius stabdžių ir atsvarų mechanizmus. Visų pirma, atskiriant duomenų rinkimo, duomenų saugojimo ir duomenų analizės procesus. Ne mažiau svarbu, kad toks atskyrimas sumažintų ne tik piktnaudžiavimo riziką, bet ir kibernetinių incidentų keliamus pavojus.

Europos institucijos, EDAV, vertinimą dėl to, kokias teises varžo (pažeidžia) VAT, paminėjau neatitiktinai. Konstitucijos 21 straipsnyje (žmogaus orumas), 22 straipsnyje (privataus gyvenimo neliečiamumas), 25 straipsnyje (laisvė reikšti įsitikinimus) ir 26 straipsnyje (minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė) tiesiogiai nustatyta, kad šios pamatinės teisės gali būti varžomos tik įstatymu. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, minėtas teises ir laisves, esančias atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindu, riboti galima tik įstatymu.

Taigi, vadovaujantis Konstitucija, VAT panaudojimo pagrindai ir sąlygos bei žmogaus teisių garantijos

turi būti nustatyti tik įstatymu. Tai reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu. Tai reiškia ir tai, kad, neperėjus ribojimų įtvirtinimo įstatymu patikros, būtinumo ir proporcingumo vertinimas nebetenka prasmės. Teisės aktų paieška nesunkiai leidžia surasti, kad apskritai yra tik keletas įstatymų, kuriuose minimas veido atvaizdas ir tai, kad esamas reglamentavimas sietinas iš esmės su asmens dokumentų išdavimu. Vienintelė įstatymo lygmens nuostata aptinkama Gyventojų registro įstatyme, kuriame nustatyta, kad, be kitų asmens duomenų, yra tvarkomi ir veido atvaizdo duomenys (9 straipsnio 1 dalies 13 punktas). Taip pat šio įstatymo 11 straipsnio 5 dalis aiškiai nustato, kad veido atvaizdo duomuo yra teikiamas teisėtvarkos institucijoms. Paminėtina, kad ši nuostata įstatyme atsirado dar 2012 m. Galima netgi pacituoti visą šio projekto aiškinamąjį raštą ta apimtimi, kuri susijusi su veido atvaizdo duomenų perdavimu teisėtvarkos institucijomis: „sie-

kiant įgyvendinti nusikalstamų veikų prevenciją“. Taip, tik tiek.

Tačiau ar iš tiesų pamatinių žmogaus teisių apsaugos padėtis yra tokia apverktina? Pateikiu keletą iliustracijų, o jau spręsti reiktų pačiam skaitytojui.

Taigi, pirma, Lietuvoje yra priimtas Asmens duomenų, tvarkomų nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas, bausmių vykdymo arba nacionalinio saugumo ar gynybos tikslais, teisinės apsaugos įstatymas. Visiškai nesudėtingo pavadinimo įstatymas, kuris turėjo perkelti minėtą Teisės saugos direktyvą. Šiuo aspektu pakaktų paminėti tik tiek, kad Seimo kanceliarijos Teisės departamentas konstatavo, jog „neužtenka pažodžiui ir / ar pastraipsniui perkelti direktyvos nuostatas“. Tad, jeigu Teisės saugos direktyva būtų tinkamai perkelta, būtų bent kokie nors žmogaus teisių įstatyminiai saugikliai.

Antra, nacionalinėje teisėje vis dėlto vartojama sąvoka „skaitmeninis veido atvaizdas“. Ir ne bet kur, o vidaus reikalų ministro įsakymu patvirtintuose žinybinio Habitoskopinių duomenų registro nuostatuose. Štai čia reiktų dar atsakyti ir į klausimą, kas yra blogiau. Ar tai, kad „skaitmeninio veido atvaizdo“ darymo galimybė nustatyta vidaus reikalų ministro įsakymu (o ne įstatymu). Ar tai, kad į šį registrą patenka ir visi asmenys, kuriems yra įteiktas pranešimas apie įtarimą padarius nusikalstamą veiką (23.1.4. punktas).

Jeigu dar liko abejonių, paminėsiu tuomečio policijos generalinio komisaro Sauliaus Skvernelio patvirtintus žinybinio DNR duomenų registro nuostatus, kuriuose nustatyta, kad DNR mėginiai imami ne tik iš asmenų, kuriems įteiktas pranešimas apie įtarimą padarius nusikalstamą veiką (4.1.3. punktas), tačiau ir iš laikinai sulaikytų asmenų (4.1.5. punktas). Šie nuostatai patvirtinti praėjus 3 metams nuo minėto EŽTT sprendimo *S. ir Marper prieš Jungtinę Karalystę*. Nekaltumo prezumpcija, kaip sakoma, nervingai rūko kamputyje, žvelgdama į policinės valstybės grimasas. ■

Tarptautinio pripažinimo sulaukęs 18 duobučių golfo aikštynas – tikras iššūkis visiems svečiams ir vietiniams žaidėjams. Priimk iššūkį – tapk mūsų kubo nariu!

GOLF CLUB
VILNIUS GRAND RESORT

NAUJOS 2023 M. NARYSTĖS

THE V SPA dienos narystės sukurtos harmonizuoti Jūsų kūno funkcijas, užtikrinti ilgalaikę sveiką išvaizdą ir bendrą sveikatos pagerėjimą. Efektyvios SPA ir rytietišku masažų technikos gali tapti atkuriančia meditacija Jūsų kūnui ir sielai.

4 DIENŲ PROGRAMA NUO 499 €

www.vilniusresort.com

SPA & WELLNESS

VILNIUS GRAND RESORT

by

[comfort zone]
conscious skin science

ASMENS TEISĖ LAISVAI PASIRINKTI DARBĄ AR VERSLĄ (KONSTITUCIJOS 48 STRAIPSNIS) IR DISKRIMINACIJOS DRAUDIMAS (KONSTITUCIJOS 29 STRAIPSNIS)

Teisė į darbą Lietuvoje

Kiek deklaruojamas lygiateisiškumas sutampa su realybe?

dr. Tomas BAGDANSKIS

ILAW LEXTAL vadovaujantis partneris, advokatas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė laisvai pasirinkti darbą ar verslą. Konstitucinė kiekvieno žmogaus laisvė pasirinkti darbą bei verslą suponuoją įstatymų leidėjo pareigą sudaryti teisinės prielaidas įgyvendinti šią laisvę; sudarydamas jas, įstatymų leidėjas turi įgaliojimus, atsižvelgdamas į darbo bei verslo pobūdį, nustatyti teisės laisvai pasirinkti darbą bei verslą įgyvendinimo sąlygas; tai darydamas jis turi paisyti Konstitucijos. Ši teisė neturi būti aiškinama tik lingvistiškai ir neturi būti suprantama tik kaip teisė pasirinkti darbą, ji sietina ir su santykiniais, susiklostančiais asmeniui jau pasirinkus darbą ir jį atliekant.

Konstitucijos 29 straipsnyje nustatyta, kad žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Taigi diskriminacijos draudimas įtvirtintas konstituciniu lygiu. Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnyje, įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas, kuris reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai. Konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimtys skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas. Konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimas kartu yra ir konstitucinių teisingumo, darnios visuomenės imperatyvų, taigi ir

konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimas.

Sutarties dėl ES veikimo 10 straipsnyje įtvirtinta, kad, nustatydama ir įgyvendindama savo politikos kryptis ir veiksmus, ES siekia kovoti su bet kokia diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar ištikinimų, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos. ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos. Diskriminacijos draudimą reglamentuoja ir ES antrinės teisės aktai, pažeistų teisių gynybą užtikrina teismų praktika.

Nors kova su diskriminacija patenka į ES kompetenciją ir reguliavimo sritį pagal tam tikrus diskriminacijos pagrindus, diskriminacija dėl tam tikrų pagrindų, pavyzdžiui, priklausymo profesinei sąjungai, neišskiriama kaip diskriminacijos rūšis. Tokiu atveju nacionalinė teisė gali nustatyti specialias taisykles ir plėsti diskriminacijos pagrindus. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad šioje teisinio reglamentavimo stadijoje egzistuoja tik ribotas pagrindų sąrašas, kuriais ES teisė iš tiesų nustato tiesioginę diskriminacijos draudimą.

Asmenų lygiateisiškumui darbo teisiniuose santykiuose užtikrinti skirtos Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) bei Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo nuostatos. Darbo santykiai reglamentuojami vadovaujantis teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių apsaugos ir visokeriopos darbo teisių gynbos, saugių ir sveikatai nekenksmingų darbo sąlygų sudarymo, darbo santykių stabilumo, laisvės pasirinkti darbą, teisingo apmokėjimo už darbą, darbo teisės subjektų lygybės, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, pilietybės,

kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, ištikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos, sveikatos būklės, ketinimo turėti vaiką (vaikų), įvaikį (įvaikių), globotinį (globotinių), rūpintinį (rūpintinių), santuokinės ir šeiminės padėties, priklausymo politinėms

darbuotojus dėl jų subjektyvių savybių. Šis principas detalizuojamas kituose DK straipsniuose. Šiuo atžvilgiu ypač svarbus DK 26 straipsnis, reglamentuojantis darbuotojų lyčių lygybę ir nediskriminavimą kitais pagrindais, asmenų lygiateisiškumo principą perkeliantis į darbuotojo ir darbdavio teisinius santykius. DK

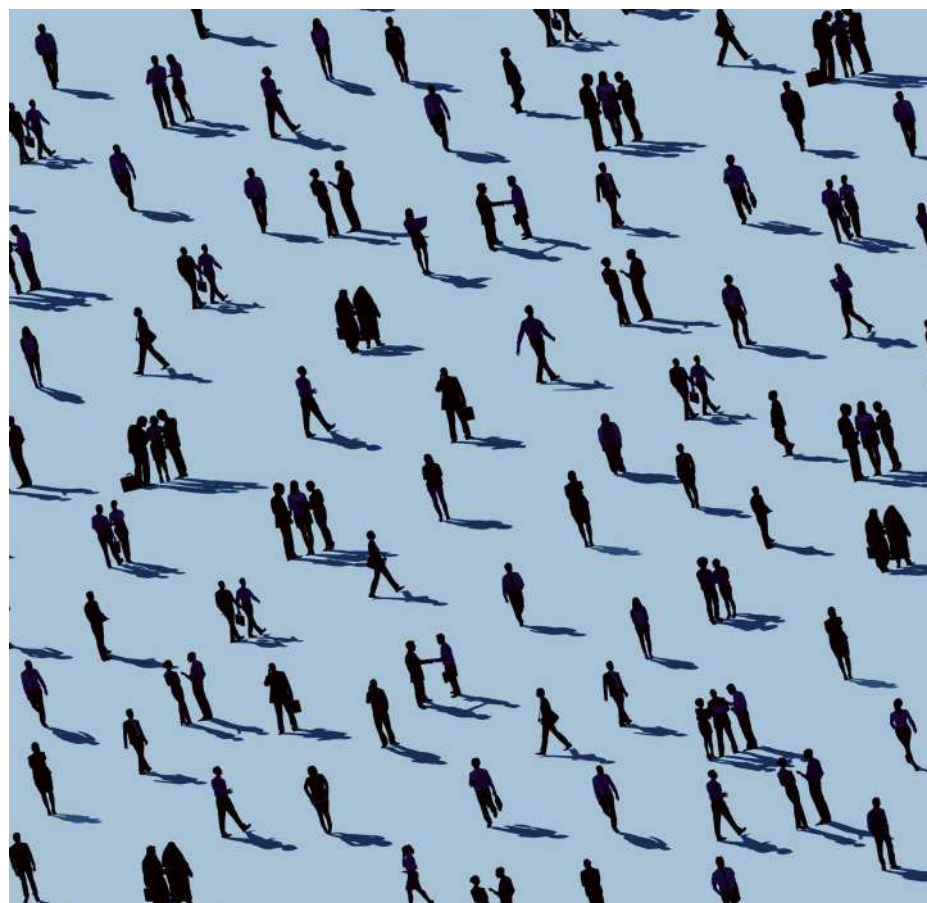

Lietuva 2021 m. surinko 58,4 balo ir buvo viena iš dviejų ES valstybių, padariusių didžiausią pažangą nuo 2020 m. (+2,1 balo). Prie simbolinio progreso labiausiai prisidėjo šiek tiek padidėjęs moterų skaičius Vyriausybėje ir didžiausių bendrovių valdybose.

partijoms, profesinėms sąjungoms ir asociacijoms, aplinkybių, nesijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis, asociacijų laisvės, laisvų kolektyvinių derybų ir teisės imtis kolektyvinių veiksmų principais (DK 2 straipsnis).

Darbo teisės subjektų lygybės principas reiškia vienodą požiūrį į

26 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta pareiga darbdaviui įgyvendinti lyčių lygybės ir nediskriminavimo kitais pagrindais principus. Tai reiškia, kad, esant bet kokiems darbdavio santykiams su darbuotojais, tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, be kitų narystės asociacijoje pagrindu dėl aplinkybių, nesusijusių su ▶

► darbuotojų dalykinėmis savybėmis ar kitais įstatymuose nustatytais pagrindais, yra draudžiama.

Taigi diskriminacijos darbo teisėje draudimas apima tiek tiesioginę, tiek netiesioginę diskriminaciją, kurių turinį atskleidžia Lygių galimybių įstatymo nuostatos.

Apklausose – Lietuvos veidrodis

Tad turime Konstituciją, ES ir kitus tarptautinius teisės aktus, išplėtotą Konstitucinio Teismo ir kitų teismų praktiką lygybės užtikrinimo srityje, atitinkamus įstatymus, kurie mums garantuoja lygiateisiškumą, realizuojant teisę į darbą. O kaip šios teisės realizuojamos praktiškai?

2019 m. Europos Komisija paskelbė Specialiojo Eurobarometro 493 „Diskriminacija Europos Sąjungoje“ apklausos rezultatus. Pagal juos daugiau nei 50 proc. Eurobarometro apklausoje dalyvavusių respondentų iš Lietuvos nurodė, kad šalyje yra plačiai paplitusi diskriminacija dėl romų tautybės, etninės kilmės, odos spalvos, seksualinės orientacijos. Daugiau nei 50 proc. respondentų iš Lietuvos teigė, kad būtų nepatenkinti, jeigu aukščiausią renkamą politinį postą užimtų romų tautybės žmogus, translytis, interseksualus, homoseksualus ar biseksualus asmuo. 34–42 proc. respondentų iš Lietuvos nurodė, kad nesijautų gerai dirbdami kartu su translyčiu ar interseksualiu asmeniu, romų kilmės asmeniu, seksualinių mažumų atstovais. 34–51 proc. respondentų iš Lietuvos nurodė manantys, kad įsidarbinant yra atsižvelgiama į kandidato amžių, negalią, tautybę, išvaizdą. Eurobarometro apklausos duomenimis, tik 26 proc. respondentų laiko, kad Lietuvos pastangos įveikti visų formų diskriminaciją yra efektyvios.

ES pagrindinių teisių agentūra atliko ir 2020 m. paskelbė lesbiečių, gėjų, translyčių ir interseksualių asmenų (toliau – LGBT+) lygybės tyrimą (toliau – LGBT+ tyrimas). Šio tyrimo duomenimis, net 41 proc. LGBT+ asmenų Lietuvoje

visada arba dažnai vengia tam tikrų vietų dėl priekabiavimo ar išpuolių baimės. LGBT+ tyrimo duomenys rodo, kad pusė ar daugiau respondentų bijo atskleisti savo tapatybę artimoje aplinkoje, viešose vietose. Trečdalis ar daugiau – švietimo įstaigoje, darbovietėje, sveikatos paslaugų įstaigose.

Europos lyčių lygybės institutas 2021 m. paskelbė šeštąjį lyčių lygybės indeksą, kuriuo matuojama moterų ir vyrų lygybė ES šalyse pagal skalę nuo 1 iki 100 balų. 100 balų rezultatas reikštų, kad šalis pasiekė visišką moterų ir vyrų lygybę. Balai nustatomi, atsižvelgiant į skirtumus tarp moterų ir vyrų padėties ir į skirtingų lyčių pasiekimus šešiose pagrindinėse srityse: darbo, žinių, laiko, galios ir sveikatos. Papildomai žiūrima į smurto prieš moteris rodiklius šalyje ir tarpusavyje susijusių formų nelygybę (nagrinėjama, kaip moterų ir vyrų gyvenimą nulemia negalia, amžius, išsilavinimo lygis, šeimos tipas ir kiti aspektai). Lietuva 2021 m. surinko 58,4 balo ir buvo viena iš dviejų ES valstybių,

padariusių didžiausią pažangą nuo 2020 m. (+2,1 balo). Prie simbolinio progreso labiausiai prisidėjo šiek tiek padidėjęs moterų skaičius Vyriausybėje ir didžiausių bendrovių valdybose. Bendras ES vidurkis – 68 balai. Didžiausia lygybė fiksuojama Švedijoje (83,9 balo).

Didelis moterų ir vyrų atotrūkis fiksuojamas, lyginant moterų ir vyrų darbo užmokesčio rodiklius. 2020 m. šis atotrūkis buvo 12,1 proc. ir, palyginti su 2019 m., sumažėjo 0,3.

Taigi faktiniai duomenys rodo, kad esame toli iki realaus lygiateisiškumo užtikrinimo realizuodami savo teisę į darbą.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad demokratinėje valstybėje teismas yra pagrindinė institucinė žmogaus teisių ir laisvių garantija. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme. Gali būti nustatyta ir ikeišminė ginčų sprendimo tvarka, tačiau įstatymų lei-

dėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme.

O tai kaip mes ginamės nuo diskriminacijos?

Konstitucijoje ir teisės aktuose įtvirtinta lygybė užtikrinama asmeniui, sudarant sąlygas savo pažeistas teises ginti teisme ar naudojantis institucijų pagalba. Čia galime išskirti teisminį ir neteisminį gynimo mechanizmus.

Lygioms galimybėms užtikrinti įsteigta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Tarnyba yra mišraus tipo lygybės institucija, paraleliai vykdanči kvaziteisminę ir lygybės sklaidos veiklą.

2021 m. skundų ir kreipimųsi į tarnybą skaičius perkopė 1000 (tai didžiausias skaičius per visą tarnybos istoriją). Atkreiptinas dėmesys, kad 2021 m. į tarnybą daugiausia kartų buvo kreiptasi dėl galimos diskriminacijos lyties pagrindu – 203, ir tai sudaro 20 proc. visų kreipimųsi, negalios pagrindu – 125 (12 proc.), amžiaus pagrindu – 110 (11 proc.). Dėl galimos diskriminacijos kitais pagrindais kreiptasi kur kas mažiau: dėl socialinės padėties bei įsitikinimų ar pažiūrų – po 51 kartą, dėl tautybės – 49 kartus; dėl lytinės orientacijos – 44 kartus, dėl pilietybės – 18 kartų. Beveik 4 proc. kreipimųsi 2021 m. buvo gauta dėl daugialypės diskriminacijos, t. y. kreiptasi dėl diskriminavimo daugiau nei vienu pagrindu.

2021 m. daugiausia tarnybos tyrimų atlikta dėl galimų pažeidimų vartotojų teisių apsaugos srityje (18). Antrą vietą pagal 2021 m. atliktų tyrimų skaičių užima tyrimai dėl diskriminacijos darbo santykių srityje (9). Į tarnybą kreiptasi dėl apribojimų įsidarbinant, skirtingų darbo sąlygų neigiamiems asmenims sudarymo, tinkamos darbo vietos, laiko, kitų darbo sąlygų nepritaikymo, priekabiavimo dėl negalios.

Lietuvoje kasmet į Darbo ginčų komisiją dėl įvairiausių priežasčių

ir su skundais kreipiasi daugiau nei 6 tūkst. pareiškėjų. Daugiau nei 90 proc. darbo ginčų iniciatorių – darbuotojai. Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, per 2022 m. pirmą pusmetį Darbo ginčų komisijų išnagrinėtuose prašymuose (tik) 6 reikalavimai buvo dėl diskriminacijos darbe.

Kiek per 2021 m. išnagrinėta civilinių bylų (pirmosios instancijos teisme), susijusių su diskriminacija darbo ir profesinės veiklos srityje dėl rasės, lyties, religijos, politinių įsitikinimų, socialinės kilmės? Statistika sako, kad dvi bylos. O kiek gauta naujų bylų? Nulis.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos užsakyму atlikto „Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinis tyrimo“ duomenimis, pagrindinė nepranešimo apie neapykantos incidentus priežastis yra įsitikinimas, kad pažeidėjai nebus

Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, per 2022 m. pirmą pusmetį Darbo ginčų komisijų išnagrinėtuose prašymuose (tik) 6 reikalavimai buvo dėl diskriminacijos darbe.

nubausti. Neretai asmenys nežino, kur kreiptis pagalbos, nepasitiki teisėsaugos institucijomis, jaučia teisėsaugos institucijų pareigūnų neigiamas nuostatas ir kompetencijų trūkumą, todėl įvyksta antrinė viktimizacija (tapimas auka – red. past). Svarbu ir tai, kad tam tikros socialinės grupės, susidūrusios su neapykantos nusikaltimais ir neapykantos kalba, jų nelaiko dėmesio vertais incidentais dėl jų paplitimo masto.

Teismų vaidmuo

ES ir platesniu mastu galioja bendra nuostata, kad valstybės narės taiko tokias pagal jų nacionalines teismų sistemas nustatytas priemones, kurios yra būtinos užtikrinti, kad tais atvejais, kai asmenys (ieškovai), manantys, jog jie nukentėjo, nes jiems nebuvo taikomas vienodo požiūrio principas, teismui ar kitai kompetentingai institucijai nurodo

faktines aplinkybes, leidžiančias daryti prielaidą dėl tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos, tai atsakovai turi įrodyti, kad vienodo požiūrio taikymo principas nebuvo pažeistas (Tarybos direktyvos 2000/78/EB 4 papunktis, 9 straipsnio 1 dalis, 10 straipsnio 1, 2 dalys, Tarptautinės darbo organizacijos konvencijos Nr. 111 „Dėl diskriminavimo darbo ir profesinės veiklos srityje“ 3 straipsnio 1 dalies 4 punktas, Lygių galimybių įstatymo 4 straipsnis).

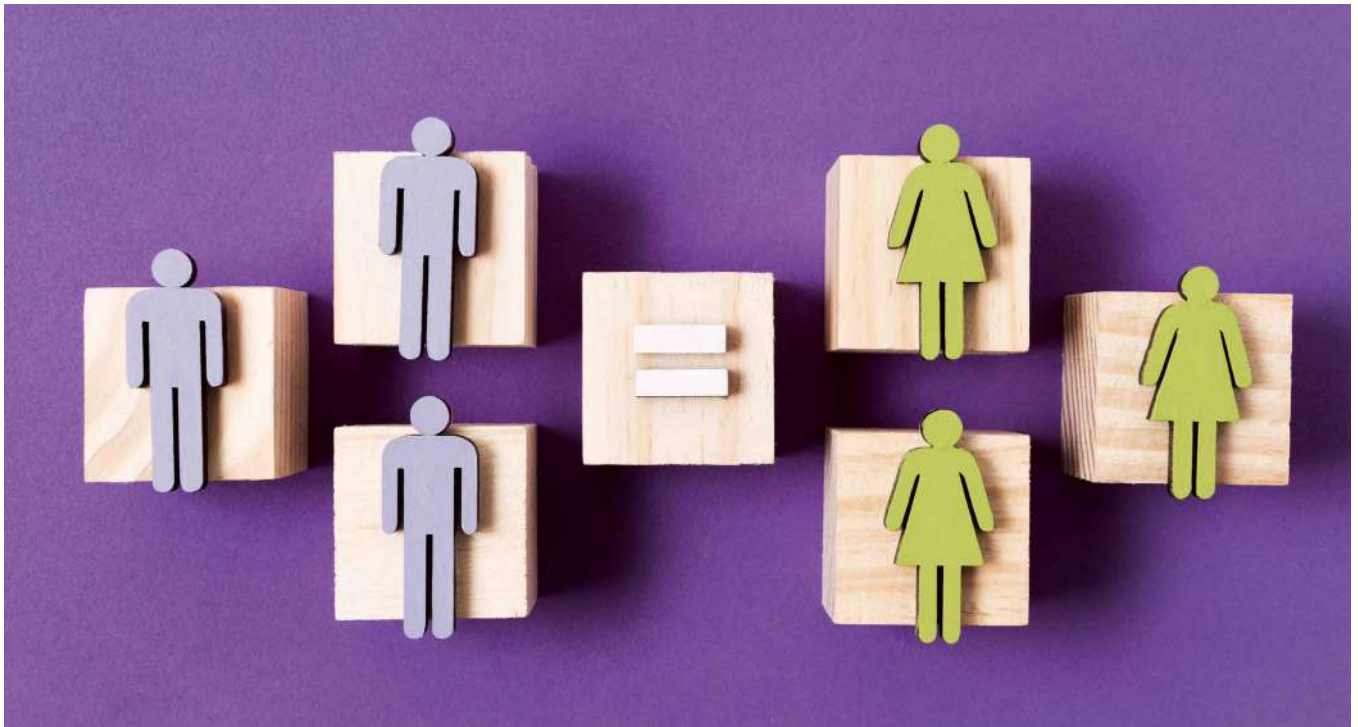
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformulavęs taisyklę, kad Lygių galimybių įstatyme įtvirtintas pažeistų teisių gynimo mechanizmas ir priemonės, įskaitant Lygių galimybių įstatymo 4 straipsnyje įtvirtintą įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę, tiesiogiai taikytinos tik sprendžiant dėl Lygių galimybių įstatyme įtvirtintų draudžiamų diskriminavimo pagrį-

dų. Tai reiškia, kad Lygių galimybių įstatymas netaikytinas nagrinėjant asmenų skundus, pareiškimus, prašymus, pranešimus ar ieškinius dėl galimos diskriminacijos kitu, pvz., dalyvavimo profsąjunginėje veikloje, pagrindu. Pabrėžtina, kad teismai ne visada nuosekliai taiko įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę. Dažniausiai to priežastis – menkas teismo aktyvumas, jokių įrodymų iš atsakovų nereikalavimas.

Ką darome?

LR socialinės apsaugos ir darbo ministras 2020 m. gruodžio 10 d. įsakymu Nr. A1-1256 patvirtino Nediskriminavimo skatinimo 2021–2023 m. veiksmų planą.

Veiksmų plano paskirtis – ugdyti pagarbą žmogui, užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principus, nuostatų įgyvendinimą, didinti ▶

► visuomenės teisinį sąmoningumą, supratingumą dėl lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, sveikatos būklės, etninės priklausomybės, religijos ir kitų diskriminacijos pagrindų, informuoti visuomenę apie vykdomas lygių galimybių ir nediskriminavimo skatinimo priemones, stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą lygių galimybių srityje.

Skamba gražiai, bet ar suveiks?

Kol nepradėsime mąstyti ir veikti kitaip, tol esminių pokyčių nebus. Pradėkime nuo savęs, nuo šeimos, nuo švietimo, nuo pilietiškumo ir nuo pagarbos teisinės valstybės principui. Taip pat įstatymo leidėjas čia turi būti principingas ir greitas – priimti teisės aktus, užtikrinančius lygiateisiškumą ir sudarančius sąlygas efektyviai apginti lygiateisiškumo principą.

Lygiateisiškumo turinys kinta ir vystosi. Atsiskleidžia skirtingos diskriminacijos rūšys, skirtingas aktualumas tam tikru laikotarpiu, pavyzdžiui, šiuo metu pabėgėlių, skiepų nuo COVID-19, karo temos ir su tuo susijusi diskriminacija itin aktualios.

Labai svarbus vaidmuo užtikrinant lygiateisiškumą tenka teisėmams ir advokatams. Be teisės viršenybės, be teisės į teisingą teisimą principų – niekur. Keliu tokį klausimą: kai trūksta sąmoningumo, kultūros, teisė keliauja į pirmą vietą?!

kai tai labiau orientuota ne į nukentėjusiojo būsenos pagerinimą, o siekiant padaryti poveikį už žalą atsaikingam asmeniui bei visuomenei. Lygybės užtikrinimo arba diskriminacinių pažeidimų prevencija galėtų būti orientyru sprendžiant dėl pi-

Kokios sumos priteisiamos Lietuvoje už nustatytą diskriminaciją darbo santykiuose? 500–5000 eurų. Neskamba juokingai?

Asmuo, patyręs diskriminaciją lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, turi teisę reikalauti iš kaltų asmenų atlyginti turtinę ir neturtinę žalą įstatymų nustatyta tvarka (Lygių galimybių įstatymo 13 straipsnis).

Kokios sumos priteisiamos Lietuvoje už nustatytą diskriminaciją darbo santykiuose? 500–5000 eurų. Neskamba juokingai?

Atsigręžiant į teisinį reguliavimą: civilinė atsakomybė yra ne baudžiamoji, bet kompensacinio pobūdžio. Tačiau pinigų už neturtinę žalą paskirtis gali būti siejama su baudimu,

nigų sumos dydžio (ir pagrindas ją didinti). Literatūroje ir teismų praktikoje neretai pasisakoma už ribotos apimties išimtis – garbės ir orumo, teisės į privatų gyvenimą pažeidimo bylose, kai pinigai galėtų būti priteisiami, visų pirma, vadovaujantis prevencine jų paskirtimi, įvertinant jų prevencinį poveikį*. Kodėl tokios išimties nepadarus diskriminacijos bylose?

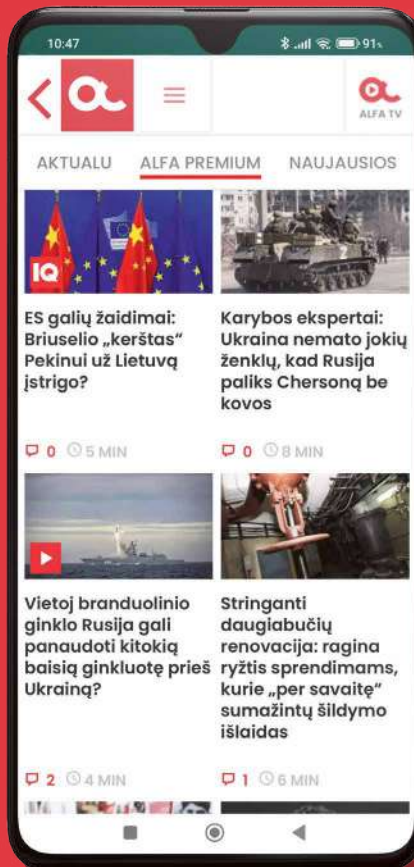
Laisvė, kaip ir laimė, yra tuščios sąvokos. Iš esmės žmogus yra laisvas tiek, kiek yra lygus su kitais. ■

* Dr. Skirmantas Bikelis. Neturtinės žalos atlyginimas baudžiamosiose bylose dėl gyvybės atėmimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo. TEISĖS PROBLEMOS. 2011. Nr. 4 (74).

BŪK
RAMUS,
LIK SU

alfa.lt

TEISĖ Į INFORMACIJĄ (KONSTITUCIJOS 25 STRAIPSNIS)

Advokato profesinės paslapties sampratos konstituciniai aspektai

Teisė į informaciją yra konstitucinė, todėl nepagrįstas informacijos įslaptinimas ir atsisakymas ją pateikti traktuotinas kaip konstitucinės teisės pažeidimas ir negali būti toleruojamas bei nebaudžiamas

Prof. dr. Liudvika MEŠKAUSKAITĖ

Vilniaus universiteto profesorė, advokatė

Nors teisė į informaciją nėra absoliuti, visgi jos ribojimai yra tiesiogiai apibrėžti tiek Konstitucijoje, tiek specialiuose įstatymuose. Antai Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad teisė gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui apsaugoti ar konstitucinei santvarkai ginti. Taigi mūsų pagrindinis įstatymas numato tik keturias konstitucines vertybes, kurias saugant galima įslaptinti informaciją ir jos neteikti.

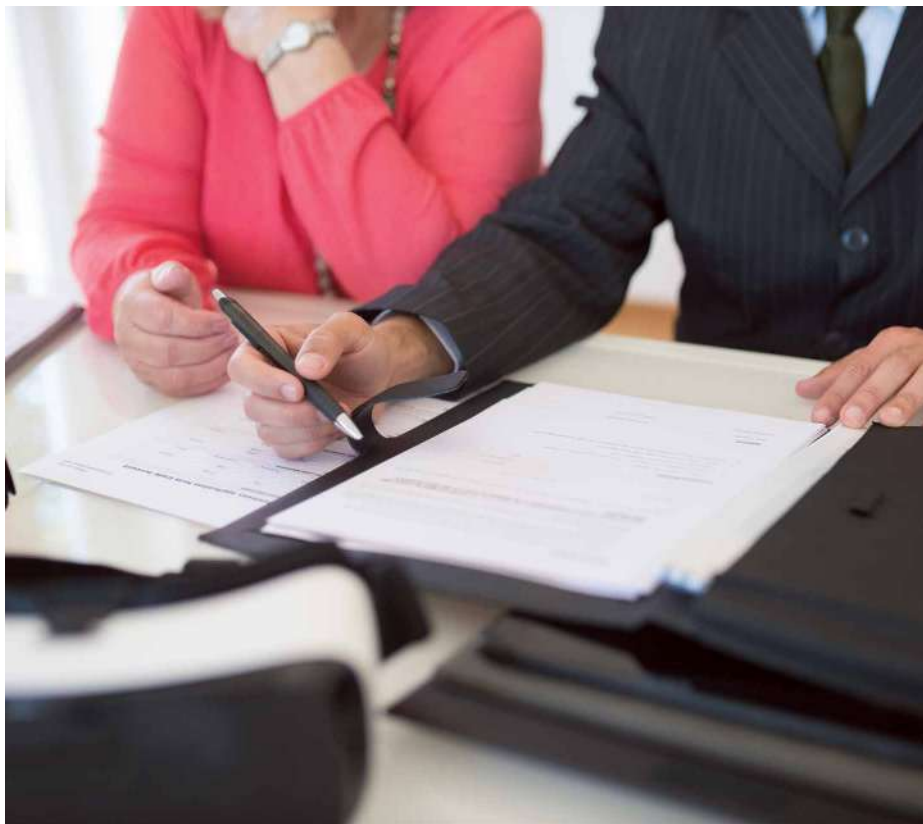
Visuomenės informavimo įstatymas šių vertybių sąrašą papildė valstybės, tarnybos, profesinėmis, komercinėmis ir banko paslaptimis (18 straipsnio 1 dalis), taip pat informaciją, kurios suteikimas pakenktų valstybės saugumo ir gyvybės interesams, baudžiamajam asmenų persekiojimui, skatintų pažeisti valstybės teritorijos vientisumą ar viešąją tvarką arba jos nesuteikimas užkirstų kelią teisės pažeidimams ar būtų labai svarbus žmonių sveikatai apsaugoti (18 straipsnio 2 dalis).

Taigi advokato profesinė paslaptis yra konstituciškai pagrįstas pagrindas atsisakyti teikti informaciją be kliento sutikimo bet kokioms institucijoms ar asmenims ir yra susijusi su asmens teise į privataus gyvenimo neliečiamumą (Konstitucijos 22 straipsnis). Asmuo, siekdamas gauti teisinių paslaugų, patiki informaciją advokatui, savo teisiniu patarėjui, pagrįstai tikėdamasis, kad ta informacija bus patikimai saugoma. Profesinės paslapties institutas yra būtinas tam, kad tarp atitinkamos profesijos atstovo ir asmens, kuris tikisi tam tikrų profesinių paslaugų, susiklostytų tarpusavio pasitikėjimo santykiai, būtini teikiant su asmeniu itin glaudžiai susijusias (šiuo atveju teises) paslaugas.

Advokatas nėra išimtinė profesija, kurios atstovams priskiriama pareiga saugoti informaciją, kurią jie sužinojo atlikdami savo pro-

fesines ar tarnybines pareigas. Informacija pripažįstama profesinė paslaptimi, jeigu ją pagal įstatymus ar sutartį privalo saugoti tam tikros profesijos asmenys (advokatai, gydytojai, auditoriai, žurnalistai ir kt.). Tokią informaciją minėtieji asmenys gauna atlikdami jiems pagal įstatymus ar sutartis nustatytas pareigas (Civilinio kodekso 1.116 straipsnio 5 dalis). Pastarojoje teisės normoje pateiktas nebaigtinis sąrašas profesijų, kurių atstovams tenka pareiga saugoti profesines paslaptis, taigi kilus ginčui kitus profesinę paslaptį privalančius saugoti asmenis turi nustatyti ginčą nagrinėjantis teismas. Tokiais asmenimis gali būti laikomi ir kitų profesijų atstovai, kurie nėra tiesiogiai įvardyti Civilinio kodekso 1.116 straipsnio 5 dalyje, pavyzdžiui: notarai – dėl informacijos, kuria jie disponuoja, atlikdami notaro pareigas; antstoliai – dėl informacijos, kuria jie disponuoja, atlikdami antstolio pareigas; žurnalistai – dėl informacijos, kuri yra susijusi su informacijos šaltiniais; dvasininkai – dėl to, kas jiems buvo patikėta per išpažintį; teisėjai – dėl teismo pasitarimų kambario paslapties; vertėjai – dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo, atlikdami vertėjo pareigas; taikinimo tarpininkai (mediatoriai) – dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo, vykstant taikinamojo tarpininkavimo procedūroms (mediacijai); taip pat kitų profesijų atstovai, jeigu tokią pareigą numato teisės aktai, etikos taisyklės ar susitarimai. Atskiromis profesinės paslapties rūšimis būtų galima laikyti banko paslaptį ir draudimo paslaptį, nes šios paslaptys siejamos ne tiek su profesine, kiek su ūkine ir finansine veikla.

Advokato profesinė paslaptis yra viena labiausiai paplitusių profesinių paslaptių, pagrįsta vienu pagrindinių advokato veiklos principų, įtvirtintų Advokatūros įstatymo 5 straipsnio 4 punkte (kliento paslapties neatskleidimas). Kliento paslaptis tampa

Draudžiama ne tik viešai arba slaptai tretiesiems asmenims susipažinti su advokato profesinę paslaptį sudarančia informacija, bet ir ją naudoti kaip įrodymą prieš kliento valią.

advokato profesine paslaptimi ir jos turinį sudaro informacija, kuri yra nurodyta Advokatūros įstatymo 46 straipsnio 5 dalyje: kreipimosi į advokatą faktas (1), sutarties su klientu sąlygos (2), kliento suteikta informacija ir pateikti duomenys (3), konsultacijos pobūdis (4) ir pagal kliento pavardimą advokato surinkti duomenys (5), taip pat kitas advokato ir kliento bendravimo (susitikimų, korespondencijos, pokalbių telefonu ar kitų formų bendravimo) turinys (6).

Draudžiama ne tik viešai arba slaptai tretiesiems asmenims susipažinti su advokato profesinę paslaptį sudarančia informacija, bet ir ją naudoti kaip įrodymą prieš kliento valią. Advokato profesinės paslapties kaip advokato profesinės veiklos pagrindinio principo užtikrinimo garantijos

yra įtvirtintos ir teismo procesuose. Taigi net civilinę, administracinę ar baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas negali įpareigoti advokato atskleisti su jo profesine veikla susijusias aplinkybes.

Baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 3 punkte įtvirtinta: „<...> kaip liudytojas negali būti apklausiamas įtariamąjo, kaltinamojo, išteisiniojo ar nuteistojo gynėjas, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovai – dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo atlikdami gynėjo arba atstovo pareigas“. Pagal šio kodekso 48 straipsnio 2 dalies 4 punktą baudžiamajame procese gynėjo funkcijas atliekantis advokatas įpareigojamas saugoti profesinę paslaptį, kitaip tariant, advokatas ir jo padėjėjas neturi teisės skelbti žinias, kurias sužinojo atlikdami gynėjo pareigas. Taigi įstatymas ►

► net baudžiamajame procese nenumato jokių išimčių, kurios leistų susiaurinti advokato profesinės paslapties ribas. Dėl to advokatas negali teikti informacijos apie aplinkybes, susijusias su profesine veikla, ne tik viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams, bet ir ikiteisminio tyrimo institucijoms, teismui bei tretiesiems asmenims.

administracinėje ar administracinio nusižengimo byloje ar gynėjai baudžiamojoje byloje – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo būdami atstovu ar gynėju“. Administracinių teismų nagrinėjamų bylų procesuose taip pat yra užtikrinamas absoliutus advokato profesinės paslapties imunitetas. Administracinių bylų teisenos įstatymo 59 straipsnio 3 dalies 1

įtraukta ir į Advokatų etikos kodeksą (8 straipsnis).

Kliento advokatui patikėtos informacijos saugumas yra būtinoji abiejų šio santykio šalių savitarpio pasitikėjimo bei advokato, kaip nepriklausomo teisės patarėjo, tinkamo funkcijų atlikimo sąlyga, taigi konfidencialumas – pagrindinė, svarbiausia advokato teisė ir pareiga, kuriai netaikoma senatis. Iš tos nuostatos išplaukia, kad net ir nutrukus teisinių paslaugų sutarčiai advokatas yra atsakingas už kliento jam patikėtos informacijos saugumą. Senaties netaikymo institutas įtvirtintas tik Advokatų etikos kodekse, o Advokatūros įstatyme tokios tiesioginės nuostatos nėra. Vis dėlto ši sąlyga dažniausiai įtraukiama į teisinių paslaugų sutartis, o ateityje turėtų būti įtvirtinta ir Advokatūros įstatyme.

Visgi, Konstitucijos požiūriu, yra abejotinas pagrįstumas Advokatų etikos kodekso 8 straipsnio nuostatos, pagal kurią „advokatas turi teisę be kliento sutikimo atskleisti advokato profesinę paslaptį sudarančią informaciją, kai tai neišvengiamai būtina žmogaus gyvybei išsaugoti (1), kliento, jo įpėdinio ar teisių perėmėjo teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti (2) ir apginti advokato teises ginče su klientu, tačiau tik ta apimtimi, kuri būtina ginčui teisingai išspręsti (3)“. Ši išlyga siaurina advokato profesinės paslapties ribas, palyginti su nustatytomis Advokatūros įstatyme ir procesinėse normose, taip pat siaurina konstitucinę asmens privataus gyvenimo neliečiamumo sampratą. Autorės nuomone, esant teisiniui ginčui teismui turėtų pirmenybę teikti Konstitucijai ir įstatymui, o Advokatų etikos kodekse nustatyti profesinės paslapties ribojimai galėtų būti vertinami kaip prieštaraujantys Konstitucijai ir įstatymui bei advokato priesaikai. Bet kuriuo atveju į šį problemą klausimą anksčiau ar vėliau atsakymą turės rasti teismų praktika. ■

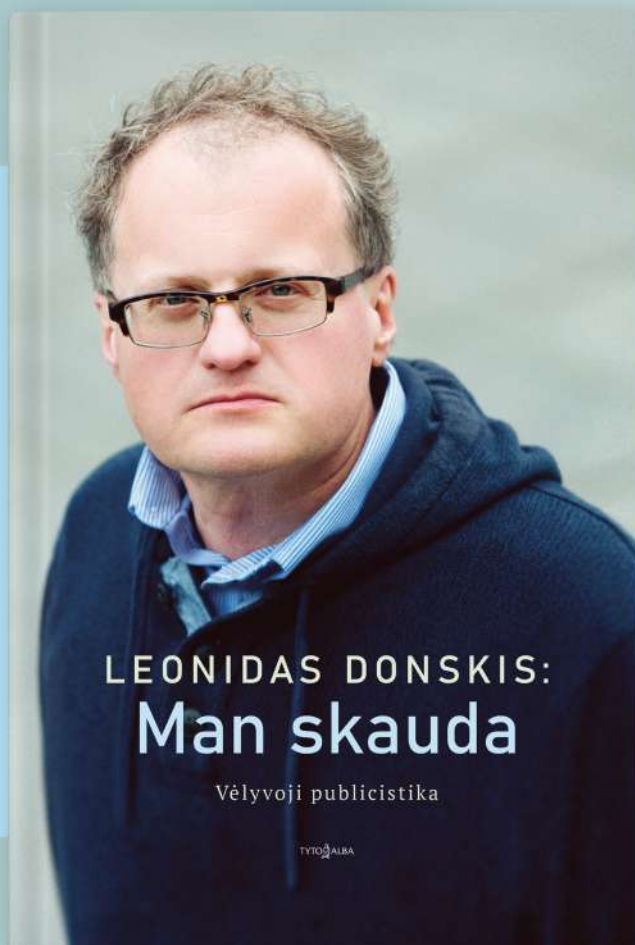
Konfidencialumas – pagrindinė, svarbiausia advokato teisė ir pareiga, kuriai netaikoma senatis. Nutrukus teisinių paslaugų sutarčiai advokatas yra atsakingas už jam patikėtos informacijos saugumą.

Analogiškai advokato profesinės paslapties imunitetas yra užtikrinamas ir kituose teisiniuose procesuose, t. y. civiliniame ir administraciniame. Antai Civilinio proceso kodekso 189 straipsnio 2 dalies 1 punkte nustatyta, kad „negali būti apklausiami kaip liudytojai atstovai civilinėje,

punkte nurodoma, kad negali būti šaukiami ir apklausiami kaip liudytojai atstovai civilinėje byloje ar gynėjai baudžiamojoje byloje apie aplinkybes, kurias jie sužinojo eidami atstovo ar gynėjo pareigas. Saugoti profesines paslaptis advokatas įsipareigoja duodamas advokato priesaiką. Ši pareiga

PASIILGUSIEMS LEONIDO DONSKIO ĮŽVALGŲ

Su intelektualine jėga ir įžvalgumu parašyti paskutiniai L. Donskio tekstai ir šiandien kelia nuostabą, nes atrodo, kad kalba apie mus ir dabartį.

„Žmonėms skauda. Mus žeidžia daugybė dalykų, bet ypač nesusikalbėjimas esminiais klausimais. O kaip tu gali suprasti kitą žmogų, gal ir tą, kuris pats savęs nesupranta? Nes jei man skauda dėl kitų, vadinasi, aš dar gyvas ir galiu kreiptis į kitus gyvuosius.“

TYTO ALBA

Knygą rasite www.tytoalba.lt

VIETOS SAVIVALDA IR VALDYMAS (KONSTITUCIJOS 119 STRAIPSNIS)

Tiesioginių merų rinkimų evoliucija

Simboliška, kad 2022-aisiais, Lietuvos valstybės Konstitucijos metais, buvo priimtos ir įsigaliojo trys su kitąmet vyksiančiais merų ir savivaldybių tarybų rinkimais bei 2024 m. numatomais Seimo rinkimais susijusios Konstitucijos pataisos

Laura MATJOŠAITYTĖ

Advokatė, Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkė 2017–2021 m.

Viena svarbiausių pagrindiniame šalies teisės akte įtvirtintų naujų nuostatų yra dėl tiesioginių merų rinkimų nustatymo.

Žvelgiant istoriškai, tiesioginius merų rinkimus, leidžiančius priartinti vietos valdžią prie žmonių, kai meras yra labiau atskaitingas vietos bendruomenėms, Lietuvos parlamente buvo siekiama įteisinti ne kartą, keičiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnį, tačiau niekada nepavyko surinkti tam reikiamo Konstitucijos pataisą palaikančių Seimo narių balsų skaičiaus. Daugiausia nesutarimų tarp parlamentarų kildavo dėl skirtingo požiūrio į renkamo mero vaidmenį savivaldybės valdymo struktūroje. Vieni manė, kad tiesiogiai išrinktas meras turėtų būti tarybos pirmininkas su ribotais įgaliojimais, kiti – kad atskira vykdomoji institucija.

Vėliau vyko diskusijos dėl įvairių modelių. Vienas jų buvo, kai meras yra vykdomosios valdžios galva ir administracijos vadovas, ir tai reikalavo pakeisti Konstituciją. Antrasis – meras yra tik savivaldybės tarybos pirmininkas.

Galiausiai po daugiau nei dešimtmetį trukusių diskusijų ir augant visuomenės palaikymui (apklausų duomenimis, net 76 proc. piliečių pritarė tiesioginių merų rinkimų idėjai), 2014 m. įvyko rimtas lūžis. Nors šalies Konstitucija ir nebuvo pakeista, priimtos Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų ir Vietos savivaldos įstatymų pataisos, įteisinusios tiesioginius merų rinkimus (kaip yra Lenkijoje, Slovėnijoje, Italijoje, Rumunijoje ar Kipre). Minėtais teisės aktų pakeitimais numatyta, kad savivaldybės taryba yra savivaldybės atstovaujamoji institucija, o jai vadovauja vienmandatėje rinkimų apygardoje tiesiogiai išrinktas savivaldybės tarybos narys – meras.

Iki Savivaldybių tarybų rinkimų ir Vietos savivaldos įstatymų pakeitimų savivaldybių tarybos buvo renkamos pagal proporcinę

sistemą, merą rinko savivaldybės tarybos nariai, o pagal naują teisinį reglamentavimą savivaldybės tarybos nariai renkami daugiamandatėje, meras, kuris tuo pačiu metu yra ir savivaldybės tarybos narys, – vienmandatėje rinkimų apygardoje. Meras, kaip ir anksčiau jį renkant iš tarybos narių gretų, turi ir visas tarybos nario teises bei pareigas. Tačiau tuomet, kai meras buvo renkamas tarybos narių, šie jį galėdavo labai greitai pašalinti. O tiesiogiai išrinktas meras galėjo būti pašalintas iš pareigų iš principo tik tuomet, kai padaroma nusikalstama veika ar sulaužoma priesaika.

Rinkėjai išlieka pasyvūs

Pirmą kartą Lietuvoje tiesioginiai merų rinkimai surengti 2015 m. kovo 1 d. Nors buvo tikimasi, kad tiesioginiai merų rinkimai padidins žmonių pasitikėjimą rinkimais, visgi 2015 m., palyginti su 2011 m. savivaldybių tarybų rinkimais, rinkėjų aktyvumas smarkiai nepadidėjo. Abejuose rinkimuose balsavo apie 40 proc. rinkėjų. Kita vertus, kad tokie rinkimai sulaukė didesnio rinkėjų palaikymo, rodė tai, kad rinkimų apylinkėse po 2015 m. rinkimų buvo rasta perpus mažiau sugadintų biuletenių, nei kai buvo balsuojama tik už partijas.

Tačiau tai, kad Savivaldybių tarybų rinkimų ir Vietos savivaldos įstatymų pakeitimai visgi buvo priimti, nepakeitus šalies Konstitucijos, neliko neįvertinta.

2021 m. balandžio 19 d. nutarimu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino, kad Vietos savivaldos ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymų svarbiausios nuostatos, susijusios su savivaldybių merų rinkimais ir įgaliojimais, prieštarauja Konstitucijos 119 straipsniui, įtvirtinančiam konstitucinius vietos savivaldos pagrindus.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijos 119 straipsnio 1, 2 dalyse įtvirtintas savivaldybių tarybų narių, kaip atitinkamos teritorinės bendruomenės atstovų,

Meras nebus savivaldybės tarybos nariu ir neturės anksčiau buvusios įprastos balsavimo teisės savivaldybės tarybos posėdžiuose sprendžiamais klausimais.

lygaus mandato (statuso) principas suponuoja tai, kad konstitucinis visų savivaldybės tarybos narių statusas yra vienodas, nepaisant to, ar jie išrinkti taikant vieną (proporcinę arba mažoritarinę) rinkimų sistemą, ar skirtingas rinkimų sistemas (įstatymų leidėjui, pasirinkus vadinamąją mišrią savivaldybių tarybų narių rinkimų sistemą). Tai reiškia, kad pagal Konstituciją kiekvienas savivaldybės tarybos narys atstovauja visai atitinkamai teritorinei bendruomenei, visi savivaldybės tarybos nariai

yra lygūs, jie turi turėti vienodas galimybes dalyvauti savivaldybės tarybos darbe, be kita ko, vienodas teises būti išrinkti į pareigas savivaldybės taryboje, lygią balso teisę, priimant savivaldybės tarybos sprendimus.

Konstitucinis Teismas taip pat pabrėžė, kad Konstitucijoje nėra numatyta jokių konstitucinio savivaldybių tarybų narių lygaus mandato (statuso) principo išimčių, t. y. nėra numatyta jokių išskirtinių statusą turinčių savivaldybių tarybų narių. Konstitucijoje numatyti ▶

► būtent savivaldybių tarybų narių, o ne kurio nors išskirtinio nario, t. y. mero, rinkimai.

Kitaip tariant, Konstitucija nenumato atitinkamos teritorinės bendruomenės tiesiogiai renkamo mero institucijos, kuri yra nustatyta galiojančiame Vietos savivaldos įstatyme. Vadinasi, Konstitucijoje nustatyta tvarka atitinkamai, nepakeitus jos 119 straipsnio, įstatymu negali būti nustatyta atitinkamos teritorinės bendruomenės tiesiogiai renkama vienasmenė savivaldybės valdžios ir viešojo administravimo institucija (mero pavadinimu), be kita ko, atsakinga už įstatymų, Vyriausybės bei savivaldybės tarybos sprendimų tiesioginį įgyvendinimą.

Pagal galiojantį teisinį reglamentavimą, visų pirma, meras yra tiesiogiai savivaldybės bendruomenės renkamas savivaldybės tarybos vadovas, t. y. jo išrinkimas į šias pareigas nepriklauso nuo savivaldybės tarybos narių valios.

Antra, meras taip pat yra savivaldybės vadovas, t. y. savivaldybės, kaip įstatymu nustatyto valstybės teritorijos administracinio vienetą, be kita ko, jo bendruomenės, įgyvendinančios Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, vadovas, kuriam suteikti atitinkami vietos valdžios įgaliojimai. Trečia, meras yra ir viešojo administravimo subjektas, kuriam suteikti atitinkami valdingi įgaliojimai, be kita ko, atlikti vykdomojo pobūdžio veiklą, tiesiogiai įgyvendinant įstatymus, Vyriausybės nutarimus, savivaldybės tarybos sprendimus. Tai reiškia, kad meras, kartu būdamas ir tarybos nariu, turi daugiau jam įstatymų suteiktų specifinių savarankiškų įgaliojimų nei kiti tarybos nariai ir kartu yra Konstitucijoje nenumatyta savivaldybės institucija, kuri nėra nei atstovaujamoji institucija (savivaldybės taryba), nei savivaldybės tarybos sprendimu sudaroma vykdomoji ar kitokia institucija.

Seimas, įgyvendindamas šį Konstitucinio Teismo nutarimą, ir atsižvelgdamas į tai, kad nuo 2015 m. tiesioginiai savivaldybių merų rinkimai pasiteisino ir praktikoje pastebimas didėjantis rinkėjų aktyvumas, bei tai, kad visuomenė ir toliau palaiko tiesioginių merų rinkimų idėją (pagal 2021 m. balandžio mėn. „Vil-morus“ atliktą apklausą, daugiau kaip 80 proc. Lietuvos gyventojų nuomone, meras turi būti renkamas tiesiogiai), 2022 m. balandį patvirtino Konstitucijos pataisas, įtvirtinančias, kad savivaldos teisė turi būti įgyvendinama ne tik per savivaldybių tarybas, bet ir per savivaldybių merus. Pagrindiniame šalies dokumente galiausiai įtvirtinta, kad savivaldybių merus ketveriems metams renka šalies piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vienetą gyventojai.

Meras – nebe tarybos narys

Konstitucijoje įtvirtinus tiesioginius merų rinkimus Seimas ėmėsi

svarstyti naują merų įgaliojimų modelį, pagal kurį savivaldybės taryba būtų atstovaujamoji institucija, o savivaldybės meras – savivaldybės vadovas, turintis vietos valdžios ir viešojo administravimo teises ir pareigas, t. y. vykdomoji institucija.

Pagal šiuo metu galiojantį Vietos savivaldos įstatymą meras yra ne tik savivaldybės atstovaujamosios institucijos – savivaldybės – tarybos narys ir vadovas, bet ir atskira nuo savivaldybės tarybos vienasmenė savivaldybės institucija – savivaldybės, kaip įstatymo nustatyto valstybės teritorijos administracinio vieneto, vadovas, turintis vietos valdžios ir viešojo administravimo įgaliojimus.

Pagal nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojančius Vietos savivaldos įstatymo pakeitimus savivaldybės meras planuos savivaldybės tarybos veiklą, sudarys savivaldybės tarybos posėdžių darbotvarkes ir teiks savivaldybės tarybos sprendimų projektus, šauks savivaldybės tarybos posėdžius ir jiems pirmininkaus, pasirašys savivaldybės tarybos sprendimus ir posėdžių, kuriems pirmininkavo, protokolus. Tačiau meras nebus savivaldybės tarybos nariu ir neturės anksčiau buvusios įprastos balsavimo teisės savivaldybės tarybos posėdžiuose sprendžiamais klausimais. Kitaip tariant, meras izoliuojamas nuo sprendimų priėmimo ir jam paliekama tik simbolinė patariamoji funkcija.

Kita vertus, kaip kompensacija merui suteiktas įrankis – teisė nepasirašyti savivaldybės tarybos priimtų sprendimų ir juos motyvuotai grąžinti pakartotinai nagrinėti. Įteisinus tokią galią meras, matydamas, kad savivaldybės tarybos priimtas sprendimas prieštarauja galiojantiems teisės aktams, turės teisę sustabdyti tokio sprendimo vykdymą. Tiesa, numatyti ir tam tikri saugikliai, kad šia teise nebūtų piktnaudžiaujama – savivaldybės taryba galės arba pritarti mero motyvuotam

grąžinimui, arba patvirtinti pirminį priimtą sprendimą. Taip, tikimasi, į vietos savivaldą bus įnešama daugiau skaidrumo ir atsakomybės tiek merui, tiek tarybos narius renkantiems rinkėjams, kurie prieš kiekvienus naujus rinkimus galės nuspręsti, kurie mero ir (ar) tarybos veiksmai ar priimti sprendimai pateisino jų lūkesčius, o kurie – ne.

Nėra abejonių dėl to, kad jau keletą kadencijų galiojanti tvarka, kai merai renkami tiesiogiai, rinkėjams tapo priimtinesnė, aiškesnė ir skatinanti aktyviau dalyvauti rinkimuose.

Naujajame teisiname reglamentavime numatyta, kad tais atvejais, kai meras laikinai eiti savo pareigų negali (pvz., dėl atostogų, laikinojo nedarbingumo), jį pavaduos vicemerai. Tačiau, kai mero įgaliojimai nutrūks, arba naujas meras nepriešs, mero pareigas laikinai eis savivaldybės tarybos sprendimu paskirtas tarybos narys.

Vietoj šiuo metu Vietos savivaldos įstatyme numatytos mero pavaduotojo pareigybės įtvirtinama vicemerų pareigybė. Vicemerai bus politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojas, kaip ir savivaldybės administracijos direktorius, ir tai reiškia, kad juo galės dirbti rinkėjų nerinktas asmuo. O savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojų pareigybė bus panaikinta.

Meras savo vienasmeniu sprendimu turės teisę paskirti administracijos direktorių, o skiriant vicemerą pirmiausia reikės atsižvelgti į savivaldybės tarybos. Tačiau, jeigu savivaldybės taryba ir nepritars mero siūlomai vicemero kandidatūrai, meras vis tiek turės teisę savo sprendimu paskirti jį vicemeru. Nors naujasis teisinis reglamentavimas ir sudaro galimybę savivaldybės tarybos nariams pareikšti nepasitikėjimą vicemerai ar savivaldybės administracijos direktoriumi, visgi tai, ar atleisti juos

iš pareigų ar ne, kiekvienu atveju spęs meras.

Daugiau teisių savivaldybių tarybų mažumoms

Vietos savivaldos įstatyme taip pat atsiranda tokios kategorijos, kaip savivaldybės tarybos dauguma, mažuma, opozicija ir opozicijos lyderis. Savivaldybės tarybos kolegija keičiama į savivaldybės kolegiją,

išplečiamas asmenų, įeinančių į ją, sąrašas. Į jį įtraukiamas meras, vicemerai, administracijos direktorius, savivaldybės tarybos komitetų pirmininkai, Etikos komisijos ir Antikorupcijos komisijų pirmininkai, opozicijos lyderis. Numatyta, kad kolegija gali būti sudaryta savivaldybės tarybos sprendimu, o jos posėdžiams pirmininkaus meras.

Įtvirtinus naują teisinį reguliavimą ne tik panaikintas prieštaravimas Konstitucijai, bet ir, tikimasi, bus suteikta daugiau teisių savivaldybės tarybos mažumai, sustiprintas mero institutas ir išgrynintos savivaldybės tarybos funkcijos. Taip pat merui, kaip institucijos vadovui, suteiktos atitinkamos teisės, pareigos ir numatytos atsakomybės.

Nėra abejonių dėl to, kad jau keletą kadencijų galiojanti tvarka, kai merai renkami tiesiogiai, rinkėjams tapo priimtinesnė, aiškesnė ir skatinanti aktyviau dalyvauti rinkimuose. Tačiau ar naujasis įgaliojimų modelis, kai meras nebus savivaldybės tarybos narys ir neturės balso teisės tarybos posėdžiuose priimant sprendimus, pateisins gyventojų lūkestį turėti stiprų merą, tinkamai atstovaujantį vietos bendruomenės interesams, galintį inicijuoti ir įgyvendinti vietos gerovei svarbius sprendimus, pasiteisins – pamatysime per artimiausius ketverius metus. ■

ŪKINĖS VEIKLOS LAISVĖ (KONSTITUCIJOS 46 STRAIPSNIS)

Ar Konstitucija saugo ekonominę veiklos laisvę?

Ir kodėl jai skiriama mažiau dėmesio nei asmens ir politinėms teisėms?

Dr. Agnė JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ

Advokato Justo Vilio ir partnerių kontorės advokatė,
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dėstytoja

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nerasime sąvokos „ekonominė veiklos laisvė“ ar „verslo laisvė“. Tačiau Konstitucijos IV skirsnyje „Tautos ūkis ir darbas“, skirtame asmens socialinių ekonominių teisių apsaugai ir kai kuriems valstybės ekonominiams, gamtosauginiams interesams įtvirtinti, ši laisvė įvardijama kaip „asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva“ (šiam straipsnyje sąvoka „asmens ūkinės veiklos laisvė“ gali būti keičiama sinonimu „ekonominės veiklos laisvė“).

Ši laisvė priskiriama prie ekonominių laisvių, kurioms konstitucinės teisės mokslas dažnai skirdavo ne tiek daug dėmesio, kaip politinėms ir asmeninėms teisėms. Ekonominės teisės kartu su socialinėmis ir kultūrinėmis teisėmis dažnai įvardijamos kaip antros kartos žmogaus teisės, o asmeninės ir politinės teisės priskiriamos prie pirmos kartos teisių. Politinės ir pilietinės teisės buvo dažnai vadinamos fundamentaliomis, prigimtinėmis, tiesiogiai taikomomis, o ekonominės teisės vertintos kaip „antrarūšės“, labiau programinės teisės.

Tačiau situacija iš esmės pasikeitė, kai 2020 m., pradėjus plisti SARS-CoV-2 virusui, valstybės valdžios institucijos ėmėsi įvairių priemonių (*inter alia* ir ekonominių veiklos ribojimo priemonių), siekdamos užkirsti jam kelią. Svarbiausias veiksnys ekonominei laisvei buvo karantino įvedimas, kai faktiškai buvo sustabdyta dalies šalies ūkio sektorių veikla. Atskiros ūkio sritys, tokios kaip tarptautinis turizmas, grožio paslaugų teikėjai, maitinimo įstaigos ir kt., privalėjo nutraukti veiklą arba veikti tik minimaliu režimu. Visi šie ir kiti ūkinės veiklos laisvės ribojimai sukėlė didelius finansinius praradimus, kurie paskatino aktyvią visuomenės ir teisės mokslininkų diskusiją, ar Konstitucija saugo ūkio subjektų veiklą, ar valstybės valdžios veiksmai neprieštaruoja Konstitucijoje įtvirtintiems asmens ūkinės veiklos laisvės garantams? Būtent šis sunkus ekonomi-

nis laikotarpis priverstė prisiminti, kad ekonominė laisvė laikytina išskirtinio svarbumo kategorija, nes būtent ji kuria sąlygas visos visuomenės santvarkai egzistuoti. Ekonominės veiklos laisvė užtikrina labai svarbią žmonijos veiklos sritį, kuri, iš vienos pusės, leidžia vystyti asmens savarankiškumui, iniciatyvai, o iš kitos pusės, kuria žmogiškąją kultūrą, nes ši laisvė skatina asmens prigimtinių socialumą per bendradarbiavimą, tarpusavio ryšius su kitais asmenimis.

Atsižvelgiant į tai, trumpai apžvelgtina, kokie yra ekonominės veiklos laisvės pagrindai, įtvirtinti prieš 30 metų priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kaip jie buvo „modernizuojami“ Konstitucinio Teismo jurisprudencijos. Ši trumpa apžvalga leis skaitytojui suprasti, kad 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija sukūrė prielaidas stabiliai ir sėkmingai ekonomikai vystyti, įtvirtino ekonominių santykių reguliavimo pamatus, kurie užtikrina valstybės ekonominių, socialinių ir teisinių santykių prognozuojamumą. Tačiau kiekvienas asmuo, kuris mano, kad jo konstitucinė asmens ūkinės veiklos laisvė buvo pažeista, gali kreiptis į teismą ir ginti šią laisvę, vadovaudamasis Konstitucija, nes *lex fundamentalis* yra tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 str.).

Konstituciniai asmens ūkinės veiklos laisvės pagrindai

Kaip minėta, asmens veiklos laisvė yra tiesiogiai įtvirtinta Konstitucijos 46 str. ir turi konstitucines tradicijas. Jau 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos 88 str. buvo tiesiogiai reglamentuota ekonominė veiklos laisvė, įvardijama kaip „piliečio darbo ir iniciatyvos laisvė veikti visose ūkio srityse“. Ši laisvė įtvirtinta ir kitose – 1928 m. ir 1938 m. tarpukario – Konstitucijose. Taigi, nors Lietuvoje daugiau nei 50 metų egzistavo planinės ekonomikos santvarka, kur ekonominė veiklos laisvė buvo visiškai paneigta, ši laisvė turėjo tvirtus istorinius

Svarbiausias veiksnys ekonominei laisvei buvo karantino įvedimas, kai faktiškai buvo sustabdyta dalies šalies ūkio sektorių veikla.

konstitucinius pagrindus, todėl „atgimė“ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

Panašiai kaip kitose pokomunistinėse valstybėse, ši laisvė Lietuvoje apibrėžta lakoniškai, apsiribojant tik šios laisvės įvardijimu, detaliau neplėtojant nei šios laisvės turinio, nei valstybės įsipareigojimų visuomenei, nulemiančių verslo reguliavimo kryptis. Analizuodamas Lietuvos konstitucinę doktriną, Konstitucinis Teismas nevienareikšmiškai interpretuoja ūkinės veiklos laisvę, kartais ją įvardija kaip konstitucinę vertybę, kartais – kaip konstitucinį principą, o pastarųjų metų doktrinoje – kaip subjektyvą teisę bei laisvę. Vėliausia konstitucinė asmens ūkinės veiklos laisvės doktrina suponuoja, kad ši laisvė apima *inter alia* sutarčių sudarymo laisvę, sąžiningos konkurencijos laisvę, laisvę verstis bet kokia įstatymų neuždrausta ekono-

mine veikla, ūkio subjektų lygiatėsiškumą, laisvę ūkio subjektui be dirbtinių kliūčių patekti į rinką ir iš jos pasitraukti ir kita.

Tame pačiame Konstitucijos straipsnyje, kuriame įtvirtinta ūkinė veiklos laisvė, numatyta, kad „valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą“ (46 str. 2 d.). Taigi Konstitucija įtvirtina valdžios institucijoms galimybę vertinti ūkinės veiklos sritis pagal jų naudą visuomenei. Minėtas valstybinis ūkinės veiklos vertinimas sudaro reikiamas prielaidas įgyvendinti Konstitucijos nuostatą, kad „valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei“ (46 str. 3 d.), kurioje įtvirtinta ne tik valstybės teisė, bet ir jos priedermė teisės aktais reguliuoti ūkinę veiklą, kad ši tarnautų bendrai tautos gerovei.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ūkinės veiklos laisvė ▶

► nėra absoliuti. Įtvirtinant šios laisvės ribojimo galimybes, konstitucinė doktrina reikalauja atsižvelgti į bendrąsias žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygas (*lex generalis*) ir specialiąsias šios ekonominės laisvės ribojimo sąlygas (*lex specialis*), t. y. formaliąją ir materialiąją ribojimo sąlygas. Konstitucija tiesiogiai neįvardija formaliosios ribojimo sąlygos, tačiau jau 1994 m. konstitucinė doktrina konstatavo, kad ūkinės veiklos laisvės ribojimas galimas tik įstatymu, o 2006 m. Konstitucinis Teismas nurodė, kad tik „įstatymu galima nustatyti esmines ekonominės veiklos sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, taip pat nustatant įvairias sankcijas už atitinkamus teisės pažeidimus <...>. Kitais atvejais ekonominę laisvę galima riboti ir kitais žemesnės galios poįstatyminiais aktais.“ Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas nenurodė,

dra tautos gerovė“ turinys kiekvienu konkrečiu atveju apibrėžiamas, atsižvelgiant į ekonominius, socialinius ir kitus svarbius veiksnius. Anot konstitucinės doktrinos, valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, turi laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinti ūkinės veiklos subjekto ir visuomenės interesus. Valstybė turi siekti ne atskirų asmenų gerovės, bet būtent bendros tautos gerovės, kuri neturi būti priešpriešinama paties ūkio subjekto, kurio veikla yra reguliuojama, gerovei, jo teisėms ir teisėtiems interesams.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijos tyrimas

Per trisdešimt Lietuvos Respublikos Konstitucijos gyvavimo metų Konstitucinis Teismas yra priėmęs daugiau nei 30 nutarimų, kuriuose formuojami asmens ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai.

nemažai bylų, kurios buvo būtinos siekiant nubrėžti „konstitucinę takoskyrą“ tarp planinės ir rinkos ekonomikos, suteikti laisvę privačiai nuosavybei ir ekonominei iniciatyvai vystytis, nubrėžti atgimstančio lietuviškojo verslo ribas.

2. Antrąjį Nepriklausomybės dešimtmetį, t. y. nuo 2001 iki 2010 m., tiek teismai, tiek Konstitucijos įgalintos valdžios institucijos dažnai kreipėsi į konstitucinį teisingumo vykdytoją dėl teisinio reguliavimo, susijusio su energetika. Per analizuojamą laikotarpį Konstitucinis Teismas iš esmės išnagrinėjo net 7 bylas, susijusias su ūkio būkle energetikos srityje ir su šioje srityje veikiančių įmonių, kurių akcininkė dažnai būdavo ir Lietuvos Respublika, valdymu. Šiose bylose Teismas suformavo konstitucinę doktriną dėl būtinybės užtikrinti energetinį Lietuvos saugumą ir nepriklausomybę nuo kitų valstybių.

Kita analizuojamo dešimtmečio konstitucinės doktrinos tendencija ta, kad dažnai Konstitucinis Teismas įvairiose konstitucinės justicijos bylose pasisakydavo už ekonominės veiklos liberalizavimą ir privataus ūkio sektoriaus skatinimą.

3. Trečiame Konstitucijos dešimtetyje energetinė ir ekonominė tema išliko aktuali konstitucinėje jurisprudencijoje. Šiuo laikotarpiu Konstitucinis Teismas minėta tema nagrinėjo Lietuvos ekonomikai ypač svarbią bylą, t. y. dėl Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo kai kurių nuostatų atitikties Konstitucijai. Ši byla ir suformuota doktrina yra ypač aktuali šiomis dienomis, atsižvelgiant į Rusijos karo veiksmus Ukrainoje, nes byloje Teismas pasisakė dėl Lietuvos Respublikos energetikos sistemos saugumo ir patikimumo, galimybės gauti energijos išteklius iš įvairių tiekėjų ne-

Konstituciniame Teisme laukia dar neišnagrinėta byla, kurioje pareiškėjai prašė Teismo pasisakyti dėl ekonominės veiklos laisvės ribojimų konstitucingumo per pandemiją.

kas yra esminės ūkinės veiklos sąlygos, draudimai ir ribojimai, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai. Kiekvieną kartą tai turėtų būti vertinama individualiai, atsižvelgiant į ūkinės veiklos pobūdį, santykių sudėtingumą, ekonominius, socialinius ir kitus svarbius veiksnius. Konstitucinio Teismo teiginys, leidžiantis tam tikrais atvejais poįstatyminiais aktais riboti ekonominę veiklą, vėlesniuose Teismo nutarimuose buvo retai kartojamas. Dažniausiai Konstitucinis Teismas nurodydavo, kad ekonominė veiklos laisvė gali būti ribojama tik įstatymu, ir nukreipdavo į bendrąsias žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygas.

Materialioji ūkinės veiklos laisvės ribojimo sąlyga yra tiesiogiai įvardyta, ir Konstitucija reikalauja, kad valstybė ekonominę veiklą reguliuotų taip, kad ji „tarnautų bendrai tautos gerovei“. Sąvokos „ben-

Trumpai pateikiame ūkinės veiklos laisvę aiškinančios Konstitucinio Teismo jurisprudencijos tyrimą, kuris atskleidė tam tikrus Lietuvos ekonomikos reguliavimo konstitucinėje teisėje dėsningumus. Tyrimui atlikti pasirinktos 1993–2021 m. konstitucinės justicijos bylos, kuriose Konstitucinis Teismas pasisakė dėl konstitucinių ekonominės veiklos laisvės pagrindų. Analizuojant Konstitucinio Teismo pasirinktą doktriną, tiriamos bylos buvo suskirstytos į tris chronologinius etapus pagal tris Lietuvos Respublikos Konstitucijos gyvavimo dešimtmečius (1993–2000 m., 2001–2010 m., 2011–2021 m.), ir tai leido atskleisti tam tikrus Lietuvos ūkio reguliavimo konstitucinėje teisėje dėsningumus, t. y.:

1. Pirmąjį Konstitucijos gyvavimo dešimtmetį Teismas nagrinėjo

diskriminacinėmis sąlygomis ir kainomis.

Kita su ūkio reguliavimu susijusi ir šiame dešimtmetyje ypač aktuali konstitucinėje teisėje tema – vis didėjančio ekonominės veiklos galimybių ir aplinkosauginių reikalavimų konflikto sprendimas. Konstitucinės jurisprudencijos, kuri analizuotų ekonominės veiklos galimybes, atsižvelgiant į aplinkosaugos reikalavimus, šiuo metu vis daugėja. Pavyzdžiui, per pastaruosius

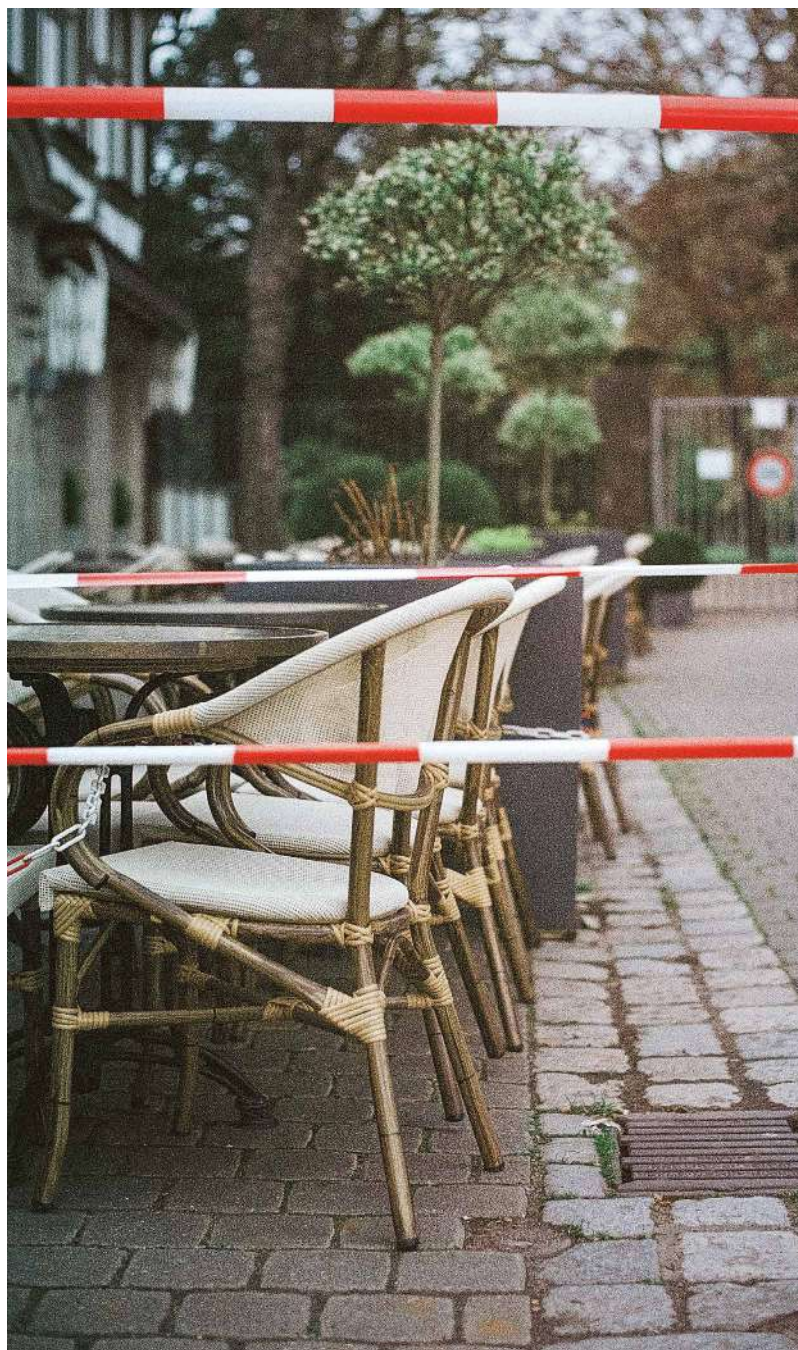
dešimt metų Konstitucinis Teismas yra išnagrinėjęs ne vieną su atliekų tvarkymo teisiniu reguliavimu susijusią bylą, kurioje analizavo asmens ūkinės veiklos laisvės ir aplinkos apsaugos reikalavimų pusiausvyrą. Šiose bylose Konstitucinis Teismas dažnai paremdavo įvestus ekonominės veiklos laisvės apribojimus, kurie buvo reikalingi, siekiant užtikrinti tautos gerovę, t. y. visuomenės teisę į sveiką ir švarią aplinką.

Taip pat aktualu pabrėžti, kad šiuo metu Konstituciniame Teisme laukia dar neišnagrinėta byla, kurioje pareiškėjai prašė Teismo pasisakyti dėl ekonominės veiklos laisvės ribojimų konstitucingumo per COVID-19 pandemiją. Be to, 2022 m. išnagrinėta pirmoji byla, kurioje uždaroji akcinė bendrovė, pasinaudojusi nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. pradėjusiu veikti individualaus konstitucinio skundo institutu, tiesiogiai kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu išnagrinėti, ar atitinkamo teisės akto reguliavimas nepažeidžia jo konstitucinės asmens ūkinės veiklos laisvės. Taip ūkio subjektas pasinaudojo nauja Lietuvoje žmogaus teisių ir laisvių gynimo priemone, siekdamas apginti savo ūkinės veiklos laisvę.

Vietoj išvadų

Apibendrinant galima pasakyti tai, kad 30 metų jubiliejų švenčianti Lietuvos Respublikos Konstitucija tiesiogiai įtvirtino asmens ūkinės veiklos laisvės pagrindus. Kiekvienas asmuo, manantis, kad ši jo laisvė pažeista, gali kreiptis į teismą dėl jos gynimo, tačiau turi įrodyti, kad, apribojant jo asmens ūkinę veiklos laisvę, buvo nesilaikoma bendrųjų žmogaus teisių ir laisvių ribojimo ir specialiųjų šios laisvės ribojimo sąlygų (materialiosios ir (ar) formaliosios).

Taigi Konstitucija ir ją aiškinanti Konstitucinio Teismo doktrina leidžia apriboti ekonominę veiklą, tačiau šiuo atveju turi būti paisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų. Tai reiškia, kad teisiniu reguliavimu gali būti nustatytos asmens ūkinės veiklos laisvės apribojimai, tačiau šie apribojimai negali ekonominės veiklos laisvės varžyti labiau, negu būtina konstituciškai reikšmingiems tautos gerovės tikslams pasiekti. Taip pat svarbu, kad apribojimas ūkinę veiklos laisvę įstatymų leidėjas atsižvelgtų į konstitucinės socialinės darnos imperatyvą ir konstitucinių vertybių pusiausvyrą, Konstitucijoje įtvirtintus teisingumo, protingumo ir proporcingumo principus. ■

ŪKINĖS VEIKLOS LAISVĖ (KONSTITUCIJOS 46 STRAIPSNIS)

Ar teisė į privatumą stabdo inovacijas?

Europos Komisijos dokumentuose ne kartą pripažinta, kad per pastaruosius kelis dešimtmečius inovacijų plėtra Europos Sąjungoje (ES) buvo gana vangė. Todėl dar 2000 m. Lisabonos strategija paženklino tvirtesnę įsipareigojimą inovacijų srityje ir netrukus paskatino ES lygmeniu parengti koordinuotą strategiją, kad būtų pasiektas 3 proc. BVP išlaidų lygis moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai. Tai buvo dienos, kai Europos Komisija nutiesė kelią Europos mokslinių tyrimų erdvei sukurti ir visos Europos inovacijų strategijos pradžia. 2006 m. vadinamojoje Aho ataskaitoje „Kuriame novatorišką Europą“ buvo skatinama nuodugniai apmąstyti ES inovacijų politiką. Į numatomą inovacijų įkarštį Bendrijoje pateko ir Lietuva. Tad kur esame šiandien?

Miglė PETKEVIČIENĖ

Advokatų kontoros „Ellex Valiunas“ partnerė

Rūta PUMPUTIENĖ

Advokatų kontoros „Ellex Valiunas“ partnerė

Nuo minėtų 2006 m. ne tik dėmesys inovacijoms, tačiau ir teisinis reglamentavimas augo eksponentiškai. Kasmet ES institucijos priima per 500 įvairios teisinės galios teisės aktų. Siekis reguliuoti

vis platesnį teisinių santykių ratą, o kartu – kai kurias sritis reguliuoti vis griežčiau, ES sulaukia dvejopo vertinimo: viena vertus, sudėtingėjant teisiniams santykiams labiau visa apimančias reguliavimas yra neišvengiamas,

siekiant didesnio teisinio apibrėžtumo. Kita vertus, kuo daugiau reguliavimo, tuo mažiau lieka laisvės improvizacijai, kartu didėja administracinė našta tiek kontroliuojančioms institucijoms, tiek verslui ir visuomenei.

Ypač didelio dėmesio šiame kontekste sulaukė ES Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (BDAR). Prieš įsigaliojant šiam reglamentui (ir jau pradėjus jį taikyti) vis pasigirdavo kalbų, kad jis itin riboja technologinę pažangą, verslas yra išspraudžiamas į ganėtinai siaurus rėmus, kas galima ir kas ne, o gresiančios baudos atbaido nuo bet kokių platesnių užmojų tvarkant asmens duomenis, nes rizikos yra kur kas didesnės nei galima naudoti. Didelio dėmesio šiandieną sulaukia ir dirbtinio intelekto reguliavimas, kuris turėtų nustatyti vienodą dirbtinio intelekto reguliavimo standartą visoje Europoje.

Kur būtume, jei inovacijų nestabdytų baimės?

Pokyčius patiria ne tik verslas. Didėjant žmonių sąmoningumui ir edukacijai šioje srityje, dėl tinkamų asmens duomenų tvarkymo ar dirbtinio intelekto taikymo praktikų vis dažniau pasisako ir įvairios visuomeninės organizacijos, asmenų grupės ir pavieniai asmenys. Net ir šiandien daugumą glumina algoritmai, kai, pavyzdžiui, vos ištarus žodį „skrydis“ ar pakalbėjus su pažįstamu apie planuojamas atostogas, interneto srautas prisipildo reklamos su kelionių pasiūlymais.

Ypač daug stigmų gaubia sveikatos duomenų (kaip ir nemažą dalį kitų asmens duomenų) panaudojimą inovacijoms ir moksliniams tikslams: žmonės vis dar baiminasi, kad tokie duomenys bus panaudoti prieš jų valią, kitais, nei nurodyta, tikslais ar dar blogiau – jie bus nukreipti prieš juos pačius. Dėl to viena jautriausių inovacijų atžvilgiu sričių, kuri yra itin griežtai reguliuojama ir kontroliuojama ES ir nacionalinių institucijų, yra inovacijos medicinos ir farmacijos srityje. Tad kur slypi tinkama pusiausvra tarp inovacijų ir siekio su inovacijomis ir asmens duomenų tvarkymu susijusius procesus reguliuoti teisiškai, ypač kai tokie duomenys yra itin jautrūs, pavyzdžiui, susiję su asmens sveikata?

Šiuolaikinės inovacijos medicinos, sveikatos priežiūros srityje prieš 30 ar net keletą metų būtų sunkiai suvoktos kaip mūsų kasdienybė.

Dirbtinis apvaisinimas mėgintuvėlyje jau tapo ne tik norma, bet ir išsigelbėjimu. Nieko nebestebina net ir vadinamieji dizainerių kūdikiai (*designer babies*), arba kitaip – „kūdikiai pagal užsakymą“, kai prieš gimimą vaikas yra „sumodeliuojamas“: parenkama arba pakeičiama jo genetinė sudėtis. Pradinis tokios modeliavimo galimybės tikslas buvo siekis įtraukti tam tikrą geną arba pašalinti su liga susijusius genus. Tačiau dabar realybė yra tokia, kad kartu siekiama suteikti vaikui norimas savybes (plaukų, akių spalvą, kūno sudėjimą ir t. t.). Galimybė manipuliuoti genais, net jei toks manipuliavimas nėra susijęs su siekiu išvengti sunkių paveldimų ligų, nebėra laikoma kažkuo nerealiu.

Ypač daug stigmų gaubia sveikatos duomenų (kaip ir nemažą dalį kitų asmens duomenų) panaudojimą inovacijoms ir moksliniams tikslams.

Jau kuris laikas daugelyje pasaulio šalių leidžiama eksperimentuoti kuriant gyvūno ir žmogaus hibridus, spausdinami žmogaus kaulai, auginami dirbtiniai audiniai. Medicinoje jau egzistuoja, yra naudojami ir implanuojami prietaisai, registruojantys žmogaus gyvybines funkcijas. Lygiai taip pat dirbtinis intelektas jau tapo kasdienybe. Jau ne vienus metus jo algoritmai naudojami diagnozėms nustatyti, gydymui paskirti. Kita vertus, šiandieną jau tikslėsniais ir patikimesniais, pavyzdžiui, chirurgais, nei žmonės tapo robotai, net nesinaudodami pažangesniu dirbtiniu intelektu. Pastaruoju metu robotai jau atliko daugybę įvairių sėkmingų operacijų. Dažnai jų indėlis buvo tikslumas, miniatiūrizacija ir mažesni pjūviai.

Ar visa tai nėra žmogaus orumą, individualumą, privatumą pažeidžiantys eksperimentai? Ar tikrai bet kokie bandymai, pavyzdžiui, modeliuoti kūdikį, yra etiškai nepriimtini? Ar leistumėte robotui būti jūsų gydytoju? O kaip su teisine atsakomybe?

Technologijų tikslas – saugumas ir privatumas, ar atvirkščiai?

Sveikatos duomenų apsauga yra itin išskirtinis objektas. Ypač atsižvel-

giant į tai, kad duomenys yra laikomi jautriais, jiems taikomas didesnės apsaugos kriterijus. Tuo labiau kad tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, tiek įvairiuose kituose išaiškinimuose žmogaus privatus gyvenimo neliečiamumas yra labai glaudžiai siejamas su sveikatos duomenimis, o „sveikatos duomenų“ sąvoka aiškinama itin plečiamai. Be abejo, negalime paneigti, kad tokie duomenys yra itin svarbūs tobulėti ir technologiškai augti, ypač atliekant mokslinius tyrimus, tačiau čia ir užsideda raudona lemputė, kai reikia ypatingo atidumo kriterijų.

Naujosios technologijos veikia etinę ir teisinę tiek sveikatos duomenų, tiek apskritai žmogaus privatu-

mo sampratą. Tačiau teisė į asmens duomenų apsaugą ir privatumą nėra absoliuti, ji turi būti vertinama atsižvelgiant į jos socialinį tikslą ir ribojama įstatymų pagal proporcingumo principą ir esant būtinybei. Be to, inovacijos sveikatos teisėje nulėmė, kad BDAR atsirado asmens duomenų tvarkymo nuostatos, kurios išaiškina asmens teisę į privatumą šiais principais: teisėtumo, sąžiningumo, skaidrumo, tikslo apribojimo, duomenų kiekio mažinimo, tikslumo, saugojimo trukmės apribojimo, vientisumo, konfidencialumo ir atskaitomybės. Taigi naujosios technologijos itin padidino netyčinės veiklos riziką, kurios teisėje netapatamos su piktaivališkais veiksmais, saugumą.

Bet kuriuo atveju nuogąstavimas dėl to, kas bus toliau, visada išlieka. Pavyzdžiui, idėja, kad vaikai gimtų sveiki, yra gera, bet visada reikėtų laikytis atsargumo principo, nes šiandien joks mokslas ir praktika neparo-dė aiškaus vaizdo, kokie yra tikrieji rezultatai po manipuliacijų genais.

Kita vertus, nė viena technologija savaime nėra kenksminga ar bloga. Piktnaudžiavimo atvejų atsiranda būtent pritaikymo srityje. Tad ar tikrai būtina daryti takoskyrą tarp ▶

► žmogaus kaip duomenų subjekto ir technologijų tobulėjimo visuomenės labui? Ar pažangos mums reikia tam, kad turėtume daugiau saugumo ir mažiau privatumo, ar atvirkščiai?

Didėjant geresnės gyvenimo kokybės lūkesčiams ir kintant visuomenės gyvenimo būdai, siekiant būti pasiruošusiems pandemijoms, reikalinga tobulesnė, veiksmingesnė ir geresnė sveikatos priežiūra. Sensantanti visuomenė ir kylantis gyvenimo lygis lemia didėjantį sveikatos priežiūros paslaugų, pagrįstų naujausiais mokslo ir biomedicinos technologijų laimėjimais, poreikį. Tad su medicinos inovacijų pritaikymu susijusias rizikas vis dėlto atperka sveika visuomenė ir tvari sveikatos sistema. Kai medicina draugauja su technologijomis, gimsta gyvybę gelbstinčios inovacijos, net jei šalia šio gėrio visada turime ir „pašalinių reiškinių“, tokių kaip manipuliacijos genais.

Reikia sutikti, kad platų šių inovacijų panaudojimą kol kas stabdo aukščiausios kokybės, saugumo ir bent minimalaus privatumo standartų nebuvimas ir apskritai rezultatų patikimumo klausimas. Tačiau naujų technologijų ekspansyvumas ir jų galimybės sudaro prielaidas plėsti apskritai sveikatos priežiūros, medicinos ribas. Tai lemia, kad ribos tarp saugumo ir privatumo vis labiau išsitrina. Ši skirtis sveikatos teisėje tampa vis svarbesnė dėl augančių technologijų galimybių ir didėjančio jų sudėtingumo laipsnio. O iššūkius, susijusius su inovacijų taikymu, galima įveikti pasitelkus dvi priemones – visuomenės, pramonės, inovacijų taikytojų švietimą privatumo klausimais ir sutarimą dėl visuotinai priimtino reguliavimo, kuris apibrėžtų, kas yra toleruojama, o kas – ne.

Reglamentavimas ir kontrolė neveiks be sąmoningumo

Akivaizdu, kad daugiausia išloš tos valstybės, kurios atliks šį švietimo darbą ir savo teisinę bazę bei reguliavimą sugebės pritaikyti ne tik prie besikeičiančių verslo ir visuomenės poreikių, bet ir prie technologijų progreso. Asmens duomenų apsauga, dirbtinis intelektas, skaitmeninių

Skirtingi reguliavimo metodai gali turėti skirtingą poveikį naujovėms: paprastai griežtesnis reglamentavimas gali trukdyti inovacijoms ir jų plėtrai.

produktų, ne asmens duomenų tvarkymo reikalavimai – tik dalis reguliavimo lauko, kuris nusakys technologijų raidos greitį ir kryptis. Laikoma, kad skirtingi reguliavimo metodai gali turėti skirtingą poveikį naujovėms: paprastai griežtesnis reglamentavimas gali trukdyti inovacijoms ir jų plėtrai, o lankstesnis reguliavimas jas, priešingai, gali paskatinti.

Dar daugiau – ne paskutinį vaidmenį atliks ir minėtos teisinės bazės taikymo veikla: ne veltui sutariama, kad kuo mažesnės atitikties sąnaudos ir administracinė našta teisinės bazės taikymo procese (t. y. nacionalinių institucijų, kontroliuojančių teisės taikymą konkrečiose srityse, veikloje), tuo stebimas didesnis teigiamas poveikis inovacijoms.

Galiausiai, kalbant apie reguliavimo poveikį inovacijoms, verta pabrėžti, kad reguliavimas ir teisės taikymas šioje srityje nėra savitikslis: tai yra itin svarbu siekiant visuomenės pasitikėjimo verslo kuriamomis inovacijomis. Tai iliustruoja vienas itin ryškus, neseniai sveikatos technologijų plėtrą stebinčią bendruomenę sukrėtęs įvykis: revoliuciją kraujo tyrimų srityje žadėjusios JAV įmonės

„Theranos“ griūtis ir vėlesnis jos įkūrėjos nuteisimas daugiau nei 11 metų kalėjimo dėl sukčiavimo. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad milijardais vertintos įmonės pažadai sutrumpinti kraujo tyrimų grandinę ir revoliucionuoti visą kraujo tyrimų pramonę yra niekaip nepagrįsti technologiškai. JAV vertybinių popierių ir biržos komisija, tirdama šį atvejį, apibendrinio, kad novatoriai, siekiantys padaryti revoliuciją ir sužlugdyti pramonę, turi pasakyti investuotojams tiesą apie tai, ką jų technologija gali padaryti šiandien, o ne tik tai, ką jie tikisi kada nors padaryti.

Subalansuotas reglamentavimas ir pagrįsta atsakingų institucijų kontrolė yra vieninteliai mechanizmai, kad tokių atvejų nepasikartotų ateityje. Tai būtina tam, kad visuomenė pasitiktų verslu ir jo kuriamomis inovacijomis. Tad poveikį sėkmingai inovacijų plėtrai daro ir ateityje darys ne tik teisinis reguliavimas ir teisės taikymas, tačiau ir pačių žmonių sąmoningumas, atvirumas naujovėms, taip pat verslo pasirengimas su teisiniu reguliavimu susijusiais iššūkiais tvarkytis ne juos neigiant, o juos priimant ir gerbiant. ■

1990

Aktyvių
verslo klientų

650.000

Prižiūrimas klientų
plotas kv/m²

550

Darbuotojų

Dirbame
visoje Lietuvoje

PROFESIONALIOS VALYMO PASLAUGOS

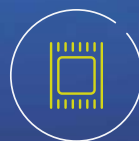
**Reguliarus
valymas**

**Specialūs
valymo darbai**

**Higienos
teikimas**

**Kilimėlių
nuoma**

**Teritorijos
tvarkymas**

Algimantas Antanas PALIJANSKAS

(1935–2022)

Advokatas, Advokato garbės ženkle kavalierius

Paskutinio advokato Algimanto Antano Palijansko padėjėjo Tomo Palijansko prisiminimai ir mintys apie advokatą

Teoriškai advokatą A. A. Palijanską turėjau pažinti 53 metus, nes buvau ne tik jo padėjėjas, bet ir sūnus. Tačiau pirmasis mano prisiminimas apie Tėvą išlikęs nuo dvejų metų – nuo ketverių Tėvą atsimenu jau gerai ir su visomis smulkmenomis, todėl galima teigti, kad šį advokatą artimai pažinojau apie 50 metų. Iki 37 metų apie šią asmenybę žinau iš pasakojimų – pasakotojas jis buvo puikus, ypač kai aplankydavo gera nuotaika, vėliau viską patyriau, sužinojau ir pajutau pats.

Būsimas advokatas gimė 1935 m. lapkričio 25 d. Balnoraivos (dabar Beinoravos) kaime, Smilgių valsčiuje, Panevėžio apskrityje (dabar Radviliškio rajonas), ūkininko šeimoje. Šeimoje buvo jauniausias – aštuntas vaikas, ketvirtas sūnus ir pirmasis vaikas šeimoje, kurio gimimą prižiūrėjo akušerė. Tuomečiame Lietuvos kaime tai nebuvo dažnas reiškinys – greičiau išimtis iš taisyklės.

Kaip ir kiekvieno žmogaus, būsimo advokato charakteris pradėjo formuotis jau vaikystėje. Pirmasis darbinės karjeros žingsnis, kaip ir daugelio to laikmečio ūkininkų vaikų, buvo ganiava. Manau, nesuklysiu teigdamas, kad, būdamas penkerių metų, būsimas advokatas tapo kerdžiumi su visa jam tenkančia atsakomybe, tuo metu vyko Antrasis pasaulinis karas

ir jis kaime buvo jį labai akivaizdžiai – su juo Algimantui Antanui tekdavo susidurti tiesiogiai.

Vėliau, pasibaigus karui, atsirado galimybė mokytis, ir būsimas advokatas, mokydamasis įvairių Lietuvos regionų mokyklose ir dažnai jas keisdamas dėl pragyvenimo sunkumų, įgijo vidurinę išsilavinimą, kurį visą gyvenimą labai vertino.

Tikėtina, kad sunkūs pirmieji 20 gyvenimo metų jį užgrūdino, suteikė tvirtybės, išugdė kantrybę, teisingumo jausmą, kitas teigiamas savybes, kuriomis jis pasižymėjo visą gyvenimą.

Baigęs Vilniaus universiteto Teisės fakultetą, 1964 m. A. A. Palijanskas pradėjo dirbti advokatu Plungėje. Nuo 1966 iki 1976 m. dirbo teisėju – Plungės rajono teismo pirmininku. Visą likusį gyvenimą dirbo advokatu – pradžioje Klaipėdos mieste, vėliau Kaune.

Teko šią asmenybę pažinti šeimoje, darbe, leidžiant laisvalaikį, įvairiuose žmonių susibūrimuose. Skirtingomis gyvenimo aplinkybėmis atsiskleisdavo pačios įvairiausios šio žmogaus savybės, tačiau visada jį lydėjo kantrybė, smalsumas, kūrybiškumas, humoro jausmas, supratimas... Nors buvo apdovanotas daugybe talentų, jis taip pat buvo labai darbštus. Manau, todėl jo talentai įvairiose situacijose atsiskleisdavo pačiomis įvairiausiomis spalvomis: atmintinai galėdavo deklamuoti poeziją keletą valandų be sustojimo, turėjo puikų balsą ir išskirtinę muzikinę klausą, todėl dažnai grodavo muzikos instrumentais ir puikiai dainavo, nors

šiose srityse buvo visiškai savamokslis. Mėgo sportą – visą gyvenimą sportavo, neapleido savo kūno būklės iki paskutinių gyvenimo dienų ir domėjosi juo, ypač akcentavo sporto kaip meno rūšies įtaką žmonėms – su dideliu įkvėpimu pasakodavo apie įvairiausių žmonių reakcijas per sporto renginius. Labai mylėjo gamtą – visus metų laikus. Labai daug laisvalaikio praleisdavo gamtoje – nebūdavo tokios savaitės, kad neaplankytų miško ar parko, taip pat dažnai iš darbo vietos namo eidavo pėsčiomis apie šešis kilometrus, netgi būdamas vyresnis nei aštuoniasdešimt metų – sakydavo, jog reikia kojas pramankštinti, kad nesustabarėtų, ir neužmiršdavo priminti, kad vaikystėje į mokyklą taip pat reikėdavo eiti apie aštuonis kilometrus. Gamtos reiškinius stebėjo visą gyvenimą – tikriausiai šis įgūdis prigijo ganant galvijų bandas gimtajame kaime.

Advokatas A. A. Palijanskas mėgo dėstyti savo mintis popieriuje – rašė trumpus apsakymus, labai retai net paskaitydavo – būdavo labai įdomu. Skaitant ypač atsiskleisdavo jo aktoriniai sugebėjimai, menas pritraukti žmonių dėmesį. Teko dalyvauti teisininkų kelionėje autobusu į Prancūziją ir matyti, kaip skaitomi jo kelionėje patirti ir aprašyti įspūdziai laikę prikaustę viso autobuso keleivių dėmesį ištisą pusvalandį – atrode įspūdingai... Tėtis apskritai labai lengvai pritraukdavo žmonių – gerai pažįstamų ir visai svetimų – dėmesį. Jis mėgo bendrauti, būti dėmesio centre – bendraujant turbūt atsiskleisdavo giliai viduje tūnantis aktoriaus talentas. Tikrai buvo mėgstamas vaikų ir dažnai tekdavo jį pastebėti jų apsuptyje – vaikams jis negailėdavo savo laiko...

Ilgą laiką, galbūt netgi visą savo gyvenimą, Algimantas rašė dienoraštį. Sudėtinga pasakyti, kada pradėjo rašyti, tačiau man minėjo, kad tarnaudamas kariuomenėje jį jau rašė. Visada rašė ranka, todėl prirašytas turėtų būti ne vienas sąsiuvinis. Sunku dabar pasakyti, kur randasi dauguma jo dienoraščio lapų, tačiau paskutiniais metais surašytas kai kurias jo mintis yra galimybė pacituoti:

„Kaunas, 2021-04-26, pirmadienis.

Prabudau apie 7 val. ryto. Žvilgtelėjau pro miegamojo, po to virtuvės langą ir netekau žado. Galvojau, dar sapnuoju: medžių šakos pasidengusios baltu žiemos šerkšnu ir pakankamai tankiu. Žemėje baltuma – lyg tai nebūtų paprastų pavasario snaigių darbas...

Pro virtuvės langą matomas žiemą pamėgtas vaikų kalniukas – taip pat baltas. Automobilių stogai, kaip ir namų – taip pat balti. Galvoju, ar tai tikrai balandžio mėnesio pabaigos darbas... Bet tikrovės nepakeisi!

Nuėjau ilsėtis. Sapnavosi gražūs sapnai. Pakartotinai pabudau 9 val. ryto. Mamytė, kaip įprasta tokiu laiku, virtuvėje mėgaujasi puodeliu kavos... Prieš langą – 8-ių kaštonų būrelis. Užmetu akį – buvusio 7 val. baltumo visiškai nelikę – visi žali. Žalias ir vaikų kalniukas, kuris 7 val. buvo apsigobęs balta skara. Atidarius langą – vėjas žvarbus. Stebiuosi, kad patekėjusi saulė, tegu per debesis, per dvi valandas balandžiui grąžino žalią spalvą. Tad toks buvo permainingas neįprastai balandžio 26 d. rytmetis Kaune. Papusryčiavęs ėjau darban. 20.30 val.“

Jo dienoraštyje visada atsirasdavo vietos gamtos reiškiniams.

Profesinėje advokato veikloje tėvą teko iš arčiau pažinti per paskutinius dvidešimt jo karjeros metų. Taip susiklostė likimas, kad teisininko profesija man yra trečia ir ją pasirinkau gana vėlai, todėl dirbti su juo pradėjau tik 2004 m., kartu dirbome paskutinius devynerius metus.

Savo profesinėje veikloje advokatas A. A. Palijanskas buvo labai kūrybingas, kantrus, tolerantiškas ir darbštus, turėjo ypač tvirtą pareigos ir teisingumo jausmą. Žmonėms, kurie kreipdavosi teisinės pagalbos, jis niekada neatsisakydavo padėti – tai būdavo patys įvairiausi klientai: nemokūs, konfliktiški, susipykę su kitais advokato kolegomis ir supykę ant viso pasaulio. Jiems laiko niekada negailėdavo ir neskaičiuodavo – kaip tai vis dėlto neracionalu. Savo profesinėje veikloje advokatas pragmatiškumu niekada nepasižymėjo, kaip ir gyvenime. Giliai viduje, mano pastebėjimu, jis vis dėlto buvo aktorius, ir profesinėje veikloje tai taip pat atsispindėdavo.

Ruošdamasis byloms, nors rašydavo daug, niekada nepasirašydavo baigiamosios kalbos – sakydavo, kad jam daug geriau sakyti baigiamąją kalbą tiesiogiai, nepasirašius, nes tada mintys yra šviežesnės ir protas dirba tiksliau. Šiuo klausimu tekdavo labai daug diskutuoti, nes nuomonės ne visada sutapdavo, ir prisipažinsiu, kad kai ką iš jo pasiruošimo baigiamosioms kalboms esu perėmęs ir sėkmingai naudoju savo praktikoje. Dalyvavimas teismo posėdžiuose aktyviai dalyvavo buvo viena stipriausių jo profesinių pusių – net būdamas garbaus amžiaus ir susidurdamas su klausos nesklaidumais per teismo posėdžius, jis jausdavosi užtikrintai. Tai bylodavo tiek kolegų, tiek klientų atsiliepimai.

A. A. Palijanskas advokato darbui sėkmingai paruošė savo padėjėjus – iki šiol advokato veikla užsiima ne vienas jo mokyklą išėjęs advokatas. Gyvenime Tėtis visada mėgo pabrėžti, kad yra iš mokytojų šeimos, o jo senelis buvo kaimo daraktorius – atseit vienintelis žmogus, XIX a. Lietuvos kaime mokėjęs skaityti ir rašyti ir to mokęs kaimo vaikus. Dvarininkai ir jų vaikai, tikėtina, į šį sąrašą įtraukiami nebuvo – kita vertus, kiek man žinoma, Tėtis senelio gyvo matęs nebuvo, todėl visas istorijas tik perpasakojo... Na, o dėl mokytojų šeimos – tai tiesa, du vyresni broliai ir dvi seserys dirbo mokytojais įvairiose Lietuvos vietose, kai kuriuos ir aš mačiau mokytojaujant...

Tėvas visada puikiai sutarė su kolegomis. Kad ir kokios sunkios ir sudėtingos būtų buvusios bylos ir kokie priešiški būtų buvę atstovaujамų klientų interesai, santykiai su kolegomis advokatais visada išlikdavo pagarbūs ir kolegiški. Santykiuose su kolegomis pasižymėjo didžiule tolerancija ir pasitikėjimu. Kiek teko pastebėti, kolegų buvo mėgstamas, rasdavo bendrų temų su visais, nepaisant fakto, kad kai kurie kolegos jo profesinės veiklos pabaigoje buvo jaunesni už jį daugiau nei tris kartus. Nežiūrint amžiaus skirtumo, požiūrio į pasaulį ir gyvenimą, skirtingą gyvenimo patirtį ir sugebėjimus, kolegos su advokatu Algimantu rasdavo bendrų temų ir turėdavo ką aptarti. Būdavo įdomu. Kartais, nors gana neblogai pažinau savo Tėtį, negalėdavau suprasti, kuo jis taip sugebėdavo prie savęs pritraukti žmones. Manau, kad nuoširdumu – šito nesuvaidinsi...

ŽMOGUS IR VALSTYBĖ (KONSTITUCIJOS II SKIRSNIS)

Teisinei sistemai – visuomenės verdiktas

2022 m. pasiektas istoriškai aukščiausias visuomenės pasitikėjimas Lietuvos advokatūra ir advokatais

■ Jau kelintus metus iš eilės „Spinter tyrimai“ atlieka visuomenės nuomonės apklausą apie pasitikėjimą Lietuvos teisine sistema, žmogaus teisių gynimo ir teisės saugos institucijų vertinimą. 2022 m. balandžio 20–28 d. atliktos apklausos rezultatai rodo stipriai išaugusį pasitikėjimą Lietuvos advokatūra, kartu didėja ir pasitikėjimas advokatais, kuriuos gyventojai laiko pagrindiniais žmogaus teisių gynėjais Lietuvoje. Pateikiame įdomiausius apklausos akcentus.

Šiomet iš teisės saugos pareigūnų ir institucijų į Lietuvos gyventojų pasitikėjimo viršūnę – pirmą vietą – grįžo policijos pareigūnai (1 grafikas). Jais pasitiki 37 proc., linkę pasitikėti 32 proc. respondentų. Į antrą vietą šiomet nustumtai notariais pasitiki 41 proc., o linkę pasitikėti 24 proc. apklaustų respondentų, tretį – advokatai (atitinkamai 30 ir 28 proc.).

41 proc. apklausos dalyvių per pastaruosius trejus metus yra susidūrę su policininkais (palyginti su 2021 m., sumažėjo nuo 45 proc.). 2022 m. Lietuvos gyventojai per minėtąjį laikotarpį

taip pat daugiau kreipėsi į notarus. Tai nurodė 34 proc. respondentų (padidėjo nuo 29 proc., palyginti su 2021 m.). Taip pat padaugėjo gyventojų, kurie dažniau kreipėsi ir į advokatus, – 19 proc. (padidėjo nuo 17 proc.), tačiau sumažėjo gyventojų, turėjusių reikalų su teisėjais ir antstoliais, – atitinkamai 12 ir 11 proc. (2021 m. buvo po 13 proc.). Kaip ir praėjusiais metais, mažiau Lietuvos gyventojų yra susidūrę su prokurorais (6 proc.), VSD (4 proc.), STT ar FNTT pareigūnais (po 3 proc.).

Susidūrę su policininkais per pastaruosius trejus metus dažniau teigė vyrai ir aukštesnio išsimokslinimo respondentai. Su notariais daugiau reikalų yra turėjusios moterys, 26 metų ir vyresni apklaustieji, aukštesnio išsimokslinimo respondentų ir vidutinių bei didžiausių pajamų grupės atstovai. Su advokatais – aukštesnio išsimokslinimo respondentai.

Įdomu tai, kad asmenys, kurie per pastaruosius trejus metus yra susidūrę su prokurorais ar antstoliais, jais pasitiki mažiau (vertinimo vidurkiai atitinkamai

5,28 ir 4,95) nei asmenys, kuriems su prokurorais ar antstoliais susidurti neteko (vertinimo vidurkiai atitinkamai 6,03 ir 5,32).

Beveik pusė apklaustųjų mano, kad teisės saugos institucijos seka jų elektroninį susirašinėjimą ar klausosi pokalbių telefonu (2 grafikas). Po 24 proc. respondentų mano, jog tai vyksta nekontroliuojamai arba kontroliuojamai. Kad yra sekami, 2021 m. manė 50 proc., o 2020 m. – 48 proc. apklaustųjų. Nuomonės, kad teisės saugos institucijos seka jų susirašinėjimą ar klausosi pokalbių, tačiau tai vyksta kontroliuojamai, dažniau laikosi aukštesnio išsimokslinimo respondentai.

Į klausimą, kas labiausiai gina žmogaus teises, respondentai nurodė, kad advokatai (3 grafikas). Ir šis skaičius, palyginti su 2021-aisiais, paaugo nuo 36 iki 38 proc. Advokatai daugiau nei dvigubai lenkia antroje vietoje esančius policijos pareigūnus, kuriuos žmogaus teisių gynėjais nurodė 15 proc. respondentų (2021 m. – 12 proc.), teisėjai liko tretii – 10 proc. apklaustųjų (2021 m. – 14 proc.).

Didėjantį pasitikėjimą advokatais lemia kasmet auganti advokatų paklausa. 2022 m. net 27 proc. respondentų nurodė, kad naudojosi advokato paslaugomis (4 grafikas). Palyginti su 2018 m., šis skaičius paaugo nuo 20 proc.

Vieną du kartus naudojęsi advokato paslaugomis nurodė aukštesnio išsimokslinimo respondentai. Asmenys, kuriems teko naudotis reguliariai ar vieną du kartus advokato paslaugomis, jų kokybę, palyginti su metais prieš, 2022-aisiais vertino palankiau. Reguliariai besinaudojantys advokato paslaugomis jų kokybę iš 10 balų įvertino 7,75 balo, o rečiau besinaudojantys paslaugomis taip pat davė panašų balą – 7,74.

Respondentai nurodė, kad dažniausiai į advokatą kreiptųsi kilus bet kokiam teisiniui ginčui, pavyzdžiui, civiliniam, administraciniam, kai byla pasiektų teismą (48 proc.) arba dar net ikiteisminėje ginčo nagrinėjimo stadijoje (46 proc.). 4 iš 10 (41 proc.) mielai kreiptųsi į advokatą, kai reikėtų patarimo bet kokių teisės klausimu, o kas trečias (35 proc.) teigė, kad tik baudžiamojoje byloje.

Dažniausiai tyrimo dalyviai nurodė, kad advokatą renkasi pagal rekomen-

dacijas (66 proc., sumažėjo nuo 69 proc. 2021 m.), rečiau ieško per interneto paieškos sistemą (16 proc., padidėjo nuo 12 proc.) ar advokatų kontorų interneto svetainėse (11 proc.) (5 grafikas).

Lietuvos advokatūros vertinimo vidurkis kasmet gerėja. Šiomet respondentai nurodė, kad Lietuvos advokatūra linkę labiau pasitikėti, ir vertinimo vidurkis nuo 6,79 (2021 m.) padidėjo iki 7,29 (2022 m.) (6 grafikas).

Per pastaruosius ketverius metus pasitikėjimas advokatūra išaugo daugiau negu vienu balo – 2019 m. jis siekė 6,25 balo. 2022 m. rezultatas įdomus ir tuo, kad nepasitikinčių ar linkusių nepasitikėti Lietuvos advokatūra sumenko iki 8 proc., o net 66 proc. nurodė, kad pasitikėti arba yra linkę pasitikėti Lietuvos advokatūra, kuri yra advokatų bendruomenei atstovaujanti, ją prižiūrinti ir reguliuojanti institucija.

2022-aisiais kiek pagerėjo ir valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemos efektyvumo vertinimas – respondentai skyrė 6,16 balo pagal dešimties balų skalę (5,72 balo 2021 m.). Tačiau net trečdalis apklaustųjų mano, kad valstybės garantuojamos teisinės pagalbos

sistemą efektyviau prižiūrėtų Lietuvos advokatūra (32 proc.), beveik tiek pat (30 proc.) respondentų nurodė, kad tai efektyviai darytų kita valstybės institucija (7 grafikas). Be to, daugiau nei kas trečias apklaustasis (38 proc.) mano, kad už valstybės garantuojamos teisinės pagalbos valandą valstybė advokatui turėtų mokėti 100 proc. rinkos kainos, ketvirtadalis (26 proc.) nurodė pusę rinkos kainos, o vos 7 proc. apklaustųjų mano, kad advokatui turėtų būti mokama tik dešimtadalis rinkos kainos. 100 proc. rinkos kainos dažniau nurodė aukštesnio išsimokslinimo apklaustieji ir vidutinių bei didžiausių pajamų grupės atstovai. Įdomu tai, kad kitame klausime teiraujantis respondentų, kokios žmogaus teisės yra labiausiai pažeidžiamos, mažiausių pajamų grupės atstovai dažniau nurodė, kad nėra užtikrinama teisė į advokatą.

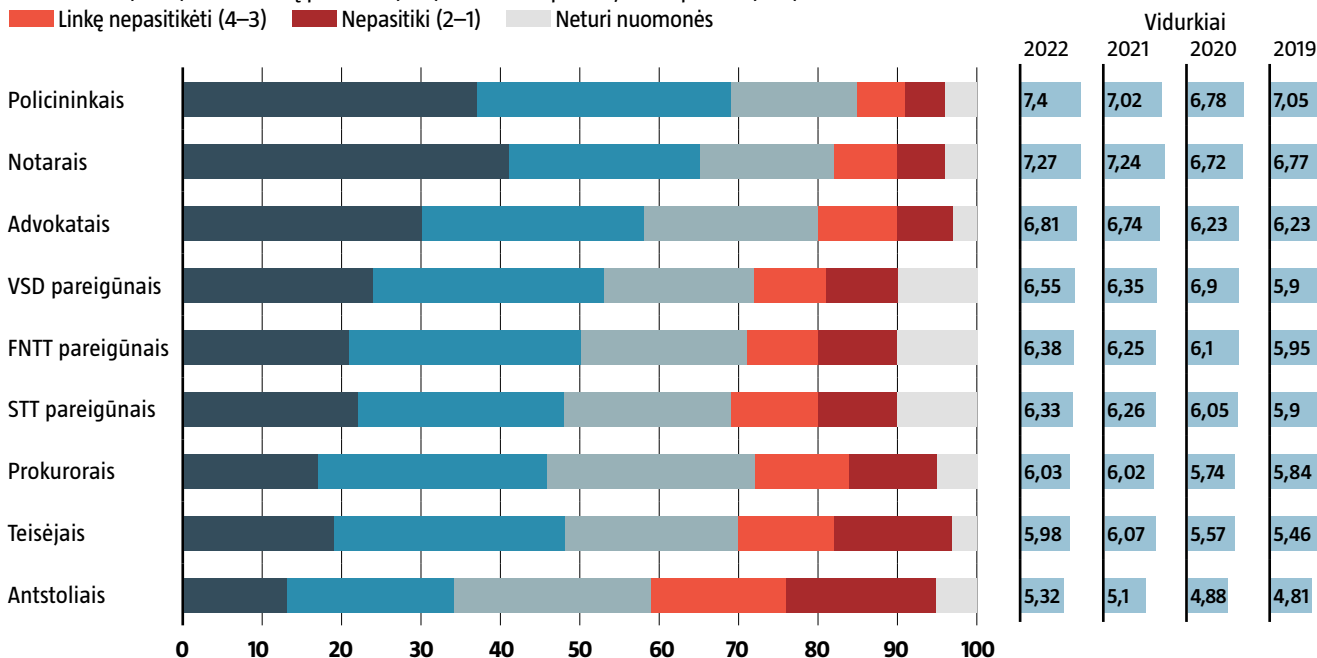
Kasmet stiprėja nuomonė dėl asmenų lygybės prieš įstatymą užtikrinimo. 2022-aisiais net 10 proc. (8 proc. 2021 m.) respondentų nurodė, kad „taip“, 44 proc. (42 proc. 2021 m.) – „greičiau taip“, 32 proc. (37 proc. 2021 m.) – „greičiau ne“, o „ne“ nurodė 14 proc. (13 proc. 2021 m.) apklaustųjų.

Aplenkite policininkus

Kiek pasitikite žemiau išvardytų profesijų atstovais? Įvertinkite skalėje nuo 1 (visiškai nepasitikiu) iki 10 (visiškai pasitikiu).

N=1008 (2022 m.) N=1010 (2021 m.) N=1013 (2020 m.) N=1009 (2019 m.)

■ Pasitikti (10–9) ■ Linkę pasitikėti (8–7) ■ Nei pasitikti, nei nepasitikti (6–5)
■ Linkę nepasitikėti (4–3) ■ Nepasitikti (2–1) ■ Neturi nuomonės

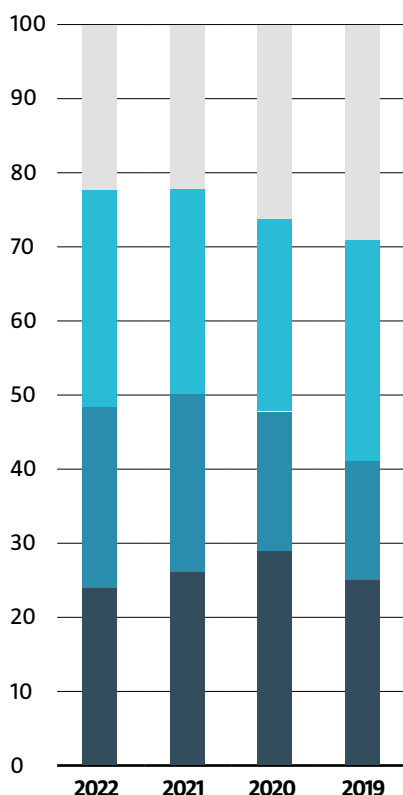

Neprivatus pokalbis

2

Kaip manote, ar teisėsaugos institucijos seka jūsų elektroninį susirašinėjimą (el. paštu, „Viber“, „WhatsApp“, „Messenger“, SMS ir t. t.) ar klausosi pokalbių?

Taip, tai vyksta nekontroliuojamai
 Taip, tai vyksta kontroliuojamai
 Ne
 Neturiu nuomonės

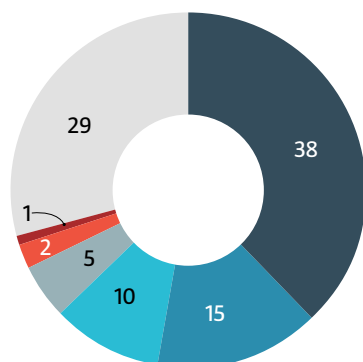

Žmogaus teisių advokatai

3

Kas, jūsų nuomone, labiausiai gina žmogaus teises? (proc.), 2022 m.

Advokatai
 Policininkai
 Teisėjai
 Notarai
 Prokurorai
 Antstoliai
 Nė vieni iš jų

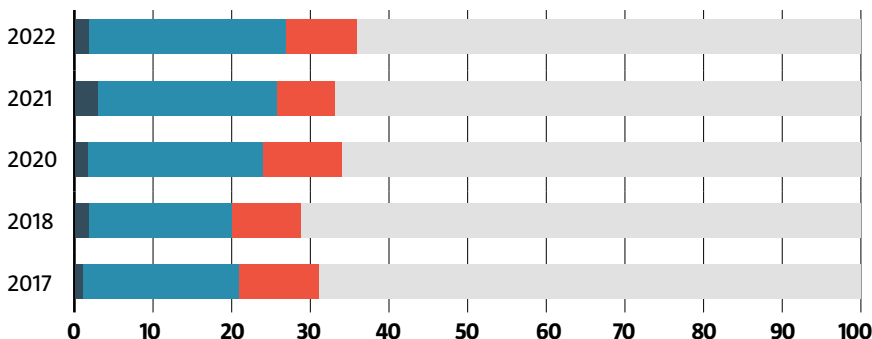

Kur mano advokatas?

4

Ar esate naudojęsi advokato paslaugomis? (proc.)

Taip, naudojuosi reguliariai
 Taip, teko 1–2 kartus naudotis
 Ne, nors poreikis yra (buvo)
 Ne, nes tokio poreikio nebuvo

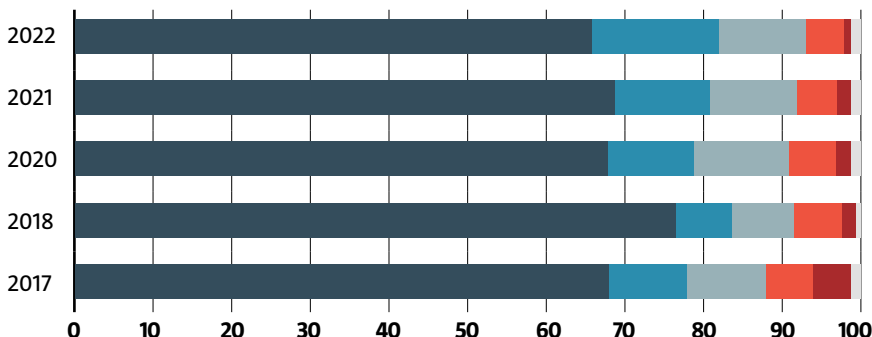

Draugas patarė

5

Kaip dažniausiai pasirenkate (pasirinktumėte, jei reikėtų) advokatą? (proc.)

Pagal rekomendacijas
 Per interneto paieškos sistemas
 Advokatų kontorų interneto svetainėse
 Interneto portaluose, forumuose
 Socialiniuose tinkluose
 Kita

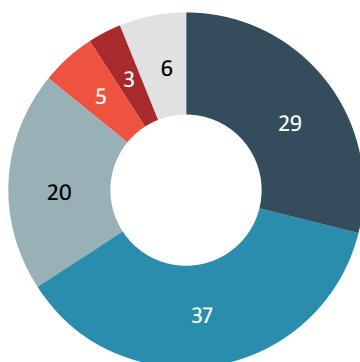

Gerbėjų klubas

6

Kiek pasitikite Lietuvos advokatūra? (proc.), 2022 m.

Pasitiki (10–9)
 Linkę pasitikėti (8–7)
 Nei pasitiki, nei nepasitiki (6–5)
 Linkę nepasitikėti (4–3)
 Nepasitiki (2–1)
 Neturi nuomonės

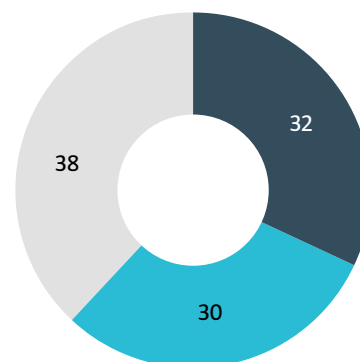

Jokio sutarimo

7

Ar, jūsų nuomone, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemą efektyviau prižiūrėtų Lietuvos advokatūra ar valstybės institucija?

Lietuvos advokatūra
 Valstybės institucija
 Neturiu nuomonės

Kita savaitę dirbsiu iš ofiSPA

TAIP, JŪSŲ
POILSENYS

SPAVILNIUS.LT

spavilnius

Naujasis Skansenas

Vilnius
Linkmenų g. 15

Matau Kauną

Kaunas
Antakalnio g. 42

Piliamiestis

Kaunas
Brastos g. 22

TIKRŲ NAMŲ JAUSMAS

yit.lt